

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK KURAMININ CENGİZ AYT MATOV'UN
ESERLERİNE YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seval KORKMAZ

ÇANAKKALE

Ocak, 2013

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Toplumcu Gerçekçilik Kuramının Cengiz Aytmatov’un Eserlerine Yansımaları**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

27/02/2013

Seval KORKMAZ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne
Seval KORKMAZ'a ait "Toplumcu Gerçekçilik Kuramının Cengiz Aytmatov'un
Eserlerine Yansımaları" adlı çalışma, j¼rimiz tarafından Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim
Dalı, T¼rk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalında
Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

¼ye Yrd. Doç. Dr. Keziban TEKŞAN

(Danışman)

¼ye Doç. Dr. Mehmet KURUDAYIOğLU

¼ye Yrd. Doç. Dr. Yasemin UZUN TULGAR

Tez No : 463714
Tez Savunma Tarihi : 01/02/2013

ONAY

Prof. Dr. Aziz KILINÇ
Enstit¼ M¼d¼r¼
21/03/2013

ÖZET

TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK KURAMININ CENGİZ AYTMATOV'UN ESERLERİNE YANSIMASI

Seval KORKMAZ

Toplumcu gerçekçilik kuramı, 1934 yılında Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'nde devletin resmi sanat görüşü olarak kabul edilmiştir. SSCB'nin egemenliği altında yaşayan bütün yazarlar bu sanat akımına uymak zorunda bırakılmıştır. Bu isteğe uyan yazarlar ödüllendirilmiş, karşı gelenler ise sürgün veya idam ile cezalandırılmıştır.

Tez, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde toplumcu gerçekçilik kuramı, kuramın ilkeleri, Cengiz Aytmatov'un hayatı, edebi kişiliği ve eserleri yer almıştır. İkinci bölümde, araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve analizine yer verilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Cengiz Aytmatov'un Türkiye'de yayınlanan yirmi bir eseri oluşturmuştur. Çalışmada, veriler analiz edilirken doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Üçüncü bölümü ise Bulgular ve Yorum oluşturmaktadır. Toplumcu gerçekçilik kuramının ilkeleri doğrultusunda Sovyetler Birliğinin egemenliği altında doğmuş yetişmiş bir Kırgız Türkü olan Cengiz Aytmatov'un eserlerinin toplumcu gerçekçilik kuramını ne kadar yansıttığı ortaya konmuştur. Yazarın, eserleri olumlu kahraman, sömürü, emek ve tarihsellik ilkeleriyle toplumcu gerçekçilik kuramını yansıtmaktadır. İdeoloji ve din ilkeleri, Gün Olur Asra Bedel, Cengiz Han'a Küsen Bulut, Kassandra Damgası, Dişi Kurdun Rüyalari, Ebedi Gelin ve Fuji Yama dışındaki eserlerde yer almıştır. Folklor ilkesi ise toplumcu gerçekçilik kuramı ile çelişki içerisindedir. Yazar bu ilkeyi rejimi desteklemek için değil eleştirmek için kullanmıştır.

Sonuç kısmında elde edilen bulgularla Cengiz Aytmatov'un eserlerinde toplumcu gerçekçilik kuramının ve Sovyet rejiminin etkisi ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: toplumcu gerçekçilik kuramı, Cengiz Aytmatov, SSCB, rejim

ABSTRACT

REFLECTION OF SOCIALIST REALISM ON CHINGHIZ AITMATOV'S WORK OF ART

Seval KORKMAZ

Socialist realism theory was accepted as official point of view of the Soviet government at the Congress of Socialist Writers in 1934. It was enforced ruthlessly in all spheres of artistic endeavor. Artists who strayed from the official line were severely punished with deportation or execution while others were rewarded.

This thesis formed by three sections and the result. First section consist of; socialist realism theory, principles of the theory, life, literary personality and work of Chinghiz Aitmatov. Second section consist of research model, study group and process of data collection and analysis. Study group is Chinghiz Aitmatov's 21 work of art published in Turkey. Document analysis technique is used for data analysis. Third section consist of findings and interpretation. It is exposed that how much Chinghiz Aitmatov's work of art reflects socialist realism according to principles of socialist realism who was born and grew up as a Kyrgyz Turk in dominance of Soviet Union. Writer's work reflects socialist realism with principles of positive hero, exploitation, labor and historicity. Principles of ideology and religion take part in all of his work except *The Day Lasts More Than a Hundred Year*, *The White Cloud of Genghis Khan*, *Cassandra's Brand*, *Dreams of Female Wolf*, *When the Mountains Fall (Eternal Bride)* and *Fuji Yama*. Principle of folklore is contradicting with socialist realism. Writer use this principle not for supporting but critiquing the regime

In the result section, effect of socialist realism and soviet regime on Chinghiz Aitmatov's work is exposed according to the findings.

Keywords: socialist realism, Chinghiz Aitmatov, Soviet Union, regime

ÖNSÖZ

Dünya kurulduğundan beri var olan edebiyat, sosyal ve siyasi hayata göre şekillenmiştir. Sosyal ve siyasi hayatta olan her değişiklik yeni bir edebi akımın doğmasına öncülük etmiştir. Mutlak krallıkların güçlü olduğu dönemde onları destekleyen klasisizm akımı ortaya çıkmıştır. Fransız ihtilali ile krallar güç kaybetmiştir. İhtilalin getirdiği hürriyet ve eşitlik fikirleri, rejim değişikliği sanatta da romantizm akımının doğmasına zemin hazırlamıştır. 19. yüzyılda ortaya çıkan siyasal gelişmeler, halkın giderek yoksullaşması, sanatçıların toplumsal sorunlara odaklı eserler üretmelerine yol açmıştır. Bu da gerçekçilik akımının ortaya çıkması sağlamıştır. Gerçekçi olarak bilinen yazarlar buldukları ülkenin, siyasi ve sosyal şartlarına göre gerçekçiliğin farklı uygulamalarını savunmuşlardır. Kapitalist toplumlarda, burjuva güçlenince burjuva gerçekçiliği ortaya çıkmıştır. Toplumdaki değişikliklerle romantik gerçeklikten yola çıkan burjuva sanatçılarının ortaya çıkan yeni düzene, kapitalist toplumdaki olumsuzluklara ve haksızlıklara eserlerinde yer vermeleri ve bu duruma eleştirel bir şekilde yaklaşımlarıyla eleştirel gerçekçilik ortaya çıkmıştır. Gerçekçilik akımının bir başka uygulaması ise toplumcu gerçekçiliktir. Toplumcu gerçekçilik, materyalist dünya görüşüyle temellendirilmiş ve Marksist ideoloji üzerine şekillendirilmiştir. Toplumcu Gerçekçilik, Sovyet Yazarlar Birliği Kongresiyle devletin resmi sanat akımı olarak kabul edilmiştir. Sanatçılardan bu akım doğrultusunda eserler vermeleri istenmiştir.

Devrimin etkisiyle yetişen yazarlardan biri de Cengiz Aytmatov'dur. Aytmatov'un halk düşmanının oğlu olarak başlayan hayatı Sosyalist işçi kahramanlığına kadar uzanmıştır. Yazar, Toplumcu Gerçekçilik Kuramının gölgesinde birçok esere imza atmıştır.

Bu çalışmada, Toplumcu Gerçekçilik Kuramın, Cengiz Aytmatov'un eserlerine ne kadar yansıdığı belirlenmiştir. Toplumcu Gerçekçilik Kuramının belirlenen özellikleri olan ideoloji, devrimci romantizm, olumlu kahraman, folklor ve din başlıkları altında Cengiz Aytmatov'un eserleri incelenmiştir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde edebi akımlar, Toplumcu Gerçekçilik kuramı, Cengiz Aytmatov'u hayatı, edebi kişiliği ve eserleri ile Cengiz Aytmatov ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde "Yöntem" başlığı yer almaktadır. Bu bölümde "Araştırma Modeli", "Evren ve Örneklem", "Verilerin Toplanması", "Verilerin Analizi" başlıkları bulunmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünü ise "Bulgular ve

Yorum” başlığı oluşturmaktadır. Bu başlık altında Cengiz Aytmatov’un eserleri Toplumcu Gerçekçilik Kuramının ideoloji, devrimci romantizm, olumlu kahraman, din ve tarihsellik özellikleri altında incelenmiştir. Çalışmada “ Sonuç” ve “Kaynakça”ya yer verilmiştir.

Araştırmanın her aşamasında, benden desteğini esirgemeyen, beni yüreklendiren, bilgi, görüş, öneri ve eleştirileriyle çalışmama yön veren, değerli hocam ve danışmanım Keziban TEKŞAN’a, her konuda beni destekleyen ve yardımlarını esirgemeyen aileme, özellikle her ihtiyacım olduğunda yanımda olan annem İmran CANALP’e, maddi ve manevi olarak hep yanımda olan, görüş ve önerileriyle çalışmalarımı destekleyen değerli hocam ve biricik eşim Şerif KORKMAZ’a ve hayatta en büyük gücüm olan kızım Zühre Gökçen KORKMAZ’a teşekkürü bir borç bilirim.

Seval KORKMAZ

ÇANAKKALE, 2013

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME

JÜRİ ONAY SAYFASI

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Edebiyat Kuramı.....	1
1.2. Toplumsal Gerçekçilik Kuramı.....	7
1.3. Toplumsal Gerçekçilik Kuramının İlkeleri.....	13
1.3.1. İdeoloji (Partizanlık).....	14
1.3.2. Sömürü.....	15
1.3.3. Olumlu Kahraman.....	16
1.3.4. Devrimci Romantizm.....	17
1.3.5. Emek.....	18
1.3.6. Folklor.....	18
1.3.7. Din.....	19
1.3.8. Tarihsellik.....	20
1.4. Cengiz Aytmatov'un Hayatı ve Eserleri.....	21
1.5. Cengiz Aytmatov Hakkındaki Düşünceler.....	27
1.6. Cengiz Aytmatov İle İlgili Çalışmalar.....	29
1.6.1. Cengiz Aytmatov İle İlgili Yüksek Lisans Ve Doktora Tezleri.....	29
1.6.2. Cengiz Aytmatov İle İlgili Kitaplar.....	32
1.6.3. Cengiz Aytmatov İle İlgili Dergi Özel Sayıları ve Armağan.....	33

1.6.4. Cengiz Aytmatov İle İlgili Makaleler.....	33
1.7. Araştırmanın Amacı ve Alt Amaçları	35
1.8. Araştırmanın Önemi.....	35
1.9. Araştırmanın Varsayımları.....	36
1.10. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	36

BÖLÜM 2

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli.....	37
2.2. Çalışma Grubu.....	38
2.3. Verilerin Toplanması.....	38
2.4. Verilerin Analizi.....	39

BÖLÜM 3

BULGULAR VE YORUM

3.1. İdeoloji (Partizanlık) İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum	40
3.2. Sömürü İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum	51
3.3. Olumlu Kahraman İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum.....	56
3.4. Devrimci Romantizm İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum	67
3.5. Emek İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum	68
3.6. Folklor İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum	70
3.7. Din İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum	92
3.8. Tarihsellik... İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum	104

BÖLÜM 4

SONUÇ

4.1. Sonuç.....	115
KAYNAKÇA.....	119

KISALTMALAR

NATO	: North Atlantic Treaty Organization
RAPP	: Rossiyskaya Assotsiatsiya Proletarskih Pisateley
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
akt.	: aktaran
c.	: cilt
çev.	: çeviren
A. Ü.	: Atatürk Üniversitesi

BÖLÜM 1

1.1.Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Edebiyat Kuramı

Sözlü anlatım yerini yazılı anlatıma bıraktığında insanların düşüncelerini ve duygularını anlatacakları en etkili alan edebiyat olmuştur. Zamanla sanatçıların düşüncelerindeki değişiklikler, olayları algılama biçimleri, değer yargıları akımları ortaya çıkarmıştır. Sanatçılar, eserlerini oluştururken ya mevcut akımlardan etkilenmişlerdir ya da eserler ile yeni bir akımın öncüsü olmuşlardır. Edebiyat akımları, dönemin etkili siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik şartları doğrultusunda şekillenmişlerdir. Başka bir deyişle akım, dönemin şartlarının eserlere yansımadır:

“Yazın akımlarının gelişmesine bakıldığında, bu akımların salt yazına özgü olmadığı genel bir sanat akımı olarak başlayıp geliştikleri görülür. Üstelik hemen hepsi genelde doğdukları çağın toplumsal yapısının, bu yapıya bağlı düşünüş biçiminin, ideolojinin ürünüdürler” (Özkırımlı 1981, 411).

Edebi akımların doğuşu olarak hümanist felsefe ve Rönesans hareketleri kabul edilmiştir. Siyasi ve sosyal hayatın etkisiyle oluşan üç büyük akımdan ilki klasisizm “hümanizm ve Rönesans”ın etkisini sürdürdüğü 16. yüzyılda ortaya çıkmıştır:

“Bu akım 16. yüzyılın sonlarında özellikle Fransa’da ortaya çıkmış, eski Grek ve Latin edebiyatlarını örnek almış, akıl ve sağduyuya önem vermiş, gerçeği ve doğayı akıl yoluyla incelemeye çalışmış, doğallığı ve gerçekliği temel almıştır. 16. yüzyılın sonlarından itibaren başlayıp 18. yüzyılın sonuna kadar varlığını devam ettiren klasisizm diğerleriyle karşılaştırıldığında en uzun ömürlü edebiyat akımıdır” (Kara 2010: 76).

Mutlak krallık döneminde ortaya çıkan klasisizm akımını temsil eden sanatçılar krallar tarafından korunmuşlardır. Bu sebeple sanatçılar toplumsal sorunlara ve rejim konusuna eserlerinde yer vermemişler. Ancak 18. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan Fransız İhtilali mutlak monarşiyi yıkmış ve o güne kadar asiller için bir ayrıcalık olarak görülen sanatı halka sunmuştur. İhtilalin getirdiği hürriyet ve eşitlik fikirleri, rejim değişikliği sanatta da romantizm akımının doğmasına neden olmuştur.

“Romantizm, Avrupa’da 19. yüzyılın ilk yarısında klasisizme tepki olarak doğan, duygu ve hayali ön planda tutan, doğadaki ve toplumdaki karşıtlıkları, çelişkileri yansıtmayı, kişileri, toplumsal çevreleriyle vermeyi amaç edinen bir edebiyat akımıdır” (Çotuksöken 1992, 155 akt. Kara 2010: 80).

Toplumsal ve ekonomik sorunlar, siyasi baskı, klasisizmin sanatçıyı kısıtlayan kuralcılığı ve ulusallıktan uzak tavrı romantizm akımının doğmasının başlıca nedenleridir. Romantizmin kurucusu, Fransız İhtilali'nin de öncülerinden olan Rousseau'dur. Bu durum edebi akımlar ile siyasi olayların arasındaki ilişkiyi görmek açısından önemlidir:

“ Romantizmi savunanlar edebî eserlerde belli konular yerine insan ve toplum hayatıyla ilgili her şeyin işlenebileceğini, dram ile trajedinin gülünç ile acıklının bir arada bulunabileceğini söylemişlerdir. Romantikler bütün trajedi kurallarını yıkarak temaşa vadisinde yalnızca drama bağlanmışlardır. Tabiat, sanatkârın ilham kaynağı, eser kahramanın sığınadır. Romantiklere göre tabiat görünen ve görünmeyen yanları ile anlatılmalıdır. Yalnız görünen manzarayı tasvir etmek yetmez. Onun derinindeki anlam da sezilmelidir. Çünkü sanat bir taklit değil bir yaratma işidir. Yaratmak için ele aldığınız kişinin, manzaranın ruhunun kavramak gerekir. Sanatçı hayal gücü ve çeşitli temalarla bu ruhun mucizesi hissettirir” (Kara 2010: 81).

Klasisizmden sonra gelen romantizm akımı bir dönem sanatta hâkim durumda bulunduktan sonra 19. yüzyılın sonlarında bu akıma tepki olarak gerçekçilik akımı Fransa'da ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda ortaya çıkan siyasal gelişmeler, halkın giderek yoksullaşması, sanatçıların toplumsal sorunlara odaklı eserler üretmelerine yol açmıştır. Gerçekçiliğin Honoré de Balzac, Gustave Flaubert ve Emile Zola gibi edebiyat alanındaki temsilcileri günlük yaşamın önyargısız, bilimsel bir tutumla incelenmesinden ve bir bilim adamının “klinik” bulguları kadar nesnel bir bakış açısıyla ortaya konmasından yanaydılar.

Gerçekçiliği halka duyuran ve bir tartışma ortamı oluşturan kişi ise Gustave Flaubert'tir. Flaubert, 9 Aralık 1855'te L'Artiste yayınlanan “Du Réalisme” başlıklı makalede gerçekçiliğe bakışını ortaya koymuştur. Makale şu şekilde başlamaktadır:

“Bu makale ne bir müvekkilin savunmasıdır ne de bir birey için girişilen davadır; bir manifestodur, inancın beyanıdır. Matematik biliminin temel prensipleri gibi bir tanımla başlar: Realizm nesnelere gerçek tasviridir” (Morris 2010: 77).

1856'dan 1857'ye kadar yedi kez aylık çıkan dergi gerçekçilik akımını halkın dikkatine sunmuştur. Ancak gerçekçilik asıl şöhretini Flaubert'in “Madam Bovary” adlı romanının halkın ahlakına saldırdığı iddiasıyla açılan dava sayesinde kazanmıştır.

Müzik, dans, şiir gibi sanat türleri gerçekçiliğe edebiyat ve resim kadar açık olmamıştır. Diğer bir taraftan roman ise gerçekçilik akımının ortaya çıkmasıyla beraber hızla gelişmiştir. Bu hızlı gelişimin nedeni esnek anlatımı ve düz yazı şeklini kullanması, romanın insanların çevreleriyle ilişkilerinin ayrıntılı olarak incelenmesine uygun olmasıdır.

Gerçekçi edebiyatın en önemli özellikleri şu şekilde belirtilebilir:

1. Konu olarak çağdaş toplumun her günkü alelade yaşamı işleniyordu. Romantiklerin günlük gerçeklerden uzak, idealleştirilmiş konularının aksine gerçekçi bir yazar, çağdaş toplumu konu ediniyordu kendisine ve bunu elinden geldiğince kendi gözlemlerine dayanarak yansıtıyordu. Masalvari olan, uzak diyarların çekiciliğinden medet uman, alegoriye, sembolizme başvuran bir akım değildi bu.

2. Eğer yazar gerçekliği yansıtacaksa bunu bütün yönleriyle yansıtmalıdır, bir kısmına gözünü kapamak olmaz; anlatılması yakışık almaz sayılan çirkin, iğrenç ve ayıp addedilen şeyler de sanata sokulabilmelidir.

3. 19. yüzyılda gerçekçilerinin gözünde ‘ gerçeklik’ denen şeyin bir özelliği de, o devrin bilim görüşünden alınmıştı: Fizik dünyasında bir determinizm olduğu gibi insanlar dünyasında da her şeyin bir nedeni vardır ve bunları bilmek toplumsal yasaları bilmek demektir. Olaylar rastlantılarla, mucizelerle açıklanamaz; psikolojik ve sosyal kanunlarla açıklanabilir.

4. Böyle bir gerçekçiliği yansıtacak olan yazarın tutumunun da laboratuvarında deney yapan bilim adamınıninki kadar tarafsız olması gerekmez mi? Topluma bakan yazardan beklenen şey, gözlemlerinin sonucunu olduğu gibi anlatmaktır. Gerçek durumu bütün çıplaklığı ile okuyucunun gözünün önüne sermeli yazar. Zola ve Flaubert’in de üzerinde ısrarla durduğu tarafsızlık, gerçekçi romanda yöntem anlayışının önemli bir ögesidir. Olaylara dışarıdan bakarak onları olduğu gibi yansıtacak yazarın kendi görüşlerine yer yoktur eserde (Moran 2003: 40).

Boris Suçkov, gerçekçilik hakkında şunları söylemektedir:

“Gerçekçiliğin özü *toplumsal çözümleme*’ydi; toplum içinde insan hayatının, toplumsal bağların, birey ile toplum arasındaki ilişkinin ve toplumun yapısının incelenmesi ve tasvir edilmesiydi.

Gerçekçilik, dünya ile insan düşünce ve duygularının tasvirini bütün sanatların ve edebiyatın içeriği olarak kabul edip bunu bir ilke haline getirmekle yalnız gerçekçiliğin düz bir kopyası olma durumunun değil, amaçsız tutkuların bir oyun yeri olarak insan doğasının öznel bir şekilde ortaya konması durumunun da üzerine çıkmış oldu. Gerçekçilik, insanı içinde yaşadığı ve hareket ettiği toplumsal çevrenin dışına keyfi bir şekilde çıkarmaz; tam tersine, gerçek çelişkiler için toplumsal ilişkiler diyalektiğini algılamaya ve çizmeye çalışır. Tayf analizi yapması, fizikçiye maddenin hareketindeki gizleri bulup çıkarması için nasıl bir olanak sağlarsa, gerçekçiliğin özü olan toplum çözümlemesi de yazarın

ya da sanatçının, hayatın asli çizgilerini ortaya çıkarması ve bunların yasalarını anlamaya doğru yaklaşması için kendisine benzer bir olanak sağlar. Gerçekçi bir yazar ya da sanatçı, gerçekliği ne kadar yakından çizip, yapıtındaki olaylar arasında geçen ilişkileri yakından araştırırsa, gerçekliği yeniden ortaya koyuşu da o kadar canlı ve inandırıcı olur çünkü kendisi gerçekliğe yalnız coşkusal bir şekilde algılamakla kalmamış, aynı zamanda, onu yorumlamış ve genelleştirmiştir de” (Suçkov 2009: 23).

Wellek, edebiyatta gerçekçiliğin ayırıcı özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

“ Edebiyatta gerçekçilik insan gerçeğinin bütün boyutlarıyla verilmesidir. Gerçekçilik, edebiyatta insanı olduğu gibi ve olması gerektiği gibi bir oluş ve değişim süreci içinde verdiği için, öğretici, ahlakçı ve evrimcidir. Gerçekçi edebiyatta insan olduğu gibi tasvir edilir ve olması gerektiği gibi, perspektif olarak verilir; gerçek idealle birlikte bir oluş süreci içinde birleştirilir. Bu bakımdan natüralist edebiyat, sadece tasvir edici ve teşhis edici durumda olduğu halde, gerçekçi edebiyat hedef göstericidir. Gerçekçi edebiyatta insan kavramı, romantik edebiyatın ve klasik edebiyatın insan kavramlarına ters düşer. Romantik ve klasik edebiyatlarda platonik ve neoplatonik ideallere uygun hedefler insan için ideal gösterilmektedir. Gerçekçi edebiyatta insan, sınırlı fakat kendisini aşabilen, çevresine yeni bir düzen getirerek onu değiştirebilen kişidir. Romantik ve klasik edebiyatta evrensel tipler, yani arketipler yaratıldığı halde, gerçekçi edebiyatta sosyal tipler yaratılır. Gerçekçilik, çirkin, ahlaksız olanı da, güzel ve güzel ahlaklı gibi konu olarak seçebilir. Klasizm ise, sadece güzel, doğru ve ahlaklı olanı konu olarak görür” (Kantarcıoğlu 1993: 142 akt. Akçay 1998: 8).

Gerçekçi olarak bilinen yazarlar buldukları ülke, dönem ve ortam şartlarına göre gerçekçiliğin farklı uygulamalarını savunmuşlardır.

“Bu uygulamalar eleştirel gerçekçilik, romantik gerçekçilik, toplumcu gerçekçilik ve burjuva gerçekçiliği olmak üzere dörde ayrılır. Kapitalist toplumdaki gelişme evrelerine bağlı olarak gerçekçiliğin nitelikleri de değişkenlik göstermektedir” (Şimşek 2000: 200).

Kapitalist toplumda, burjuva güçlenmeye başlayınca burjuva gerçekçiliği ortaya çıkmıştır. Toplumdaki değişikliklerle romantik gerçeklikten yola koyulan burjuva sanatçıların ortaya çıkan yeni düzeni, kapitalist toplumdaki haksızlıklara ve olumsuzluklara eserlerinde yer vermeleri ve bu duruma eleştirel bir şekilde yaklaşımlarıyla eleştirel gerçekçilik ortaya çıkmıştır. Romantik gerçekçilik ile eleştirel gerçekçiliğin temel farkı ise eleştirel gerçekçilikte sanatçı tarafsızlığı kendine ilke olarak kabul etmişken romantik gerçekçilikte, gerçek olduğu gibi değil sanatçının istediği şekilde ele alınır.

Eleştirel gerçeklikte yazarın iki türlü tutumu vardır:

1. Yazar, sadece gerçeği gözlemleyip yazmakta, düzeni eleştirmekle yetinmekte ancak siyasal ve sosyal hayatta müdahale etmeyi gereksiz görmektedir, apolitiktir.
2. Diğer yazar tutumu ise, düzeni eleştirmekte, gözlemlemek ve gerçeği betimlemekle kalmaz, yetinmez, siyasal bir tavır alır ve ideolojik misyonuna uygun siyasal bir savaş verir (Soğukömeroğulları 2006: 2).

Gerçekçilik akımının bir başka uygulaması ise toplumcu gerçekçiliktir. Toplumcu gerçekçilik, materyalist dünya görüşü üzerine temellendirilmiş ve Marksist ideolojiyle şekillendirilmiştir.

“Marksizm tüm alanlarda olduğu gibi edebiyatı da doktrine bir biçimde çözümler. Toplumsal hayatın, “maddi hayatın ürünlerinden” oluşmuş bir “alt yapısı” vardır. Maddi hayat, insanın tabiatla olan ilişkisinin belli bir dönemini belirtir, tespit eder ve toplumun temel yapılarını yaratır. Marksist edebiyat eleştirisi, edebiyata değişik açılardan yaklaşabilir. Örneğin, onda toplumun bir yansımını görebilir. Bu yansıma, gerçekçi eserlerde bulunduğu gibi gerçeklikten çok uzak eserlerde de bulunabilir. Marksistler, sanat eserlerini belirli hayat şartlarını az ya da çok gerçekçi bir tutumla yansıtma açılarından inceleyip çözümlerler” (Şan 2004: 99).

Marksist estetiğin kurucuları Marks’ın ve Engels’in sanat eserlerine ilişkin olarak ele aldıkları konular daha çok gerçekçilik olgusu ile sınırlı olmuştur. Bu durum da, daha sonra gelen Marksist kuramcıları için gerçekçiliğin edebi değer tek ölçütü olması sonucunu ortaya çıkartmıştır.

Marks ve Engels, sanat hakkında herhangi bir eser verecek zamanı bulamamışlardır. Bu yüzden, Marksist edebiyat ve sanat öğretisini sistemli bir estetik kuram haline dönüştüren kişi onlardan bilimsel maddeci görüşün bayrağını devralan George Plehanov’dur.

“Plehanov, Marksizm’in altyapı kurumlarınca belirlenen üstyapı kurumları tezinden hareketle sanatın ekonomik ve sınıfsal yapı ile olan bağıntısını kurmaya çalışmakla işe başladı. Eskiden tesadüfi bir dehanın açıklanamaz esrarı gibi görülen sanatsal yaratma eylemi, ona toplumsal gelişme kuralları çerçevesinde kavranılabilir maddi bir süreç olarak görüldü. Bu faaliyet bilimsel bir anlayışla incelenebilir, açıklanabilirdi. O halde ilkin sanatın kökeni araştırılmalıydı. Plehanov, bunu maddi bir temele dayandırarak sanatın kökeninde iş, dolayısıyla da fayda olduğunu düşündü” (Erçelik, 2008: 22).

Phelonov, sanat ile fayda arasındaki ilişkiyi farklı örnekler ile açıklamıştır. Sanatın başlangıcını insanların yaşamak, korunmak, beslenmek gibi temel yaşam şartlarını yerine getirmesine bağlamıştır. Phelonov'a göre bu ilişki şu şekildedir:

“Sanatların doğuşu insanların yaşamak için yapmaları gereken faaliyetlere bağlıdır. Mağaralara av hayvanlarının resimlerinin yapılması, hayvanın daha kolay avlanmasını sağlayacaktı. İlkel danslardaki hareketler, çeşitli hayvanların hareketlerinin taklididir genellikle. Sebep av sırasında avcının hayvanı taklit ederek hareket etmesidir” (Moran 2003: 48).

Plehanov'un, Marksist estetiğinin çelişkili bir tarafı ise Kant'ın sanatı faydadan ayıran ve insanların güzelin karşısında hiçbir çıkar gözetmeksizin estetik zevk aldıklarını iddia eden görüşüyle uzlaşma çabasıdır. Plehanov'a göre maddeci eleştirinin ilk işi eserin sosyolojik şartlara uygun olması ikinci işi ise eserin estetik değerinin bulunmasıdır. Bu iki özellik birbirinden ayrı düşünülemez.

“ Maddeci eleştiri belirli bir edebi fenomenin toplumsal eşdeğerini araştırırken, eğer bu eşdeğeri bulmanın yeterli olmadığını ve sosyolojinin kapıyı estetiğe kapalı tutmayı aksine, ardına kadar açması gerektiğini anlamazsa kendi kendisine ihanet etmiş olur. Konsekan bir maddeci eleştiricinin ikinci işi -idealist eleştirmenlerin yaptıkları gibi- incelenen eserin estetik niteliklerinin değerlendirilmesi olmalıdır. Maddeci eleştiri, eserin sosyolojik eşdeğerini bulmuş olduğu bahanesiyle böyle bir değerlendirmeden kaçınırsa benimsemek istediği görüş tarzını anlamadığını göstermiş olur. Her devrin artistik yaratış tarzına ait özellikler, bu yaratışın ifade ettiği toplumsal psikolojiye daima sıkıca bağlı bulunur. Her devrin toplumsal psikolojisi, daima o devrin toplumsal ilişkileri tarafından şartlandırılır. Bu, bütün sanat ve edebiyat tarihinin açıkça ispat ettiği bir olgudur. İşte bunun içindir ki, herhangi bir edebi eserin sosyolojik eş değeri hakkındaki tanım, eleştirmen bu eserin estetik meziyetlerini değerlendirmekten kaçındığı takdirde, eksik ve dolayısıyla yanlış olur. Başka bir deyişle maddeci eleştirinin ilk işi ikincisini gereksizleştirmek şöyle dursun, zorunlu tamamlayıcısı olarak onu getirir” (Plehanov 1987: 11).

Plehanov'un bir yandan sosyal koşulların sanat eserini ve eserdeki güzellik zevkini belirlediğini göstermeye çalışması diğer bir yandan da sanat eserinin kendine özgü değerlerini korumaya çalışması yani sanatı açıkça bir propaganda aracı olarak saymaması şimşekleri üzerine çekmesine neden oldu. Bu nedenle 1930'larda Marksist estetik toplumcu gerçekçilik kuramıyla yeniden şekillendi.

Marksist estetiğin bir diğer önemli kuramcısı G. Lukacs'ın görüşleri ise şu şekildedir:

“ Lukacs’ a göre sanat bir yansıtmadır ve yansıtmaya yöntemleri başlıca ikiye ayrılır: Gerçekçilik ve doğalcılık. Bunlardan birincisi sosyal gerçekçiliği yansıtabilir, ikincisi yansıtmaz. Lukacs daha sonra gerçekçiliği ikiye ayırır: Eleştirel gerçekçilik ve toplumcu gerçekçilik” (Moran 2003: 57).

Lukacs toplumcu gerçekçilik ile eleştirel gerçekçiliği şu şekilde karşılaştırır:

“Lukacs’ın toplumcu gerçekçiliği eleştirel gerçeklikten çok çok farklı değildir; ikisi de toplumsal gerçekçiliğin özünü yansıtır. Ne var ki toplumcu gerçekçilik ancak sosyalist bir toplumda uygulanabilecek bir yöntemken eleştirel gerçekçilik hem sosyalist olmayan toplumlarda, hem de sosyalist toplumların başlangıç dönemlerinde kullanılmalıdır” (Moran 2003: 60).

Lukacs bir Marksist olarak toplumcu gerçekçilik kuramını diğer kuramlardan üstün tutar ama Gorki gibi hararetle savunmaz.

1.2. Toplumcu Gerçekçilik Kuramı

Toplumcu gerçekçilik kuramı Rusya’da 1917 Ekim devrimiyle ortaya çıkmış ve 1934 yılında toplanan “ Sovyet Yazarlar Birliği Birinci Kongresi”nde devletin resmi sanat görüşü olarak kabul edilmiştir.

Toplumcu gerçekçilik kuramı, sadece işçi sınıfının mücadelesinin Marksist- Leninist fikirleri açısından yansıtılmasına indirgenemezse de bu kuramın oluşumu için işçi sınıfının hareketi tarihsel ön koşullardır.

Toplumcu gerçekçilik kuramının toplumcu gerçekçiliğin önde gelen edebiyatçılarından D. Markov ve L. Timofeyer tarafından yazılan ve Kısa Edebiyat Ansiklopedisinde 1987 yılında yer alan tanımı şu şekildedir:

“ Sosyalist realizm- sosyalizmi kurma ve geliştirme dönemine ait dünyayı ve insanı sosyalist bakış açısından kavrayan anlayışın estetik ifadesini içeren edebiyat ve sanat metodudur. Hayatı sosyalizm ideallerinin ışığı altında göstermesi, sosyalist realizm sanatının içeriği ve esas edebi- yapısal prensiplerini belirlemektedir” (Timofeyer 1987: 414 akt. Tagızade 2006: 18).

A.Sinyovskiy’e ise toplumcu gerçekçilik terimi bir çelişki içermektedir ve bu terimin gerçekçilik ile hiçbir alakası yoktur. Sinyovskiy’e göre Sosyalist Realizm ‘ yarı klasisizm’ ve ‘ yarı sanattır’. Sinyovskiy, Toplumcu gerçekçilik kuramı klasisizm sanat anlayışı gibi katı kurallara sahip olduğu için yarı klasisizm, politik bir algılama olduğu için yarı sanat adlandırılmasında haklı olabilir” (Tagızade 2006: 20).

Berna Moran ise toplumcu gerçekçilikte sanatın bir yansıtma olarak kabul edildiğini söylemiş ve bu kuramda hangi gerçeğin sanata nasıl yansıtıldığı sorusunu şu şekilde cevaplamıştır:

“ Sanatı yansıtma olarak tanımlayanlar yansıtılan gerçeklikten farklı şeyler anlıyorlardı. Bazılarınca bu, yüzey gerçeklikti, bazılarınca insan tabiatının özü, bazılarınca idealleştirilmiş gerçeklik, yine bazılarınca toplumun günlük hayatıydı. Toplumcu gerçekçilik bunlardan en çok sonuncusuna, yani gerçekçilik akımına yakındır ama önemli birkaç noktada ayrılır ondan. Toplumcu gerçekçiliğe göre sanatın yansıttığı gerçekçilik toplumsal gerçekçiliktir ama bu gerçekçilik devrimci gelişme içinde görülür ve doğru olarak tarihi somutlukla, işçi sınıfının eğitimi gözetilerek yansıtılır ” (Moran 2003: 53).

Toplumcu gerçekçilik kuramı, Maksim Gorki, Vladimir Mayakovski, Aleksoy Tolstoy, Muhtar Avozov, Aleksandr Fadeyev, Nikolay Ostrovski, Konstantin Paustovski gibi adlarla bezeli olan ve daha sonra Mihail Şolohov, Leonid Leonov, Aleksandr Tvardovski, Andrey Voznesenski, Eduardas Miezelaitis, Kostantin Simonov, Valentin Kateyev, Cengiz Aytmatov, Resul Kamzatov, Kaisin Kuliyeve, Yevgeni Yevtuşenko ve dünyaya ün salmış birçok yazar ve şair tarafından temsil edilmektedir (Parkhomenko ve Myasnikov 2011: 38).

Toplumcu gerçekçilik kuramını ortaya çıkaran ve temsil eden birçok yazar ve şair olmasına rağmen bu akımın en büyük temsilcisi olarak ne Marks ve Engels ne Lenin, Lukacs ve Plehanov ne de Lunarçarski kabul edilir. Toplumcu gerçekçilik kuramının en büyük temsilcisi Gorki'dir.

“ Lenin'in 'proleter sanatın en büyük temsilcisi' olarak tanımladığı kişi Gorki'dir. Gorki edebiyatta sosyalist gerçekçiliğin kurucusu oldu. Çünkü Ana romanında ve Düşmanlar oyununda, Lassalle, Kautsky Harkness hatta yapıtlarında işçi sınıfının yaşamına ve mücadelesine ilgi gösteren usta Hauptmann ile Zola'nın bile yeteneklerinin ötesinde kalan sorunlara ideolojik ve sanatsal çözüm getirmeyi başardı. Lunarçarski'nin Gorki'den söz ederken, proletarya 'felsefesi ve siyasal açıdan kendi bilincine nasıl Marks- Engels ve Lenin yapıtlarıyla ulaşmışsa, sanatsal açıdan da Gorki'nin yapıtlarıyla bilince ulaşmıştır' derken – bazılarınca sandığı gibi- Gorki'yi dünya sanat tarihindeki ilk proleter sanatçı olarak tanımlamaya çalışmamış, proletaryanın sosyalist dünya görüşünü sanatsal yaratıcılık açısından bağımsız bir estetik sistem olarak ilk dile getirenin Gorki olduğunu belirtmiştir” (Kagan 2011: 132, 133).

Devrimden hemen sonra Komünist Partisi bir süre toplumcu gerçekçilik kuramını sanat alanında tek görüş olarak kabul edilmesini şart koşmamış biçimcilik, futurizm gibi akımları hoşgörülle karşılamıştır. Ancak devrimi sağlamlaştırmak ve yaymak için sanat bir

araç olarak görülmüş ve bu yüzden proletarya ya özgü bir sanat anlayışı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultu da iki görüş ortaya atılmıştır. “Bunlardan ilki Plehanov’un yolu olan, sanatın dilini toplumun diline çevirme amacı gütmeye ve sanatı partinin hizmetine vermemekken, ikincisi Lunaçarski’nin sanatı partinin hizmetine verme anlayışıdır” (Soğukömeroğulları 2006: 23). İdeolojinin ve siyasetin amacıyla edebiyatın amacı bir tutularak Lunacarski’nin anlayışı kabul görmüştür.

Devrimin önderliğini yapan ve proleter partinin kurucusu da olan Lenin 1905 yılında kaleme aldığı “Parti Teşkilatı ve Parti Edebiyatı” isimli makalesinde edebiyat ve sanat alanındaki politikanın “ teorik temeli”ni oluşturmuştur. Lenin’e göre “gerçeği kavramaya çalışan yazar sadece kendisinin değil, aynı zamanda ait olduğu sınıfın ve toplumun düşünce, his ve ideallerini de yansıtmaktadır” (Tagızade 2006 :9) Lenin bu görüşüyle devrimden önce bile sonrasında izlenecek sanat yolunun ipuçlarını vermiştir.

Devrim öncesinde yaşayan Rus ihtilalcı yazar Belinski, edebiyatın halka daha iyi bir hayat için mücadele şuurunu aşıladığını ve toplumu yeniden düzenleme düşüncesini yayan birincil araç olduğunu söylemiştir.

“ Sanatın elinden sosyal menfaatlere hizmet etme hakkını almak, onu yüceltmek değil, bilakis aşağılamak demektir; çünkü bu, sanatı en canlı gücünden, yani tasavvurundan mahrum etmek sayılır, onu herhangi bir keyif vasıtası ve avare tembellerin gönül eğlencesi haline getirmek olur” (Vzglyad na russkuyu literaturu 1846, Sobraniye soçineniye, c.II, s. 408 akt. Karakaş 2009: 610).

Belinski’nin görüşünü devam ettiren ve edebiyatı “ hayat mektebi” olarak adlandıran Çernişevski de şöyle demiştir: “Sadece güçlü ve canlı olanların idealinin sonucu olarak ortaya çıkan ve devrimin mühim taleplerini karşılayan edebiyat akımı olağanüstü bir gelişmeye sahip olabilir” (Oçerki gogolevskogogo perioda russkoy literaturı, İzbrannie soçineniye 1934, s443 akt. Karakaş 2009: 610).

Toplumcu gerçekçilik kuramının temeli, 1917-1923 yılları arasında devrim yanlısı yazarların edebiyatı kitlelere yaymak ve burjuva edebiyatının yerine proleter edebiyatı getirmek amacıyla başlattıkları proletkult ("proletarskaya kultura" sözünden oluşturulmuş birleşik sözcük.) hareket kabul edilmiştir. Bu hareket her ne kadar Bolşevik yanlısı olanların çoğunlukta olduğu bir hareket olsa da iktidar partisi karşısında özerk bir yapıdaydı ve hareket içerisinde çok seslilik hakimdi. Bu çok seslilik 1928 yılında Rus Proleter Yazarlar Birliği (RAPP) kurulana kadar devam etmiştir. Bütün sanat hareketleri

bu birlik altında toplanmıştır. Bu birliğe katılmayanlardan devlet desteği çekilmiştir. Yazarlar sınıflara ayrılmıştır.

“ L. Trotskiy, yazarları düşmanlar, yol arkadaşları ve proleter yazarlar diye sınıflandırdı. Trotskiy’in sınıflandırılmasına göre düşmanlar grubuna dahil olan yazarlar ya Sovyet Rusya’yı terk ettiler ya da vatanda kaldıkları halde yok gibi algılandılar. Trotskiy’in sınıflandırılmasına göre ‘Popuçik’ (yol arkadaşı) grubuna birçok yetenekli şair ve yazar dahil ediliyordu” (Tagızade 2006: 13).

1932 yılında Stalinci yönetim RAPP’ı da kapatmıştır ve toplumcu gerçekçilik kuramını devletin desteği ile edebiyat ortamına sunmuştur. 1934 yılında kurulan tek sesliliğin hakim olduğu Sovyet Yazarlar Birliğinde, toplumcu gerçekçilik kuramı devletin resmi sanat ideolojisi olarak kabul edilmiştir. Toplumcu gerçekçiliğin edebiyat konusundaki programı 1934’deki Yazarlar Birliği Kongresinde oluşturulmuş ve kuram daha sonra diğer sanat dallarına da uygulanmıştır.

“Gorki, Yazarlar Birliği I. Kongresinde yaptığı konuşmada, edebiyat dalında çalışan parti üyelerinin sadece bütün ülkelerin işçilerini son özgürlük çarpışması için örgütleyen ideolojisinin öğretmenleri olmayıp aynı zamanda onların aralarında bir bütünlük oluşturmaları gerektiğini vurgular (Oktay, 2003: 87). “Devrimin ülkesinde edebiyat, işçi sınıfının aydınlatılması, yönlendirilmesi görevini üstlenmeli, bir yol gösterici olmalıdır” (Oktay 2003: 110).”

Sovyet Yazarlar Birliğinin tüzüğünde yer alan ilk toplumcu gerçekçilik tanımı şu şekildedir:

“ Sosyalist realizm- Sovyet edebiyatının ve edebiyat tenkidinin esas metodudur. Bu metot sanatçıdan gerçeği doğru, net tarihi bir devrimsel gelişme çerçevesinde göstermesini talep eder. Aynı zamanda bu doğruluk ve tarihi netlik emekçilerin düşünsel değişim ve sosyalizm ruhunu da eğitip yetiştirme meselesiyle birleştirilmelidir”(Syezd 1934: 716 akt. Tagızade 2006: 18).

Andrey Shdanow, Sovyet Yazarlar Birliği I. Kongresi’nde yaptığı konuşmada toplumcu gerçekçilik kuramının ne olduğunu ve niçin olması gerektiğini, sınırlarını maddeler halinde belirtir.

Shdanow’un toplumcu gerçekçilik hakkında sıraladığı maddeler ve İsmail Tunalı’nın bu maddelere yaptığı yorum şu şekildedir:

1. Burjuva edebiyatı bugün artık hiçbir büyük yapıt yaratamayacak bir durumdadır. Kapitalist sistemin çöküntü ve tembelliğinden doğan burjuva edebiyatının çöküşü ve çözülüşü, burjuva kültürünün durumu için karakteristik bir özelliktir... Burjuva kültürünün

çöküşü ve tembelliği için, mistisizm, dindarlığa dalma, pornografi için duyulan tutku karakteristiktir. Kalemimi kapitale satmış olan burjuva edebiyatının en gözde kişileri, bugün, hırsızlar, dedektifler ve sahtekârlardır.

2. Bizim yurdumuzda ise, edebiyat yapıtlarının başkahramanları, yeni yaşamın etkin kurucularıdır: işçiler, işçi kadınlar, kamu için çalışan köylü erkekler ve kadınlar, parti görevlileri, iktisatçılar, mühendisler vb. gibi.

3. 'Büyük Stalin', bizim yazarlarımızı 'insan ruhunun mühendisleri' olarak adlandırdı. Bu ne demek? Bu ad, onlara ne gibi görevler yüklüyor? İlk, sanat yapıtlarında yaşamı, hakikate sadık tasvir edebilmek için yaşamı tanımak, körü körüne değil, ölü gibi değil, 'objektif gerçeklik' olarak da değil, tersine devrimci gelişme içindeki gerçeklik olarak tanınmalı. Burada hakikate sadık ve tarihsel olarak somut sanat tasviri, emekçi insanlara sosyalizm ruhu içinde ideolojik olarak biçim vermek ve onları eğitmek gibi bir görevle bağlı olmalıdır. Bu, bizim edebiyatta ve edebiyat tarihinde sosyalist gerçekçilik olarak adlandırdığımız yöntemdir. Bizim Sovyet edebiyatı tek yönlü olma gibi bir yergiden de korkmaz.

4. İki ayağı ile materyalist temele sağlamca basan edebiyatımız için, yaşama yabancı hiçbir romantizm söz konusu olamaz; ancak, yeni türden bir romantizm, devrimci bir romantizm söz konusu olabilir. Biz, söyle diyoruz: Sosyalist gerçekçilik, Sovyet edebiyatının ve edebiyat eleştirisinin temel yöntemidir. Ama bu şunu şart koşar: Devrimci romantizm, bütünleştirici bir eleman olarak edebiyat yaratımı içine girmeli, çünkü partimizin tüm yaşamı, işçi sınıfının tüm yaşamı ve onun kavgası, en sert, en uyanık çalışmanın en yüksek kahramanlık ve en geniş açılarla bağlılığından ibarettir.

5. Çok çeşitli yazarların emrinde bulunuyor. Sovyet edebiyatı, bu araçları çeşitliliği ve çokluğu içinde uygulama ve daha önceki dönemlerden bu alanda yaratılmış en iyi'yi seçme olanaklarına sahip. Bu görüş açısından bakıldığında, edebiyat tekniğine egemen olma, bütün dönemlerin edebiyat mirasına eleştirel olarak sahip olma bir ödevdir; bu ödevi yerine getirme den, siz insan ruhlarının mühendisleri olamazsınız.'

İşte, on yıllar boyunca etkileyici bir güç olarak kendini kabul ettirmiş olan sosyalist (toplumsal) gerçekçilik, varlığını Shdanow'un bu beş maddelik önerisinde bulur. Ama bu beş önerinin temelinde yatan ana düşünce ise, Stalin'in sanatçıyı, 'insan ruhlarının mühendisi' olarak belirlediği düşüncedir. Bu da, partinin belirlediği ideolojik yönde ruhlara biçim vermekle olur. Böyle bir disiplinin dışında, sanat topluma yarar değil, zarar

verir. Bundan ötürü, sanat, partinin belirlediği ideolojik yön ve erekler için güdümlü bir sanat olacaktır. Böyle bir sanat anlayışı, vaktiyle Platon'un ideal devletini belirlerken sanat için çizdiği politik-ahlâk belirlemeleri ne kadar derinden hatırlatıyor? Orada da Platon, yurttaşların ruhsal-ahlâk yapısını bozan her çeşit sanatı reddeder. Homeros'u bile ideal devletinden kovar.” (Tunalı 2003, 122– 123)

1934 yılından itibaren Sovyetlerin edebiyat politikalarında Stalin'in de etkisiyle bir sertleşme görülmeye başlanmıştır. Bu döneme damgasını vuran isin Stalin'in de sanat ve kültür danışmanı olan Andrey Jdanov'dur. Jdanov, toplumcu gerçekçilik kuramını partinin güncel politikasının aracı haline getirmiştir. Yazarlar üzerinde kurulan baskı 1936 yılında başlayan mahkemeler bunun sonucunda otaya çıkan ölüm ve sürgün kararları ile bir teröre dönüşmüştü.

Sovyet devrimci tiyatrosunun kurucusu Meyerhold, öykücü Babel, şair Mandeistam idama ya da sürgünde ölüme mahkum edilirler. Gerçeğin böylece Marksizm'in ve ihtilalci sosyalizmin dar sınırları içine alınmak istenmesi, çağdaş edebiyatta ve dünyanın her yanında ciddi tasalar, itirazlar doğurmuştur. Bu resmi gerçekçilikle yetinmek istemeyen birçok Sovyet sanatçıları eserlerini ya Batı'ya kaçarak yayımlatmışlar ya da Sovyet rejiminin hapishanelerine atılmışlardır. Anna Ahmatova'nın işlediği konular Sovyet eleştirmenlerince “burjuva ve aristokrat” olarak nitelendirilmiştir. Şiirlerinin aşk ve Tanrı'yla sınırlandırdığı ileri sürülerek yarı rahibe yarı fahişe olarak suçlanmıştır. 1946'da Ahmatova Komünist Parti Merkez Komitesi tarafından sert bir şekilde “ erotik, gizemci ve siyasal yönden duyarsız” olmakla suçlandı. Şiirleri “ Sovyet halkına yabancı” bulunarak kınandı ve Sovyet Yazarlar Birliği'nden atıldı (Akçay 1998: 16).

İkinci Dünya Savaşı sırasında ideolojiden bir parça uzaklaşıp Nazilere karşı savaşılan askerleri motive etmek amacıyla ideolojik eserlerden vatan ve kahramanlık temalarının öne çıkarıldığı eserlere yer verilmiştir. Savaş sonrası izleyen Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin baskıcı kültür politikası 1953'te Stalin'in ölümüne kadar devam etmiştir. 1956'da Kruşçev “ Stalincilikten arınma” kampanyası başlatmıştır. 1985'te Gorbaçov glasnost (açıklık) ve Perestroika (yeniden yapılanma) çağrısı yapmıştır. 1988 yılında Sovyet Komünist Partisi Merkez Komisyonu edebiyatta Jdanovculuğun başlangıcı olarak kabul edilen 14 Ağustos 1946'da çıkarılan kararı kaldırmıştır. Bu kararı Lenin'in prensiplerine aykırı buldu ve yasaklanan kitapların yayınlanmasına izin verdi, yazarların itibarlarını iade etti.

Toplumcu gerçekçilik kuramının yıllar içerisindeki değişim süreci şu şekildedir: 1920’li yıllarda devrim ile ilgili eserler yazılmışken 1930’lu yıllarda işçi ve köylülerin komünizm için el ele verişlerinin konu edinildiği eserler yazılmaya başlanmıştır. Bu dönemde az da olsa başka konularda eserler verilebilmiştir. Toplumcu gerçekçilik kuramı asıl etkisini 1934 yılından sonra göstermeye başlamıştır. 1934’te Sovyet Yazarlar Birliği kongresi ile Stalin’in iktidarı güçlenmiş ve her alanda olduğu gibi edebiyatta da tek otorite o olmuştur. İkinci Dünya Savaşından Sovyetlerin zaferle çıkmasıyla Stalin’i yüceltme ve tanrılaştırma daha da güçlenmiştir. 1940’lı ve 1950’li yıllar Sovyet edebiyatında, sosyalist rejimin en etkili olduğu dönemdir. 1948’de başlayan “ kozmopolitizme” karşı açılan savaştan sonra demir perdeler indirilmiştir. Ekonomik, kültürel, toplumsal olaylara olduğu gibi edebiyatta da devlet diğer devletlerle olan etkileşimi engellemiştir. 50’li yıllarda kuram devlet politikalarının amaçladığı şekli almıştır. 1960’lı yıllarda edebiyatta yeni düşünceler yayılmış ve ideoloji dışında eserler verilmeye başlanmıştır. 1970 ve 1980’de bu tarz eserler artmıştır. Bu eserlerin atılması Sovyet edebiyatını yok etmek anlamına geliyordu ki 80’li yıllarda “sınırsız sosyalist realizm” ilan edilmiştir. Toplumcu gerçekçilik kuramı ideoloji maddesinde esnemeye gitmek zorunda kalmıştır (Tagızade 2006: 22).

Bütün bu değişimlere rağmen Sovyet Komünist Partisi hala 1965 yılında Rus estetik sözlüğüne yazılmış tanıma dayanmaktadır.

“ Toplumcu Gerçekçilik, ihtilal gelişmesindeki, yani komünizme doğru toplumun yürüyüşündeki gerçeği tarihi bir sınır içinde doğru yansıtan sanatsal bir yöntemdir” (Akçay 1998: 18).

1.3. Toplumcu Gerçekçilik Kuramının İlkeleri

Toplumcu gerçekçilik kuramının özelliklerinden yola çıkılarak bazı ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkeler, ideoloji (partizanlık), olumlu kahraman, devrimci romantizm, emek, folklor, din ve tarihselliktir. Bu ilkeler belirlenirken toplumcu gerçekçilik kuramı üzerine çalışan yazarlar kaynak olarak kullanılmıştır.(Maksim Gorki, Moisiç Kagan, Şuayip Karakaş, Georgi Kunitsin, Berna Moran, Pam Morris, Ahmet Oktay, M. Parkhomenko, A. Myasnikov, Georgi Plehanov, Gennadiy Pospelov, Boris Suçkov, Mustafa Kemal Şan, Leyla Tagızade, Nezir Temur).

1.3.1 İdeoloji (Partizanlık)

Toplumcu gerçekçilikte amaç gerçeği olduğu gibi göstermek yerine partinin ortaya koyduğu ideolojiyi güçlendirecek gerçeği ortaya koymaktır. Yazarlar eserlerinde tespit ettikleri gerçekleri sosyalist açıdan yorumlarlar.

“ Bunların çoğu sanat kaygısından öte, bir davayı gerçekleştirme kaygısı güder, iyi roman yazmaktan daha başka amaçlar gözetirler. Yurdun bilhassa köyün dertlerini, taraflı bir açıdan ya sevgi ya da öfke ile ele alır, bazen sırf bir görüş halinde bazen de derinliğe inmek suretiyle anlatırlar. Siyasi amaçların bir yorumu gibi olaylara mana verir, romanı kendi ideolojilerine göre toplum kalkınmasının bir aracı sayarlar. Kimilerince bütün mesele, kötülükler, haksızlıklar ve yolsuzluklar üstüne dikkat çekmektir. Kimileri, toplum düzeninde, Marksist bir açıdan, köklü değişmeler (devrimler) olmasını isterler. Romancıdan çok tarafçıl bir gazeteci hatta politikacı gibi davranırlar” (Akçay 1998: 17,18).

Toplumcu gerçekçilik kuramının sadece belirlenmiş kuralları yoktur aynı zamanda belirlenmiş bakış açısı ve düşünce tarzı vardır. Toplumcu gerçekçilik dünya ve insana Sovyet ideolojisi açısından bakılması gerektiğini söyler. Amacı sanatı partinin aracı haline getirmektir.

Lenin 1905'te yazdığı “ Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı” başlıklı yazısında partizanlık ilkesini açıklarken edebiyatın proletaryanın genel davasının bir parçası olduğu ve politika, felsefe, ahlak gibi davanın diğer parçalarıyla bağlantısının bulunduğunu aynı zamanda edebiyatın kendine özgü niteliklerinin de olduğunu belirtmiştir (Parkhomenko ve Myasnikov 2011: 48).

Lenin'e göre edebiyatın kendine özgü kuralları olsa da sanatçıların partizanlıktan kaçınması mümkün değildir.

“Lenin, sınıfsal ilişkileri kavrayan hiç kimsenin, şu ya da bu sınıfa katılmaktan kendini alıkoyamayacağını ya da politika, edebiyat, sanatta bir tür partizanlıktan kaçınamayacağını yazıyordu. Bu görüş demek oluyor ki, partizanlık kuramcı ya da sanatçının kendi sınıfının ülküleri ve çıkarları adına bilim ya da sanatı kullanarak bilinçli mücadele vermesi demektir ve bu nedenle de sınıf mücadelesinden ayrı düşünülemez” (Kunitsin 2011: 160).

Partinin çıkarlarının yazarın çıkarları olması gerektiğine ilişkin bu görüş ya da bu ideoloji G. Kunitsin tarafından şöyle açıklanıyor:

“Emekçi sınıfı destekleyen sanatçının amacıyla, emekçilerin çıkarını temsil eden Sovyet devletinin amaçları aynı olduğu sürece, devlet sanatçısının ürününde sosyalizmin ülkülerinin somutlaştığını

görür. Devletin alıcı durumda olması sanatçının yaratımını kısıtlamak yerine, bu yaratı bütün halkın malı niteliğine getirir” (Oktay 2003: 79).

Toplumcu gerçekçilik kuramının önde gelen temsilcileri Gorki ve Jdanov’un görüşleri ile parti ideolojisi örtüşmektedir. Gorki’ye göre gerçekçilik, “Bireyi iyice ihtiyarlamış olan dar görüşlülük ve bireycilikten sosyalizme varan yolda, gelişmesinin süreci içinde ele alırken onu yalnız bugünkü haliyle değil, yarın olması gerektiği ve olacağı biçimiyle de ele alırsa görevi yerine getirebilir”. Bu tanımdan bir süre sonra Sovyet Yazarlar Birliği Tüzüğünde yapılan gerçekçilik tanımı şöyle yapılmıştır: “Toplumcu gerçekçilik sanatçıdan ileriye doğru gelişmesi içinde gerçekçiliğin hakikate bağlı, somutsal- tarihsel olarak verilmesini ister”. Jdanov ise toplumcu gerçekçilik için şöyle der: Her şey den önce sanat eserinde hayatı gerçeğe uygun biçimde yansıtabilmek; durağan ve cansız bir biçimde ya da yalnızca ‘nesnel gerçekçilik’ biçiminde değil de devrimci gelişmesi içinde yansıtabilmek” (Oktay 2003: 76).

Bu tanımlarda geçen sosyalizme varan yolda, gelişmesinin süreci içinde, devrimci gelişmesi içinde ve somutsal- tarihsel kavramları edebiyat ve parti ideolojisinin nasıl örtüştüğünü gözler önüne sermiştir.

1.3.2.Sömürü

Sosyalizm’in kapitalizm karşısında durduğu en önemli noktalardan birisi de sömürüdür. Kapitalist sistem Marks’a göre bireyi sömürmektedir:

“Tüm bu çelişkilerin gömülü olduğu ve kendini de ailedeki doğal işbölümüne ve toplumun birbirlerinin karşısında duran tekil ailelere bölünmüşlüğüne dayanan işbölümü, aynı zamanda emek ve sonuçlarının ve dolayısıyla, ilk biçimini çekirdeğini çocukların ve kadının kocanın köleleri olduğu ailede gördüğümüz mülkiyetin, hem niceliksel ve hem de niteliksel olarak dağıtımını, hem de eşitsiz dağıtımını öngörür. Ailedeki bu üzeri örtülü kölelik, hala çok kaba olmakla birlikte mülkiyetin ilk biçimidir, fakat daha bu aşamada bile, modern ekonomistlerin başkalarının emek gücünü kullanma olarak niteledikleri tanımlamalarına tamamen uymaktadır. Ne de olsa işbölümü ve özel mülkiyet birbiriyle özdeş anlatımlardır: birinde eylemin kendisi söz konusu iken, diğesinde eylemin kendisi anlatılmaktadır”(Yürükoğlu 2002: 235 akt Soğukömeroğulları 200: 48).

Sömürü devrimin oluşmasına zemin hazırlayan sebeplerden birisidir. Üstün olanın kendine göre aciz olanı sömürmesi söz konudur. En fazla sömürü emek alanında yapılmaktadır. Kadının emeğinin kocası ve çocukları tarafından sömürülmesi, işçinin

emeğini patronun sömürmesi, köylünün emeğini ağanın sömürmesi ve devletin halkın emeğini sömürmesi verilebilecek örneklerdir. Bir diğer sömürü alanı ise maddi sömürüdür. Devletin aşırı vergilerle halkı sömürmesi, patronun işçiyi fazla çalıştırıp az para ödemesi, satıcıların müşterilere ürünleri değerinden fazla satması maddi sömürüye örnek verilebilir. Bir başka sömürü alanı ise cinsel sömürüdür. Bu alanda da en fazla sömürülen kadın ve çocuklardır.

1.3.3. Olumlu Kahraman

Gorki'nin Toplumcu gerçekçilik kuramının ana unsurlarından biri de olumlu kahraman kavramıdır. Olumlu kahraman kavramının on dokuzuncu yüzyıla kadar inen bir geçmişi vardır. O çağda Rus romanındaki olumlu kahraman, zekâsı parlak, duyarlılığı ince ama karamsar, bir işe yaramaz, topluma karşı olumsuz adam bazen iyi niyetli ve ümitli olsa da eyleme geçemeyen, hep çile çeken, umutsuz, sonunda hep yenilgiye uğrayan adamdır. (Moran 2003: 60).

Sovyet edebiyatının bu gereksiz adamdan kurtulup yeni bir kahraman yeni bir tip yaratması gerekiyordu. En umutsuz anlarda insanları kendine getirecek yüreklendirecek, acı çekip yalnız kalsa dahi herkesin pes ettiği zamanlarda asla vazgeçmeyecek, kendini görevine adanmış, nefesine hakim, çalışkan, “iyi okumuş” ve “iyi eğitim” almış anlamında değil hayata olan tavrıyla, sorunların çözümünde kafayı işletiş şekliyle entelektüel bir tipti Sovyet edebiyatının istediği.

Gorki “ Sanat İşçiliği Üzerine” adlı yazısında nasıl ve neden bir kahraman aradığını şöyle anlatmıştır:

“Edebiyatta asıl aradığım, her şeyden önce ve her şeyden önemli olarak, “güçlü”, “eleştirel zekaya sahip bir kişiliği olan”, bir “kahraman”dı; oysa hep, Oblomov, Rudin ve benzeri tiplerle karşıliyordum. Kahramanın yüzü, iğneleyici bir alayla çarpıtılmıştı; Pomyalovski'nin yarattığı kahraman Çerevanin, kendi yolunda gidiyordu.” Arkası şu şekilde; “ Yazarların, aydınları neden irade ya da kişilikten yoksun tipler olarak canlandırdığını anlamak güçtü, çünkü yüzlerce aydın, “ halka gidiyor” ve çoğu hapis ya da sürgünü boyluyordu. Neden edebiyat “ 193’ler davasında” yargılananlar gibi fabrikalarda propaganda yapan, Narodnaya Volya hareketinde çalışanlara benzer kişileri “ yansıtmıyordu? (Gorki 2007: 195-196).

Olumlu kahraman devrimin gelecekte yaratmak istediği insan tipi idi. Jdanov da kongredeki konuşmasında olumlu kahraman simgesinin hayalî bulunmamasını çünkü bu

kahramanların planlanmış bir geleceğin bireyi olduğunu söylemiştir. Leonov ise kendi eserindeki olumlu kahraman için öyle yükseklikte bir insan ki onun üzerinden bakınca geleceği görürsünüz demiştir.

Olumlu kahraman gelecekte arzu edilen insanı şekillendireceği için bazı görevleri vardı. Olumlu kahramandan beklenenler az ya da çok şu şekildeydi:

“Politik erdemin mükemmel bir temsilcisi olarak okurda saygı uyandıracak, okurun gıpta ederek benzemeye çalıştığı bir örnek olacak; şimdiki durum ile gelecek arasında bir bağ kurarak sosyalizmin başarabileceğini gösterecek. Romanlarda bu tip, kendini görevine adanmış, nefesine hakim ve güçlü bir kişidir. Halk çok acı çekmiş ama kendi başına çıkar yolu kestirememektedir; eğitime, bir yol göstericiye, bir lidere muhtaçtır. Olumlu kahraman karşılaştığı türlü güçlükleri yener, yardım etmek istediği insanlar içinde, düştüğü yalnızlığa katlanarak tarihin kendisine verdiği görevi yerine getirir” (Moran, 2003: 61).

1.3.4. Devrimci Romantizm

Gorki'nin Sovyet edebiyatına kazandırdığı kavramlardan bir diğeri de “devrimci romantizm”dir.

Toplumcu gerçekçilik kuramı, romantizme karşıdır. Buna rağmen olumlu kahramanların olduğu eserlerde gelecekte beklenen, ümit edilen durumlara yer verilmektedir. Bu durum gerçekçiliğe aykırıdır. 1930'lu yıllarda bu durum Rusya'da uzun süre tartışıldıktan sonra eserlerde yer alan bu romantizmin gerçekçilikle çatışmadığı kararına varılmıştır. Çünkü bu romantizm bildiğimiz romantizm değildi bu “devrimci romantizm” dir.

“ Edebiyatımız romantizme sırt çevirmemelidir, ama bu yeni tarz bir romantizm olmalıdır, devrimci romantizm, Sovyet edebiyatı bizim kendi kahramanlarımızı nasıl çizeceğini bilmeli, yarınımıza bakabilmelidir” diyor Jdanov (Moran 2003: 62).

Devrimci romantizm kavramı Lukacs tarafından eleştirilmiştir. Lukacs eserlerde verilen olağanüstü durumların tipik bir durum olarak görülmesini eleştirmiştir. Lukacs' a göre devrimci romantizm aslında şudur:

“ Toplumcu gerçekçiliğin fena uygulamasından doğan, gerçekçiliğin zenginliğini, güzelliğini verebilmekten yoksun doğalcı edebiyatın yavanlığından kurtulmak için başvurulan bir çaredir” (Moran 2003: 62).

1.3.5. Emek

Toplumcu gerçekçilik kuramında öncelikli tema “emek” temasıdır. Çünkü Ekim Devriminin başlıca amacı emek verenlerin hakkını korumak, onların kapitalizm karşısında ezilmesini engellemektir.

Maksim Gorki bu konuda şöyle demektedir: “ Emek dünyası, devrimin gerekliliğini kavrama bilincine vardı. Edebiyatın görevi, ayaklanmış olan emek dünyasına omuz vermektir. Bu destek, ne kadar güçlü olursa, “ sendeleyeni” düşürmek onca çabuk olacaktır” (Gorki 2007: 171).

İşçi sınıfı iktidarı ele aldıktan sonra düzende radikal bir değişiklik yapar. Bu yüzden devrimden sonraki ilk yıllarda “emek” teması toplumcu gerçekçi sanata girmiş ve bu temanın önemi toplumun sosyalizme daha da yaklaşmasıyla daha da artmıştır. “1920’lerde Gorki ‘ en önemli çağdaş tema emektir’ diyor ve on yıl sonra Birinci Yazarlar Kongresinde de şunları söylüyordu: ‘ Kitaplarımızın başkahramanı olarak emeği, yani emek sürecinde örgütlenmiş insanı almalıyız. Emeği yaratıcı bir süreç olarak görmeyi öğrenmeliyiz”(Kagan 2011: 150-151).

1.3.6. Folklor

Sovyet rejiminde, Stalin’in diktatörlük dönemini anlatan Stalinizm kavramı, Marksizm ve Leninizm kavramlarının önüne geçmiştir. Stalin döneminin öne çıkan politikalarından birisi de SSCB’yi oluşturan bütün kimliklerin içerisinde eridiği, dilinin Rusça olduğu yeni bir Sovyet Kimliği ya da Sovyet İnsanı yaratmaktır.

Ruslar komünist rejimin devamlılığı için her Sosyalist Cumhuriyet’te başta dil ve alfabe alanında olmak üzere yazılı ve sözlü edebiyata müdahalede bulunmuşlardır. “Lenin’in ‘ folklor ürünlerinde halkın beklenti ve ümitleri vardır: rejimin tesisi için bundan yararlanılmalıdır’ fikrinden hareketle çalışmalar başlamıştır” (Kalenderoğlu 2008: 114).

Özellikle Stalin ile başlayan baskıcı rejimde folklorun adeta bir silah olarak kullanılmasının başlıca nedenleri şunlardır:

- A) Folklor türlerinin birçoğunun anonim özellik taşıması,
- B) Bu türlerin konularına istedikleri gibi müdahale edebilmeleri,
- C) Folklor eserlerini toplumun her kesiminden insanın rahatlıkla anlayabilmesi,

- D) Özellikle işçi, sınıfını (proleter) haklarını savunmayı vaat eden komünist sistemin amacını fabrikalarda, kolхозlarda, çiftliklerde, tarlalarda, köylerde halka daha kolay anlatılabilmesi,
- E) Folklor türlerinden birçoğun halk arasında bir mesajın daha çabuk yayılmasını sağlaması,
- F) Halk arasında sözlü olarak daha kolay yayılabilmesidir (Kalenderoğlu 2008: 115).

Sovyetler birliğinde folklor alanında yapılan her çalışmanın amacı halkı Sovyetleştirmedir. Köylerde yaşayan halk şairleri, devrimi ve devrimcileri öven şiirler, destanlar yazmaları konusunda teşvik edilmişlerdir. Bu tarz eserler verenler para ve madalya ile ödüllendirilmişlerdir.

“ Örneğin Jambıl, 1936 yılında Moskova’ya davet edilmiş, burada opera ve tiyatro sahnelerinde Lenin, parti ve Sovyetler Birliği halkı hakkında birçok şiir okumuştur. 1938 yılında Lenin Nişanı almış ve aynı yıl Kazakistan Yüksek Sovyetine milletvekili olarak seçilmiştir”(Temur 2010: 224).

Bu dönemde devrimin istediği şekillerde eserler verenler ödüllendirilirken bir taraftan da rejime muhalif olanlar ya sürgüne yollanmışlardır ya da idama mahkum edilmişlerdir.

1936 yılında Halk Komiserleri Sovyeti bünyesinde sanat işleri ile ilgili bir komite kurulmuş ve buna bağlı olarak da cumhuriyetlerde ve dahilinde mahalli olarak sanat işleri ile ilgili kuruluşlar oluşturulmuştur. Böylece halk ürünleri denetim altına alınarak, bu ürünlere komünist ve sosyalist bir sansür rahatlıkla uygulanmıştır (Temur 2010: 226). Folklorun birçok yazılı ve sözlü türüne müdahalelerde bulunulmuştur. Özellikle, türkü, masal, atasözleri ve deyim gibi türlerin yeniden yorumlanması, hatta gerekirse yeniden yazılması istenmiştir. Sadece destan ve masal türündeki eserlere kısmen müdahale edilmemiştir (Kalenderoğlu 2008: 117).

Sosyalist rejiminin, halkın mevcut milli belleğini silerek kendi ideolojisinin yer aldığı yeni bir toplumsal bellek yaratmayı amaçladığı söylenilebilir.

1.3.7. Din

Marksizm ateist bir öğretilerdir. Marksistlere göre din, halkın gelişmesinin önünde bir engeldir. Marks’ın “Din, halkın afyonudur.” sözü din konusunda Marksist görüşün

temelini oluşturur. Marksizm bütün dinleri, sömürüyü savunmaya ve işçi sınıfını sarhoş etmeye yarayan burjuva gericiliğinin aracı olarak görmüştür.

Aynı şekilde Engels de, dini burjuvazinin bir silahı olarak görür.

“Engels’e göre burjuvazi, sahip olduğu imkânların korunması ve varlığını devam ettirmesi açısından, dinin varlığının ve etkinliğini sürmesi ve geniş halk kitlelerinin idaresi için büyük bir gayret sarf etmiştir. Bu anlamda ortaya çıkan materyalist anlayışlara karşı mücadeleye girişmesi doğal karşılanması gereken bir durumdur” (Aydeniz 2010: 76).

Lenin, dine karşı yapılan mücadelede baskıcı ve tepeden inme bir çözümün tersi sonuçlar doğuracağı düşüncesindedir.

“Dinsel önyargılarla savaşmada son derece özenli davranmak gerekir; bu savaşmada dinsel duyguları zedeleyen biri, büyük zararlar getirir. Savaşım, propaganda, aydınlatma yoluyla yürütülmelidir. Savaşımı sert yöntemlerle yürütürsek, yığınları karşımıza almış olabiliriz; böyle bir savaşım yığınların din ilkesine göre ayrılığını derinleştirir, oysa bizim gücümüz birliktedir. Dinsel önyargıların en derin kaynakları yoksulluk ve bilgisizliktir; asıl bu kötülükle savaşmamız gerekir” (Aydeniz 2010:77).

Bu yüzden toplumcu gerçekçilik burjuvaziye karşı yaptığı savaşta dini bir propaganda aracı olarak açık bir şekilde kullanmasa da edebi eserlerde Tanrıyı kötümek yerine ondan bahsetmemeyi, yok saymayı uygun görmüştür.

1.3.8. Tarihsellik

Toplumcu gerçekçilikte, yazardan gerçekliği hakikate bağlı ve somut bir şekilde vermesi istenir. Kuramda, olayların içinde bulunan kişilerin belli bir mekana ve zamana yerleştirilmesi gerekmektedir. Olayları içinde barındıran bu zaman tarihsel bir dönemdir. Yazılan eser tarihsel bir belge olmasa da yazıldığı tarihin belli özelliklerinin içerisinde barındırır. Bu durum gerçekçiliğin esaslarındanandır.

Yazardan, olaylar hakikate bağlı somutsal bir tarih içerisinde verilmesi istenmiştir. Pospelov (1995: 508), “ Toplumcu gerçekçi edebiyatta gerçekçiliğin anlatılması için, eserin içinde bulunan kahramanların, belirli bir zaman ve belirli toplumsal çevre içinde olması esastır.” demiştir.

Bu tarihselci yaklaşım ile amaç tarih içindeki gelişmeleri vermek, tarihteki önemli olayları edebiyat yoluyla belgelemektir.

1.4. Cengiz Aytmatov'un Hayatı ve Eserleri

Cengiz Aytmatov, 12 Aralık 1928 tarihinde Kırgızistan'ın Şeker adlı köyünde doğmuştur. Yazarın çocukluk yılları ile devrimin Orta Asya'ya ulaşması aynı döneme denk gelmiştir. Bu nedenle Aytmatov da devrimin etkisiyle yetişen genç kuşak arasında yerini almıştır.

Aytmatov'un babası Törökül Aytmatov yüksek rütbeli bir memurdur. Devletin yüksek kademelerinde görev yapmış son olarak da Kırgız Muhtarlık Komitesinin İkinci Sekreteri görevini üstlenmiştir. Babasının görevinden dolayı Cengiz Aytmatov'un çocukluğunun bir kısmı Moskova'da ve Bişkek'te geçmiştir. Yazarın Rus diline ana dili kadar hakim olmasının altında bu durum yatmaktadır (Cumakunova 2008: 18).

1937 yılında Stalin yönetimin yaptığı sürgün ve katliamlardan Kırgız aydınları da nasibini almış, Cengiz Aytmatov'un babası Törökül Aytmatov'un da içinde bulunduğu yüz otuz yedi kişiden tutuklandıktan sonra bir daha haber alınamamıştır. Yazar'ın annesi Nagima Aytmatov, 29 Ekim 1939 tarihinde Halk Komiserliğine dilekçe yazmış ve kendisine kocasının on yıl süre ile Sibiry'a sürgüne gönderildiği bilgisi verilmiştir. Cengiz Aytmatov da babasının akıbetini öğrenmek için 15 Temmuz 1956 tarihinde SSCB Harp Başsavcılığına bir dilekçeyle başvurmuştur. Törökül Aytmatov ile ortadan kaybolan diğer aydınların aileleri de yetkili makamlara başvurmuş fakat kimse bu kaybolan yüz otuz yedi kişinin akıbetini öğrenememiştir. Bu aydınlara ne olduğu ancak SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan tek görgü tanığı sayesinde öğrenilmiştir. Ortadan kaybolmalarının üzerinden elli dört yıl geçtikten sonra tamamının kurşuna dizilerek öldürüldüğü ortaya çıkmıştır. Aytmatov, babasına olan duygularını 'Toprak Ana' isimli eserinin girişinde 'Baba, ben sana anıt koyamadım; senin nerede gömüldüğünü bile bilmiyorum. Bu eserimi sana, babam Törökül Aytmatov'a armağan ediyorum' şeklinde dile getirmiş, 1992 yılında babasının kemikleri başında ise 'Baba elli yıldır seni arıyordum, neredeydin' diye hıçkırıqlarla ağlamıştır. (Buran 2008: 80).

Cengiz Aytmatov ve ailesi, Törökül Aytmatov'un ortadan kaybolmasından sonra üzerlerine yapıştırılan "halk düşmanı" yaftası ile köylerine geri dönmüşlerdir. Aytmatov, on üç yaşındayken İkinci Dünya Savaşı ortaya çıkmış ve o da yaşlıları gibi okulu bırakarak kolhozda çalışmaya başlamıştır.

Henüz on beş yaşındayken, köyünde tarım makinelerinin hesabını tutmuş tahsildarlık, sekreterlik ve ek iş olarak postacılık yapmıştır. Daha sonra Kırgızistan'da Veteriner Teknik Üniversitesini bitirerek, Tarım Enstitüsü'ne devam etmiştir. Kırgız gazetelerinde aldığı görevler onu yavaş yavaş edebi dünyaya hazırlamıştır. "Gazeteci Cyudo" isimli ilk hikâyesi Rusçaya çevrilerek Pravda gazetesinde yayınlanmıştır.

Yazar daha ilk eserleriyle geçmiş ile gelecek arasında bir bağ olacağını her ikisini de çok iyi tanıdığını göstermiştir. Yazar bu durumu eserlerine şu şekilde yansıtmıştır:

" Süpeyçi adlı hikayesinin kahramanı baraj mühendisi Beknazar ve Beyaz Yağmur'un kahramanı köylü Zeynepapa alışıla gelmiş hayatı temsil ederler. Ahlaki normlar ile çocuklarının hayatları ve iç çatışmaları anlatılır. Rakipler adlı eserin kahramanı Karatay, Baydamtal Irmağının kahramanı Nurbek, yeni neslin uyanışını, bugünle ve geçmişle, yaşlı kuşaklarla çatışmalarını, bağımsız düşünme yeteneği kazanmak için verdikleri mücadeleleri v.s. anlatır. Onları etkileyen ruhi ve ahlaki değerleri, objektif ve subjektif yeniye ayak uydurma problemlerini, yeni sistemin kriterlerini ele alır" (Çetin 1994: 18).

Yazar, Tarım Enstitüsü'nden Zooteknisyen (veteriner) olarak mezun olduktan sonra 1956-1958 yıllarında Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne devam etmiştir. Aytmatov, 1956 yılında Sovyet Yazarlar Birliği'ne üye olmuştur (Beşik 2011: 58).

Aytmatov, ilk eserim dediği Yüz Yüze'yi 1957'de Oktabr (Ekim) edebiyat dergisinde yayınlanmıştır. Yazar, Yüz Yüze de asker kaçağı kocası İsmal'i ele veren Seyde'nin trajik hikâyesini anlatmıştır. Eser, anlattığı olay ve karakterlerden dolayı Kırgız halkı üzerinde kendilerine karşı yazılmış düşüncesi uyandırmıştır. Yüz Yüze asker kaçaklarını anlatan ilk hikâye değildir fakat bu kaçağın karakterize edilme şekli onları rahatsız etmiştir. Yazar, Yüz Yüze'yi kaleme aldığı yıllarda edebi ve hayat tecrübesi bulunmadığını itiraf etmiş ve eserdeki bazı kısımların Rasputin'in " Yaşa ve Unutma" adlı eseriyle benzerlik gösterdiğini belirtmiştir. Bu durumun farkına edebiyat bilimi sayesinde vardığını, yapılan eleştirilerin bu konuyu aydınlattığını söylemiştir. Aytmatov, konuya ilerleyen dönemlerde daha farklı bir şekilde yaklaşmıştır. (Çetin, 94: 28-29).

1958 yılında yayınladığı Cemile adlı eserinde askerdeki kocasını beklerken kolhozda beraber çalıştığı Danyar'a aşık olan ve onunla kaçan Cemile'nin hikayesini anlatmıştır. Cemile ve Danyar geleneksel Kırgız halkından uzak karakterlerdir. "Aylık Kırgızca

edebiyat dergisi Ala-Too hikayeyi yayınlamayı reddetmiştir. Zira editöre göre Cemile, aşırı derecede “ Kırgız olmayan bir karakterde” çizilmiştir. Daha sonra eser Rusçaya tercüme edilerek aylık prestij Novyi-Mir’de yayınlanmıştır” (Söylemez 2002: 132).

“ Louis Aragon’un Fransız okurlara “Dünyanın en güzel aşk hikayesi” olarak tanıttığı Cemile, yazarın Sovyet Cumhuriyetleri dışında, gerçek anlamda dünyaya ilk açılışıdır. Yazar dünya edebiyatındaki tartışılmaz yerini Cemile ile kazanır” (Çetin 1994: 29).

Moskova’daki Gorki Edebiyat Enstitüsü’ndeki iki yıllık tecrübe döneminden sonra gazeteci ve yazar olarak çalışmaya başlayan Aytmatov, 1958 ve 1960 yılları arasında Bişkek’teki Rusça dergi Literaturnyi’de Kırgızistan’ın editörlerinden biri olarak çalışmıştır. 1960 ve 1965 yılları arasında ise Kırgızistan’da Pravda gazetesinde muhabir olarak çalışmıştır (Söylemez 2002: 129)

1959 yılında Komünist Partiye üye olan yazar, 1961 yılında Selvi Boylum ve Deve Gözü adlı eserlerini kaleme almıştır. İki eserdeki başkahramanlar Aysel ve Kemal birbirlerine paralellik gösterir. İki kahraman da karşılaştıkları güçlükler karşısında dimdik ayakta durmuşlardır. Aytmatov’un ideal insanı anlattığı Deve Gözü adlı eseri Doğu Almanya’da ders kitabı olarak okutulmuştur. İnsanın ideallerine ulaşmak için verdiği mücadeleyi anlatan eserin, “ideal insanın” mücadelesini veren Doğu Bloku’nda ders kitabı olarak tercih edilmesi gayet anlaşılırdır Selvi Boylum ise SSCB’de filme ve baleye uyarlanmıştır ” (Çetin 1994: 31).

Yazar, 1962 yılında yeni sisteme bağlı, idealist insanı anlattığı İlk Öğretmenim adlı eserini yayınlamıştır. Yazar, hikayeyi Kırgız Türkçesiyle yazmış, daha sonra A. Dmitriewa ile birlikte Rusçaya çevirmiştir (Çetin, 1994: 33).

1963 yılında yazdığı Toprak Ana ile Lenin ödülünü kazanmıştır. Yazar, Toprak Ana’da üç oğlunu ve kocasını savaşta kaybeden ve savaş sırasında kolhoza başkanlık eden Tolgonay’ın hikayesini anlatmıştır.

1964 yılında Kızıl Elma isimli hikayesini yazmıştır. Aytmatov’un ülkemizde ve dünyada çok iyi bilinmeyen eserlerinden biri de Kızıl Elma’dır. Eser, ilk defa 1969 yılında Hasan Ali Ediz’in Rusça aslından yaptığı çeviriyle Türk okuyucuya ulaşmıştır. Eser daha sonra 1982 yılında Soviet Literature dergisinde yayınlanan İngilizce nüshasından 1985 yılında Türkçeye tercüme edilmiştir. “Kızıl” kelimesinin Kırgız Türkçesindeki anlamı,

kırmızı, al olarak geçer. Türkiye Türkçesinde ise bu anlamla beraber politik bir tanım niteliği de taşımaktadır. Cengiz Aytmatov “Kızıl” kelimesinin eserinde gerçek anlamının dışında kızıl al yanaklı, nazik, yüzü hafiften kızaran, estetik anlamda güzel bir kadını temsil ettiğini de belirtmiştir. Bu konu da spekülasyon için bir sebep olmadığını da söylemiştir (Çetin, 1994).

1965 yılında Kırgız Sinemacılar Birliği Başkanlığı görevine getirilmiştir. Aynı yıl Beyrut'ta, 1966'da Delhi'de Asya Afrika Yazarlar Konferansı'na katılmıştır. Komünist Parti'nin 23. Kongresinde delege olarak bulunmuş ve aynı yıl nesir dalında en iyi eser olarak değerlendirilen bir başka önemli eseri Gülsarı'yı yazmıştır (Çetin 1994: 21).

Aytmatov, 1967 yılında Sovyet Yazarlar Birliği İdare Heyeti Üyeliğine seçilmiştir. 1968 yılında Büyük Sovyet (Devlet) ödülünü almıştır. Aynı yıl Kırgızistan Halk Edipleri adlı çalışması yayınlamıştır. 1970'de Beyaz Gemi, Askerin Oğlu, Oğulla Görüşme adlı eserleri basılmıştır. Yazarın bu üç eserinin ortak özelliği hiç gelmeyecek birine duyulan özlemdir. Beyaz Gemi ve Askerin Oğlu adlı eserlerde baba hasreti çeken çocukların hikayesi anlatırken Oğulla Buluşma'da savaşta ölen oğluna özlem duyan bir babanın hikayesi anlatılmıştır. Belki de Aytmatov bu eserlerinde gelmeyeceğini bildiği halde yolunu gözlediği babasına duyduğu özlemi anlatmak istemiştir.

Cengiz Aytmatov, Fuji Yama isimli tiyatro eserini 1973 yılında Kazak tiyatro yazarı Kaltay Muhammedcanov ile beraber yazmıştır. Oyun 1975 yılında Amerika'da sahnelenmiş ve olumlu eleştiriler almıştır. Frank Oetle'in eseri “ aklın alamayacağı kadar başarılı” bulmuştur. Fuji Yama iyi bir dram olmanın yanı sıra satır aralarında okuyucuya mesajda vermektedir. Bu mesaj aydınlara yöneliktir. Eserin orijinal adı “ Kökşetav'da Közdevüş” yani “Gökçedağ'da Buluşma” dır (Söylemez 2008).

1975 yılında Erken Gelen Turnalar isimli eserinde yazar, savaş yıllarında okulu bırakarak kolhozda çalışmak zorunda kalan Sultan Murat'ın hikayesini anlatmıştır. 1977 yılında ise Güneydoğu Sibiry'a halklarından Nivihlerin hikayesini anlattığı Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek adlı eserini yayınlamıştır.

31 Temmuz 1978 tarihinde toplanan Yüksek Sovyet Presidiumu tarafından Sosyalist İşçi Kahramanı olarak ödüllendirilmiştir. 1980 yılında ilk uzun romanı Gün Olur Asra Bedel'i yazmıştır. Yazar Sovyet Rejimine ilk açık eleştirilerini Gün Olur Asra Bedel

romanıyla yapmıştır. Yazar bu romanla Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü ikinci kez kazanır. Aynı yıl D. Nehru ödülünü de kazanmıştır.

1986 yılında Cengiz Aytmatov'un öncülüğü ve önderliğinde Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te gerçekleştirilen Isık-Göl Forumu'nun bildirisinde Aytmatov'un Dişi Kurdun Rüyaları adlı eserinin de ilk tanıtımı yapılmıştır. Dişi Kurdun Rüyaları yazarın ikinci uzun romanı ve Deniz Kıyısında Koşan Alaköpek'ten sonra Kırgızistan dışına ikinci çıkışıdır.

Roman kahramanı Abdias adlı bir Rus'tur ve yazar, yeni bir Hristiyanlık arayışında olan Abdias'ın trajedisiyle birlikte Sovyetlerdeki esrar mafyasını, çevre düşmanlığını da dile getirmiştir. Yazar romanda Hristiyanlığı ele almış ve Sovyet rejiminin çöküşünü hazırlayan nedenlerden birinin de, insanların dinle olan bağlantılarını koparması olarak göstermiştir. Bu durum insanlarda Cengiz Aytmatov'un Hristiyan olduğuna dair bir düşünce uyandırmıştır.

Yazar, Mustafa Çetin ile yaptığı konuşmada “Dişi Kurdun Rüyaları’nda Abidas niçin Hristiyan” soruna verdiği cevapla konuya açıklık getirmiştir. Yazar, Hristiyanlıkta ikilik olduğunu, İslam’da ikilik olmadığını söylemiştir. Çetin, yazara “Aytmatov Tanrısını Arıyor” şeklindeki yorumlar hakkında ne düşündüğünü de sormuştur. Yazarın bu soruya verdiği cevap ise şu şekildedir:

“Allah metafizik bir mefhum. Bunun tersini düşünmek diye bir şey olamaz. Allah sonsuz. O bir. Allah’ı herkes kendince düşünüyor, kendince arıyor, ona ulaşmaya çalışıyor. Elbette ki ben Kur’an’ı biliyorum. İnanıyorum. Bunlara uymam gerekiyor. Biz Allah’ı biliyoruz. Allah’tan başka ilah yok. Allah’ı hissediyoruz. Biz insanların Allah’ı, tam olarak bilmeye gücümüz yok. Allah’ın sonu yok. Her zaman her yerde ona ulaşmak mümkün. Her yerde, her zaman vardır” (Çetin, 1994: 154).

Cengiz Aytmatov, Gorbaçov Döneminde Sovyet Parlamentosu Kültür ve Ulusal Diller Komitesi Başkanlığı ve Sovyet Yazarlar Birliği Sekreterliği görevlerinde bulunmuştur. Gorbaçov’un danışmanlığını yapmıştır.

Yazar, 1990 yılında Yıldırım Sesli Manasçı ve Cengiz Han’a Küsen Bulut isimli uzun hikayelerini yayınlamıştır. Cengiz Han’a Küsen Bulut’un, Gün Olur Asra Bedel isimli romanda yer alması gerekirken, yazar o dönemdeki baskılardan dolayı bu bölümü romandan çıkarmış, roman yayımlandıktan on yıl sonra ayrı bir hikaye olarak yayınlamıştır. Hikaye, şimdiki ve geçmiş olmak üzere iki zaman boyutunda gelişmiştir. Şimdiki zamanda

Abutalip Kuttubayev'in Stalin döneminde uğradığı zulümler anlatılırken; geçmişteki olay örgüsünde Cengiz Han'ın yaptığı zulüm anlatılmaktadır (Dağlar 2007: 122, 123).

Aytmatov, 1990-1991 yılları arasında SSCB'nin dağılma sonrasında da Rusya'nın Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve Fransa büyükelçiliğini yapmıştır. 1994 yılından itibaren Kırgızistan Cumhuriyeti'nde büyükelçi olarak görev yapmıştır. Yazar ayrıca Kırgızistan'ın NATO, Avrupa Birliği ve UNESCO'daki temsilciliğini de yapmıştır.

Cengiz Aytmatov'un, Gün Olur Asra Bedel romanı ile başlayıp Dişi Kurdun Rüyalari ile devam eden gelecek endişesi 1995 yılında yazdığı Cassandra Damgası ile zirve yapmıştır. Yazar, romanda dünyanın içinde bulunduğu kötü gidişatı, insanların büyük bir çılgınlık ve düşüncesizlik içinde olmasını, insanların bu sorumsuzluklarının devam ettiği takdirde büyük bir felaket ile karşılaşacaklarını anlatmıştır (Söylemez, 2002: 29; Ercilasun, 2008: 25). Aytmatov, bu romanıyla Nobel ödülüne aday gösterilmiştir.

Yazar, Ebedi Gelin- Dağlar Yıkıldığı Zaman adını taşıyan son romanını 2006 yılında yayınlamıştır. Cengiz Aytmatov, bu eserinde küreselleşme karşısında direnen yerelliğin direncini anlatmıştır. Uzun bir hikaye olarak da görülebilecek romanda Arap pars avcılarına karşı direnen Tuyuk Car köylülerinin hikayesine yer verilmiştir.

Aytmatov, Gün Olur Asra Bedel romanının film çekimleri için gittiği Rusya'nın Tataristan Cumhuriyeti'nin başkenti Kazan'da 16 Mayıs 2008 günü rahatsızlanmış ve böbrek yetmezliği teşhisiyle tedavi için Almanya'ya nakledilmiştir. Almanya'nın Nürnberg kentindeki Klinikum Nord'da tedavi gören Cengiz Aytmatov, 10 Haziran 2008 günü vefat etmiştir. Cengiz Aytmatov'un cenazesi devlet töreniyle 14 Haziran 2008 günü Bişkek'te toprağa verilmiştir. Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Dimitri A. Medvedev ve Başbakan Vladimir V. Putin, ailesini arayarak bizzat taziyede bulunmuştur. Yazarın cenazesine Kırgız Devlet Başkanı Bakiyev, başbakan, meclis başkanı, bakanlar, milletvekilleri katılmıştır. Bişkek Milli Konser Salonu'nda yapılan törenden sonra yazarın naaşı Ala-Too Meydanı'na götürülmüştür. Burada yapılan saygı duruşunun ardından cenaze Cong Taş köyüne, Kırgızistan için kutsal kabul edilen Ata Beyit Anıt Mezarlığı'na yazarın babasının mezarının yanına defnedilmiştir (Naskali: 2008, Akgönenç: 2008).

1.5.Cengiz Aytmatov Hakkındaki Düşünceler

Cengiz Aytmatov'un Türkiye'de tanınması 1970 yılların başıdır. Yazar, 1970 yılından günümüze kadar Sovyet'ten Kırgız-Türküne, sosyalist yazardan milliyetçi yazara, Hristiyan misyonerden Müslümanlığa kadar uzanan geniş bir yelpazede dolaşmıştır. Türkiye'de de eserlerinden yola çıkarak yazara farklı kesimlerden değişik bakış açıları oluşmuştur.

Orhan Söylemez (2002: 10-28), "Türkiye'de Cengiz Aytmatov'u Anlamak" başlıklı makalesinde, yazarın eserlerinin algılanışının Türkiye'de dönemlere göre değiştiğini, her kesimden yapılan yorumların birbirinden çok farklı olduğunu, bunda ideolojik bakış açılarının etkili olduğunu anlatır. Cengiz Aytmatov 1970'li yılların başında Türkiye'de tanınmaya başlar. Cemile, İlköğretmenim ve ardından da Toprak Ana yazarın Türkiye'de yayınlanan ilk eserleridir. Bu eserlerin yayınlanmasının ardından Cengiz Aytmatov "yabancı" bir yazar olarak adlandırılır. Bu yargının altında onun dünyaya Sovyet yazarı olarak tanıtılmasının etkisi olmuştur. Beyaz Gemi yayınlandığında ise yazar Sovyetler Birliğinde büyük eleştirilere uğramış ve sosyalist sisteme ihanetle suçlanmıştır. Bazı kesimler ise millî hislerle yaklaşarak, örneğin Dişi Kurdun Rüyalarındaki "Akbara" ve "Taşçaynar" isimli kurtların Türk dünyasını temsil ettiği yorumları yaparak, Aytmatov'u "Turancı" olarak tanımlamışlardır. Gün Olur Asra Bedel romanının yayınlanmasıyla beraber Türkiye'de Aytmatov'u sahiplenenler çoğalır. Bazılarına göre romanın kahramanı Yedigey'in arzulanan emekçiye iyi bir örnektir. Diğer taraftan yazar bu eseriyle Türkiye'deki sosyalistlerin tekelinden sıyrılarak milliyetçi kesiminde yazarı olmaya başlar. Bu durumun sebebi ise yazarın romanda anlattığı Nayman Ana efsanesidir. Yazarın siyasi görüşünün ardından Dişi Kurdun Rüyaları adlı romanıyla bu kez de dini inancı sorgulanmaya başlanmıştır. Yazar Beyaz Gemi ve Gün Olur Asra Bedel romanlarında İslami öğelere geleneksel ve kalıplaşmış şekilleriyle yer vermiştir. Fakat Dişi Kurdun Rüyalarında din en önemli mesele olarak ortaya çıkmıştır. Tartışmalar sürerken yazarın Cassandra Damgası isimli romanı yayınlanır. Yazar bu eserle Sovyetlerin, Kırgızların, milliyetçilerin, sosyalistlerin, Müslümanların veya Hristiyanların yazarı olmaktan çıkmış evrensele ulaşmıştır. Bu yüzdendir ki yazar bu romanıyla Nobel Barış Ödülüne layık görülmüştür.

Ali İhsan Kolcu ise (2008: 136-141), Cengiz Aytmatov'un milli bir yazar olduğunu eserlerindeki folklorik unsurların bunun bir kanıtı olduğunu söylemiştir. Kolcu,

Aytmatov'un yanlış değerlendirildiği kanısındadır. Yazarın uzun yıllar Türk Marksistler tarafından sahiplenilmiş olması, yine bir Marksist olan Louis Aragon tarafından dünyaya tanıtılması uzun yıllar Marksist bir yazar olarak tanınmasına neden olmuştur. Oysa Sovyetler Birliğinde Marksist olmak bir seçim değil bir zorunluluktur. Yazar bu zorunluluğun gereği olarak ilk Öğretmen, Sultan Murat, Beyaz Yağmur gibi ideolojik eserler vermiştir. Stalin'in etkisinin kırıldığı dönemlerde vermiş olduğu Gün Olur Asra Bedel, Dişi Kurdun Rüyalari, Cassandra Damgası ve Dağlar Yıkıldığında/ Ebedi Gelin romanlarında açıkça rejimi eleştirmiştir ve gerçek düşüncelerini ortaya koymuştur. Kolcu'ya göre Aytmatov önce milli sonra evrenseldir.

Yağmur Atsız (2008: 86-87), Aytmatov'un büyük bir yazar olduğunu ama Türk yazar değil de Rus yazarı olduğu kanısındadır. Bunun sebebi olarak da yazarın eserlerini Rusça olarak yazmasını göstermiştir. Atsız, Cengiz Aytmatov'u gerçek bir “ homo sovieticus” “Sovyet insanı” olarak nitelendirmiştir. Atsız'a göre yazarın babası Törekul Aytmatov'un Stalin terörüne kurban gitmesine rağmen Aytmatov, rejimle bir düzen içinde hareket etmiştir. Beş sene Pravda dergisinin muhabirliğini yapması, “ Lenin Nişanı”, üç kere “ SSCB Devlet Nişanı” ve bir nevi Sovyet asalet ünvanı olan “SSCB Kahramanı” ünvanı alması ayrıca 1966'dan 1989'a kadar Yüce Sovyet Milletvekilliği yapması, SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nun Lüksemburg ve Bruksel sefirliklerini yapması onu Rus bir yazar olarak nitelendirmek için fazlasıyla yeterlidir.

Şerif Aktaş (1998: 39-40), “Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Cengiz Aytmatov'un ‘Gün Olur Asra Bedel’ Romanı” başlıklı makalesinde, Avrupa milletlerinin oluşumunda etkin rol oynayan romantik yazarların kendi halklarının ortak değerlerini coşku ve heyecanla yansıttıklarını söyler. Bu ortak değerler tarihî süreç içinde şekillenmiştir. İçinde yaşadıkları toplumun değerlerinden ilham alan ve bu kültür değerlerine hizmet eder şekilde edebî metinler oluşturan yazarlar, şüphesiz mensup oldukları milletle bir bütündür. Orta Asya'yı ve Doğu Türkistan'ı bir bütün olarak değerlendiren Aktaş, Kazak yazar Avezov'la, Aytmatov arasında ilişki kurmuş Aytmatov'un “Doğu Türkistan'ın ses bayrağı” olduğunu söylemiştir. Şerif Aktaş, Aymatov'un Orta Asya'nın ruhunu yansıtması açısından “millî romantik” yazarlar safına konabileceği görüşünü destekler.

1.6.Cengiz Aytmatov İle İlgili Çalışmalar

Türkiye’de Aytmatov’un ilk olarak Cemile adlı hikayesi yayınlanmıştır. Bu hikayeyi İlk öğretmen ve Toprak Ana takip etmiştir (Söylemez 2000). Cengiz Aytmatov’un eserleri ilk olarak varlık yayınlarından yayınlanmaya başlamıştır. 1970’ten sonra ise bir çok yayın evi Aytmatov’un eserlerini yayınlamaya başlamıştır. Eserlerini külliyat olarak yayınlayan yayınevleri Hür yayınları, Yeni Dünya yayınları, Cem yayınlarıdır. Yazarın eserlerini külliyat olarak yayınlamak yerine tek tek basan yayınevleri de bulunmaktadır. Bunlar Gün yayınları, May yayınları, De yayınları ve Günce yayınlarıdır (Ercilasun 2008).

1982 yılında Türk Edebiyatı Dergisi’nde Cengiz Aytmatov ile ilgili yazılar çıkmaya başlamıştır. Derginin 1984 yılında çıkarılan “ Çağdaş Türk Edebiyatları Anıt Sayısı”nda Aytmatov’a geniş yer verilmiştir. Bu yıllarda yazara yer veren bir diğer dergi ise Kardeş Edebiyatlar Dergisi’dir. Burada yazarın yazılarının çevirileri de yayınlanmıştır (Ercilasun 2008). Aytmatov ile ilgili yazıların çıktığı ilk dergilerden birisi Nilüfer’dir. 1985 yılında Mustafa Çetin tarafından çıkarılan bu derginin üçüncü sayısında, Aytmatov için özel bir bölüm ayrılmıştır. 3 Ekim 1985 tarihli üçüncü sayıda Cengiz Aytmatov’un hayatına, genel bir bibliyografyasın ve eserlerine yer verilmiştir (Çetin 1985).

1990 yılından sonra Aytmatov ile ilgili yayınlar profesyonel bir şekil almış ve yazar üzerinde üniversitelerde çalışmalar yapılmıştır. Yazarın eserleri hem külliyat olarak yayınevleri tarafından basılmaya başlanmış hem de bu eserler üzerine çalışmalar yapılmıştır. Ötüken yayınevi ve Elips yayınları yazarın eserlerini külliyat olarak basmıştır.

1.6.1.Cengiz Aytmatov İle İlgili Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Türkiye’de Cengiz Aytmatov ile ilgili on dört yüksek lisans ve bir doktora tezi hazırlanmıştır.

N. Kübra Erbay (1997), “Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Tabiat” isimli yüksek lisans tez çalışmasında Cengiz Aytmatov’un tabiata bakış açısını, eserlerinde bu konuya nasıl, niçin yer verdiğini, baskı döneminde yaşayan bir Kırgız yazarının, tabiatı ne şekilde simgeleştirdiğini belirlemeyi amaçlamıştır. Erbay’a göre yazar, insanın iradesine, aklına güvenir. Amacı, halkında, ezilen insanlarda direnmeleri, değerlerini yitirmeden, gelişmelere ayak uydurmaları için umut uyandırmaktır. Bu evrensel mesajları verebilmek, zaman ve mekanları anlatabilmek için tabiat unsurlarını kullanmıştır.

Gülsine Uzun (1998), “Cengiz Aytmatov’un Türkçeye Çevrilmiş Eserlerinde Mitolojik Unsurlar” isimli yüksek lisans tezinde Aytmatov’un eserlerindeki mitolojik unsurlar bulunmuş ve tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Ünal Zal (1999), “Kırgız Türkçesinde Edatlar-Cengiz Aytmatov’un “Cemile” Romanındaki Edatlar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma” isimli yüksek lisans tezinde dünyaca ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov’un Cemile romanında geçen edatların, Türkiye Türkçesine aktarma yolları araştırılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda, Kırgız ve Türkiye Türkçesinin edatlar ve kullanımları bakımından birbirinden çok farklı olmadığı tespit edilmiştir. Buna rağmen Kırgız Türkçesindeki edatların sadece sözlükteki kelime karşılıklarıyla Türkiye Türkçesine aktarılamayacağı, duruma göre farklı yapı ve karşılıkların kullanılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Bakıt Sağınbekov (2000), “Kırgız Tenkidinde Cengiz Aytmatov” isimli yüksek lisans tezinde, Aytmatov hakkında yazılanlara değinilmiş ve Türk okuyucusuna, Sovyet Kırgız tenkidinde yazarın konumunun nasıl olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Selami Çakmakçı (2001) “Cengiz Aytmatov’un Hikayelerinin Tematik Bakımdan İncelenmesi” isimli yüksek lisans tez çalışmasında, yazarın hikayelerindeki yozlaşma, sevgi, doğa, yalnızlık, savaş, hürriyet, yoksulluk gibi temalar tespit edilerek, önem sırasına göre değerlendirilmiştir. Hikayeler ile ilgili tematik inceleme yapılırken Aytmatov’un hayatı, özellikle de çocukluk yılları göz önünde bulundurulmuş sanatçıdan esere ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca hikayelerdeki, bazı kavramlar, simge değerler ve ibarelerden hareket ederek eseri çözmek de kullanılan bir başka metod olmuştur. Bu metod ile yola çıkarak yapılan incelemede Aytmatov’un okuyucuya “insan” ve “yaşam” ile ilgili önemli mesajlar verdiği ve hikayelerdeki temalarla insan merkezleri bir sanat çizgisi izlediği tespit edilmiştir.

Hanako Komatsu (2002), “Cengiz Aytmatov’un ‘Samançının Colu’ Romanında Fiiller” isimli yüksek lisans tezinde, “Samançının Colu” adlı romanı Türkiye Türkçesine aktarmış ve bu eserdeki Kırgız Türkçesine ait fiilleri incelemiştir. Fiiller, inceleme bölümünde yapı ve çekim başlıkları altında incelenmiştir. Yapı bölümü “Basit Fiiller”, “Türemiş Fiiller”, “ Birleşik Fiiller” alt başlıklarından oluşmaktadır. Çekim bölümü ise, “Fiil Çekiminde Şahıs”, “Fiil Çekiminde Şekil ve Zaman”, “Sıfat-fiiller” ve “Zarf-fiiller” alt başlıklarını içine almaktadır.

Seza Bayraktar (2002), “Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Halk Edebiyatı ve Folklor Unsurları” isimli yüksek lisans tez çalışmasında, Aytmatov’un eserlerini halk edebiyatı ve folklor açısından incelemiştir. Bayraktar’a göre Aytmatov’un eserlerinde zaman ve mekan ne olursa olsun halk edebiyatı ve folklorik unsurlara yer verilmiştir. Bunun sebebi ise yazarın yaşadığı coğrafya ve çocukluğunda aldığı halk kültürüdür. Bu durum aynı zamanda sanatının temelini de oluşturmuştur.

Yusuf Beşik (2011) “Geleneksel Eğitimimiz Açısından Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Kıssalar (Efsaneler) Üzerine Bir İnceleme” isimli yüksek lisans tezinde, kıssaların eğitimdeki yerini ve bu bağlamda Cengiz Aytmatov’un eserlerindeki kıssaları incelemiştir. Kıssaları içerik bakımından inceleyerek, özellikle milli, kültürel ve evrensel değerlerin öğrencilere kazandırılmasında kıssaların rolleri üzerinde durulmuştur.

Buğra Kızılkaya (2011), “Cengiz Aytmatov’un Romanlarında Kadın” isimli yüksek lisans tezinde Aytmatov’un romanlarında kadına bakış açısını, romanlarında kadın konusuna nasıl, niçin ve ne şekilde yaklaştığını, baskı dönemlerinde yaşanan hayatın kadınlar üzerindeki etkilerini, kadınların bu sıkıntılı dönemde ne gibi olaylar yaşadığını incelemiştir.

Yasin Yamak (2012), “Cengiz Aytmatov’un Romanlarında Kurt Motifi” isimli yüksek lisans tezinde yazarın eserlerinde yer alan kurt motifini incelemiştir. Yamak’a göre yazarın kurt motifine eserlerinde yer verme sebebi, Aytmatov’un çocukluğunda kurtlarla alakalı birçok hikaye dinlemiş olması ve bizzat kurtlarla karşılaşmasıdır.

Ayrıca, Cengiz Aytmatov ile alakalı Mustafa Çetin (1994), “Cengiz Aytmatov’un Eserleri ve Eserlerinden Sinemaya Uyarlanan Filmler Üzerine Bir İnceleme” isimli doktora tezi, Ali Albayrak (1995), “Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Eski Türk Dini İnançlarının Tesbiti ve Değerlendirilmesi” isimli yüksek lisans tezi, Özlem Nemutlu (1997), “Cengiz Aytmatov’un Eserleri Üzerine Bir İnceleme” isimli yüksek lisans tezi, Gülmira Töröbekova (2001) “Sinema ve Edebiyat İlişkisi Açısından Cengiz Aytmatov’un Eserlerinin İncelenmesi ‘Selvi Boylum Al Yazmalım’ Üzerine Bir Çözümleme” isimli yüksek lisans tezi, Enver Rehimov (2002), “Cengiz Aytmatov’un ‘Deniz Kenarı ile Kaçan Alabaş’ Adlı Eserlerindeki Cümlelerin Yapı ve Anlam Bakımından İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezi hazırlamışlardır.

1.6.2.Cengiz Aytmatov İle İlgili Kitaplar

“Cengiz Aytmatov Üzerine Yazılar” ve “Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov”, Ali İhsan Kolcu’nun Cengiz Aytmatov ile ilgili yazdığı kitaplarıdır. Kitaplar Salkımsöğüt yayınevinden çıkmıştır. Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov da Kolcu, yazarın Türkçeye çevrilmiş bütün eserlerini incelemiştir. Kolcu’ya göre Aytmatov, eserlerinin hemen tamamında insanın kötü yanıyla yarattığı felaketleri ortadan kaldırmak için yine insanın iyi yanına sağduyusuna dönmeyi telkin etmektedir. Bu yanıyla sadece Türk coğrafyasına değil bütün dünyada çağdaş bir Dede Korkut, bir Manas misyonu yüklenmiş gibidir. Cengiz Aytmatov Üzerine Yazılar ise Cengiz Aytmatov’un eserleri üzerine yazılmış hemen tamamı ulusal ve uluslararası bilgi şöleni ve konferanslarda sunulmuş dergilerde yayınlanmış dokuz makaleden oluşmuştur.

Cengiz Aytmatov üzerine yazılan kitaplardan biri de Orhan Söylemez’in yazdığı “Cengiz Aytmatov Hayatı ve Eserleri üzerine incelemelerdir”. Kitap Karam Araştırma ve Yayıncılıktan çıkmıştır. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm denemelerdir. Yazarın on beş yıl boyunca Aytmatov üzerine yazdığı çalışmalara yer verilmiştir. İkinci bölüm ise tercümelerdir. Bu bölüm de ise Aytmatov hakkında yazılan bazı önemli yazıların tercümesine yer verilmiştir. Makaleler Aytmatov’un Türkiye serüvenini, SSCB’nin çöküşünü hazırlayan nedenleri, Aytmatov’un din konusundaki düşüncelerini ve Kassandra Damgası ile evrenseli yakalayışını irdelemektedir.

Yazar üzerine yapılan bir başka kitap çalışması ise “Aytmatov ve Eserleri Üzerine Bozkırda Yeşeren Sevda Türküleri”dir. Kitabın yazarı Ayşe Yılmaz’dır. Kitap Ötüken neşriyattan çıkmıştır. Kitap iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde Aytmatov’un bazı hikaye ve romanları tanıtılmıştır. İkinci bölümde ise daha çok tematik değerlendirmelere yer verilmiştir.

N. Kübra Erbay’ın yazdığı “Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Tabiat” isimli kitap giriş ve üç bölümden oluşmuştur. Girişte Cengiz Aytmatov’un eserlerini verdiği devrede Rusya’nın siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik ve coğrafi yapısı ele alınır. Birinci bölümde, Cengiz Aytmatov’un özel hayatı ve sanat hayatına yer verilmiştir. İkinci bölümde, Cengiz Aytmatov’un eserlerinin ana çizgileriyle vakaları anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise Cengiz Aytmatov’un eserlerinde tabiat konusu işlenmiştir.

1.6.3. Cengiz Aytmatov İle İlgili Dergi Özel Sayıları ve Armağan

Cengiz Aytmatov'un ölümü ardından bazı dergiler özel sayılar hazırlanmıştır.

Kardeş Kalemler Aylık Avrasya Edebiyat Dergisi, Aytmatov'un ölümünün hemen ardından Temmuz 2008'de özel bir sayı yayınlamıştır. Bu dergide Türk Dünyasının her köşesinden yazarların Aytmatov hakkındaki duygu ve düşünceleri yer verilmiştir. Dergide otuz sekiz yazı ve Aytmatov'un fotoğrafları yer almaktadır. Aynı dergi Aytmatov'un ölüm yılında da Cengiz Aytmatov'un Vefatının Birinci yılı Anısına Kırgız Edebiyatı Özel Sayısını hazırlamıştır. Dergide Aytmatov ile ilgili yazıların beraberinde Kırgız edebiyatı hakkında genel bilgiler, yazar ve şairlerin yazılarından, eserlerinden örnekler verilmiştir.

Yazarın ölümünün ardından yayınlanan bir başka özel sayıda Türk Edebiyatı Aylık Fikir Ve Sanat Dergisidir. Ağustos 2008 tarihli dergide Aytmatov'la ilgili yirmi yedi yazı yayınlanmıştır.

Türk Yurdu dergisi de Eylül 2008 sayısında Aytmatov Dosyası adında bir bölüm yapmıştır bu bölümde yazarla ilgili yirmi dört yazıya yer verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı 2009 yılında Ramazan Korkmaz editörlüğünde bir anma ve armağan kitabı hazırlamıştır. Armağan üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm, "Suların Sırrını Ödünçleyen İnsana Dair" adını almıştır ve on yazıdan oluşmaktadır. İkinci bölüm "Bozkırın Bilgesine Bakışlar" adındadır ve içerisinde yirmi sekiz yazı yer almaktadır. Üçüncü ve son bölüme ise "Bilgelik Durağında Söyleşiler" adı verilmiştir. Bu bölümde dört yazı vardır.

1.6.4. Cengiz Aytmatov ile İlgili Makaleler

Türkiye'de Cengiz Aytmatov ve eserleri ile ilgili birçok makale yayınlanmıştır. Bu makalelerde bazıları şöyledir:

Gülsine Uzun'un (2007) yazdığı "Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Yaratılış ve Türeyiş Sembolizmi" isimli makalede, Cengiz Aytmatov'un Sovyet rejiminin Türk halkları üzerindeki baskısını ve bu baskıdan doğan acıları ve sıkıntıları anlatırken mitolojik unsurları nasıl sembolleştirerek kullandığına yer verilmiştir.

"Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Falcılık, Kehanet ve Rüya Motifi" isimli makale, Gülsine Uzun (2008) tarafından yazılmıştır. Eserlerinde Eski Türk inançları, halk inanışları gibi folklorik unsurları kullanan Cengiz Aytmatov'un eserlerine fal, kehanet ve rüya unsurlarının ne kadar yansıdığı incelemiştir.

“ Cengiz Aytmatov’un Romanlarında Kader ve Kadercilik” isimli makale, Orhan Söylemez (2009) tarafından yazılmıştır. Makalede Aytmatov’un göre “kader,” belirleyici ve düzenleyici tek kuvvet olarak gördüğü söylenmiştir. Ona göre Kader’in işleyiş prensibi kimse tarafından çözülemez; ancak akıl yoluyla belli ölçülerde takip edilebilir. Bu takip insanın sınırlı iradesiyle mümkündür. Aytmatov, kaderini kabullenmeyenleri de eleştirmiştir.

Sema Özher’in (2006) yazdığı “Beyaz Gemi Adlı Romandaki Yüce Birey Arketipi” isimli makalede, Maral Ana, Kırgızların milli kültürünün kendisi olmalarının bir sembolü olduğu belirtilmektedir. Makalede romanın Maral Ana üzerine kurulduğunun ve onun kişiselleştirilmiş halinin Mümin Dede olduğu söylenmektedir. Mümin Dede’de çocuğa yol göstermiştir. Yazar, çocuğun yaşamındaki değerlerden bir milleti var eden değerlere ulaşmayı istemiştir.

Levent Bilgi’nin (2012) yazdığı, “Düşünmek İçin Sıradışı Bir Bilmecce: Kassandra Damgası” isimli makalede insanların kötülük üzerine kurulan düzenlerinin bozulmaması için ilahi işaret karşısındaki çabaları anlatılıyor.

Kamil Veli Nerimanoğlu’nun (2011) yazdığı, “Sovyet ve Dünya Edebiyatı Bağlamında Cengiz Aytmatov Fenomeni” isimli makalede, Cengiz Aytmatov’un Sovyet edebiyatındaki ve Dünya edebiyatındaki yeri değerlendirilmiştir.

Ramazan Korkmaz’ın (2008) yazdığı “Aytmatov Anlatılarında Aşkın Eriştirici Ve Dönüştürücü Gücü” isimli makalede Aytmatov’un eserlerindeki aşkın gücü anlatılır. Cengiz Aytmatov’un eserlerinde aşk, bütün mesafeleri aşan, insanı manevi olarak geliştiren yüksek bir değer olarak görülür. Aşk, Aytmatov’un eserlerinde insanı öz olarak değiştiren, dönüştüren ve evrenin ritmine katan yapıcı bir fenomen olarak karşımıza çıkar. Yazar aşkı sadece insanda değil deve, kurt, at gibi hayvanlarda da işlemiştir. O, aşkın kurucu, yapıcı ve dönüştürücü işlevini daima ön planda tutar.

Mustafa Ocakbeği’nin (2009) yazdığı Aytmatov’un “ Yüz Yüze” Adlı Hikayesinde Biyografisi, Tarihi Gerçeklik Ve Çocuk İzleği isimli makalede yazarın Yüz Yüze romanını yazarın hayatı ile ilişkilendirilmiştir. Hikayenin İkinci Dünya Savaşı’nda geçmesi yazarın çocukluk yıllarının da bu savaşa denk gelmesi bu ilişkilendirmeyi sağlamıştır. Ayrıca, hikayedeki tarihi gerçekliğinde üzerinde durulmuştur. Halkın savaş sırasında yaşadığı sıkıntılar ve erkeklerin askere gitmek zorunda olması bu tarihi gerçekçiliği oluşturmuştur. Ayrıca hikayedeki çocuk karakterlerinin hikayeye kattığı etkiden de söz edilmiştir

1.7. Araştırmanın Amacı ve Alt Amaçları

Bu araştırmanın amacı, Toplumcu gerçekçilik kuramının Cengiz Aytmatov'un eserlerine yansımalarını tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranacaktır.

1. Cengiz Aytmatov'un eserleri ideoloji ilkesini ne kadar yansıtmaktadır?
2. Cengiz Aytmatov'un eserleri sömürü ilkesini ne kadar yansıtmaktadır?
3. Cengiz Aytmatov'un eserleri olumlu kahraman ilkesini ne kadar yansıtmaktadır?
4. Cengiz Aytmatov'un eserleri devrimci romantizm ilkesini ne kadar yansıtmaktadır?
5. Cengiz Aytmatov'un eserleri emek ilkesini ne kadar yansıtmaktadır?
6. Cengiz Aytmatov'un eserleri folklor ilkesini ne kadar yansıtmaktadır?
7. Cengiz Aytmatov'un eserleri din ilkesini ne kadar yansıtmaktadır?
8. Cengiz Aytmatov'un eserleri tarihsellik ilkesini ne kadar yansıtmaktadır?

1.8. Araştırmanın Önemi

Rus Çarlığı'nın 1917'deki Sovyet Devrimi'yle yıkılmasının ardından birçok milleti bünyesinde barındıran Sovyetler Birliği kurulmuş ve bu birlik 1991 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Sovyetler Birliğinin birçok milleti bünyesi altında barındırması, hâkimiyeti altındaki halkları kendisine bağlamak için değişik stratejiler oluşturmasına neden olmuştur. Bu stratejilerden birisi de edebiyat vasıtasıyla Sovyet halklarını eğitmek ve güçlü bir Sovyetler Birliği oluşturmaktır. Sovyetler Birliği döneminde edebiyata büyük bir misyon yüklenmiş, edebiyat güçlü Sovyet halkının inşası için kullanılmıştır. Komünist Partisi, partinin edebiyat alanındaki prensiplerini belirlemek ve edebiyat alanındaki gelişmeleri kontrol etmek amacıyla 1932 yılında Sovyet Yazarlar Birliğinin kurmuştur. Sovyet Yazarlar Birliği ilk kurultayını 1934 yılında yapmıştır. Bu kurultayda Sovyetler Birliğinin edebiyat alanındaki kuralları belirlenmiş ve devletin resmi sanat görüşü olarak toplumcu gerçekçilik kabul edilmiştir. Yazarlar Birliği'nin çalışmaları her bir Sovyet halkının, temelinde Sovyet ideolojisinin bulunduğu edebiyatları meydana getirmelerinde önemli rol oynamıştır. Sovyet tarihi ve ideolojisi, Yazarlar Birliği'nin çalışmaları ile edebiyat alanıyla da bütünleşerek gelişmiştir. Yazarlar Birliği'nin aldığı kararlar Sovyet Türk halklarının edebiyatlarına da tesir etmiştir. Yazarlar Birliği'nin aldığı kararlar ışığında, her Türk halkı

kendine has Sovyet edebiyatını meydana getirmiştir. Bu durum bir yandan Türk halklarını Sovyet rejimine bağlarken diğerk bir yandan Sovyetler Birliği altında bulunan Türkleri birbirlerinden uzaklaştırmış tek bir millet olan Türklerden farklı milletler ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bu çalışma, Sovyetler Birliği egemenliği altında doğmuş ve yetişmiş bir Türk yazarın eserleri incelenerek Sovyet rejiminin Türk kùltürü üzerindeki etkilerinin ortaya çıkarılması açasından önemlidir.

1.9. Araştırmanın Varsayımları (Sayıtlar)

Araştırma, belirtilen çalışma grubu doğrultusunda yapılmıştır. Bu çalışma grubu Cengiz Aytmatov'un bütün eserlerini kapsayacak niteliktedir.

1.10. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu araştırma Cengiz Aytmatov'un Türkiye'de yayınlanan bütün eserlerini kapsamaktadır. Araştırma toplumcu gerçekeçilik kuramının ideoloji, sömürü, olumlu kahraman, devrimci romantizm, folklor, din ve tarihsellik özellikleriyle sınırlıdır.

BÖLÜM 2

YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla; “Araştırmanın Modeli”, “Çalışma Grubu”, “Verilerin Toplanması”, “Verilerin Analizi” üzerinde durulmaktadır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir araştırma yöntemidir. Bu tanımda “kuram oluşturma” toplanan verilerden yola çıkarak daha önceden bilinmeyen bir takım sonuçları birbiri ile ilişkisi içinde açıklayan bir modelleme çalışması anlamına gelmektedir (Glaser 1978 akt. Yıldırım ve Şimşek 2004: 35).

Yıldırım ve Şimşek (2008: 39) nitel araştırmayı “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamıştır.

Strauss ve Corbin, nitel araştırma kavramıyla, sonuçları istatistiksel işlemler veya diğer ölçümler aracılığıyla elde edilmeyen her türlü araştırmayı kastettiklerini ileri sürmüşlerdir. Bireylerin hayatı, yaşam öyküleri, davranışları nitel araştırma konuları olabileceği gibi, örgütsel işlemler, sosyal hareketler veya etkileşim yoluyla sağlanan ilişkiler de nitel araştırmanın kapsamına girebilir. Nitel araştırmalarda sayısal veriler kullanılabilir ancak bu tür araştırmalardaki veri analizleri nitel olmaktadır. Nitel araştırmalar, hakkında çok az bilgiye sahip olunan olayların arkasında yatan nedenleri ortaya koymak ve anlamak; daha önce sıkça incelenen olaylarla yeni bakış açıları getirmek ve nitel araştırma yöntemiyle tam olarak araştırılması mümkün olmayan olay ve durumlara ilişkin derinlemesine bilgi toplamak amacıyla yapılır (Strauss ve Corbin 1990: 17-19 akt. Telci 2011).

Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda belgesel tarama modeli kullanılmıştır. Belgesel tarama modeli, geçmişte ya da var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlar. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde

değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Önemli olan, bilinmek istenen şeyin gözlenip belirlenebilmesidir (Karasar 2008: 77).

Belgesel tarama, belli bir amaca yönelik sırasıyla kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsayan bir yöntemdir.

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Cengiz Aytmatov'un Yüz Yüze, Cemile, Selvi Boylum Al Yazmalım, Deve Gözü, İlköğretmen, Toprak Ana, Kızıl Elma, Gülsarı, Beyaz Gemi, Asker Çocuğu, Oğulla Buluşma, Sultan Murat, Fuji Yama, Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek, Gün Olur Asra Bedel, Dişi Kurdun Rüyaları, Beyaz Yağmur, Yıldırım Sesli Manasçı, Cengiz Han'a Küsen Bulut, Kassandra Damgası, Ebedi Gelin- Dağlar Yıkıldığı Zaman adlarındaki eserleri oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması

Nitel araştırmada esnek bir araştırma süreci benimsenir. Esnek yaklaşım, araştırma sürecinde ortaya çıkan yeni verilere ve durumlara bağlı olarak araştırmanın çeşitli boyutlarının yeniden düzenlenebileceği anlamını taşımaktadır. Araştırmacı, veri toplama sürecinde belli aralıklarla toplanan verilere bir açıklama getirmeye çalışır varsa eksik verileri tamamlamaya yönelir ya da açıklanan konuya ilişkin bilgileri teyit etmeye yarayacak verileri toplamaya devam eder (Yıldırım ve Şimşek 2004: 42-43).

Araştırma verilerinin toplanmasında nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılan konuyla alakalı yazılı materyallerin analiz edilmesidir (Bogdan ve Biklen 2007: 133; Batı 2004 akt. Telci 2011). Yıldırım ve Şimşek (2004: 154) araştırmacının, doküman incelemesi yöntemiyle ihtiyacı olan verileri başka yöntemlere ihtiyacı olmadan elde edebileceğini belirtmişlerdir. Doküman yöntemi kendi başına yeterli olabileceği gibi, diğer nitel araştırma yöntemleri olan gözlem ve görüşme ile beraberde kullanılabilir.

Araştırmada öncelikle temel veri kaynağı olan, Cengiz Aytmatov'un Türkiye'de yayınlanmış kitapları tespit edilmiştir. Toplumcu gerçekçilik kuramının özellikleri araştırılıp derlenmiş elde edilen veriler ışığında Cengiz Aytmatov'un belirlenen kitapları değerlendirilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Nitel araştırma veri analizi araştırmacılarının en fazla sorun yaşadıkları aşamadır. Nitel araştırmalarda standart veri analizi yöntemleri yoktur. Bu tür araştırmalarda veri analizinin standartlaştırılması araştırmacıyı sınırlar ve araştırmacının eldeki verilere uygun, zengin ve derinlemesine sonuçlar elde etmesini olumsuz yönde etkiler. Her araştırmacının kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Bu nedenle bir araştırmada kullanılan veri analizi bir diğer araştırmada aynen kullanılmamaktadır. Yani her araştırmanın kendi doğasına, toplanan verilere göre bir veri analiz planı geliştirilmelidir (Maxwell 2005 akt. Telci 2011).

Araştırmada, veriler analiz edilirken belgesel tarama veri tekniği kullanılmıştır. Toplumcu gerçeķçilik kuramının özelliklerinden yola çıkarak tespit edilen ideoloji, olumlu kahraman, din, tarihsellik, devrimci romantizm ve folklor maddeleri ışığında Cengiz Aytmatov'un kitapları incelenmiştir. Bu sayede Sovyet rejiminin Cengiz Aytmatov'un kitaplarına olan etkisi ortaya konmuştur.

BÖLÜM 3

BULGULAR VE YORUM

Cengiz Aytmatov'un incelenen eserlerinden elde edilen bulgular ideoloji (partizanlık), sömürü, olumlu kahraman, devrimci romantizm, emek, folklor, din ve sömürü alt başlıkları altında verilmiş ve yorumlanmıştır.

3.1. İdeoloji (Partizanlık) İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum

Cengiz Aytmatov ilk dönemde yazmış olduğu eserlerinde ideolojiyi ve ideolojinin getirdiklerini desteklemiştir. Bu eserlerde genellikle cephe gerisinde yaşayan halkın çektiği sıkıntılara yer verilmiştir. Eserlerde hiç kimse çektiği sıkıntılardan şikayet etmemiş herkes üzerine düşen görevi var gücüyle yerine getirmeye çalışmıştır. Savaşta yakınlarını kaybedenler hatta tüm ailelerini kaybedenler bu durumu metanetle karşılamış devlete isyan etmemiştir. Bütün halk savaşı kendi savaşları olarak görmüş ve gerekliliğine inanmıştır.

Yazar Elveda Gülsarı ile birlikte sistemdeki açıkları ortaya koymaya başlamıştır. Binbir emekle yapılan devrimden halk umduğunu bulamamıştır. Yazarın bu sistem eleştirisi Gün Olur Asra Bedel ve Dişi Kurdun Rüyaları ile devam etmiştir. Yazar Gün Olur Asra Bedel'de rejimin insanları mankurtlaştırdığını ve özünden kopardığını söylemiştir. Dişi Kurdun Rüyalarında ise inançsızlığın getirdiği kötülüklerden bahsetmiştir. Yazar Cassandra Damgası ile Sovyetler Birliğinin dışına çıkmış ve tüm insanları ilgilendiren evrensel konulara değinmiştir. Yazar son eseri Dağlar Yıkıldığı Zaman Ebedi Gelin ile yine ideolojiyi eleştirmiş halkın geçim sıkıntısından dolayı geldiği son noktayı ortaya koymuş. Ayrıca yazar evrensel bir problem olan gelir adaletsizliğine de değinmiştir.

Yazar, Yüz Yüze'de Sovyet sisteminin istediği insan tipini örneklendirmiştir. Sovyet ideolojisinin sağlam temellere oturtulması için bu ideolojiye hizmet eden insanlara ihtiyaç vardır. Seyde'nin asker kaçağı kocası İsmail, ideolojinin istediği insan tipine tamamen aykırıdır. O kendi hayatını, başkalarından üstün tutmuş ve savaşmayı reddetmiştir. İsmail'in bu reddedişi hikayede Seyde'nin ağzından şu şekilde anlatılmıştır:

“... Ne diyor her zaman: Ne olursa olsun, kendi ayağımla ölüme gidemem, yaşanacak bir günlük ömrüm kalmışsa, onu evimde, istediğim gibi yaşayarak geçiririm. Dünyanın ömür ucunda ne işim var benim? Bana ne? O uzak ülkeleri atalarım rüyalarında bile görmediler! Başkaları istediklerini yapsınlar; ama ben buna hiç gerek duymuyorum, hiç istemiyorum... Hem orada olsam ne değişir? Düşmanı tek başıma

yenemem ya! Bensiz de yapabilirler yapacaklarını!..” (Aytmatov 2006: 15-16).

Hikayede üç farklı asker tipi karşımıza çıkmaktadır. Asker kaçağı İsmail, askerde ölen komşuları Baydalı ve askerde kolunu kaybedip geri dönen Mırzakul. Hikaye de İsmail ve Baydalı iki farklı davranış biçimi göstermişlerdir. İsmail askerde ölmek için kaçmışken Baydalı diğerleri için kendini feda etmiştir. Yazar, Baydalı'nın nasıl öldüğünü ölüm haberiyle beraber gelen bir mektup ile okuyuculara anlatmıştır.

“ Ölümle ilgili resmi bildiriden başka, birliğin kumandanı albay da bir mektup göndermişti. Bu mektupta anlatıldığına göre birlik hücumu geçmiş, ama Volga Nehri'yle mayınlanmış bir alan arasında sıkışıp kalmış. Düşman mevzileri mayınlı alanın gerisindeymiş. Umutsuz bir durumda imişler. Askerler makineli tüfek ateşiyle vurulup ölüyor ama kimse matın tarlasına girmeye cesaret edemiyormuş. O zaman Baydalı öne atılmış, mayınlar patlamış ve böylece açılan gedikten geçip düşmanı püskürtmüşler.” (Aytmatov 2006: 36)

Olayın akışına hiçbir etkisi olmamasına rağmen yazar, Baydalı'nın nasıl öldüğünü anlatarak, İsmail'in davranışının bencilliğinin ve yanlışlığının okuyucu gözünde iyice belirginleşmesini sağlamıştır.

Savaşta tek kolunu kaybeden Mırzakul da İsmail'in askerden kaçtığını öğrendiğinde onu ihbar etmeyen Seyde'yi şu şekilde yargılamıştır:

“ Böyle davranmakla ona iyilik ettiğini mi sanıyorsun? Halka karşı şeref ve haysiyeti ne olacak? Bunları düşünmüyor musun? Büyük babamız Devlet'in soyundan olan, başında tebetey taşıyan herkes, son ferdimiz kadar gittik. İyi ya da kötü günlerde hep aynı şekilde hareket ettik. Tanrı seni halkından uzaklaştırmasın! Bu ayıp hepimiz içindir! Anlıyor musun? Cevap ver, ne dediğimi anlıyor musun? Daha vakit varken İsmail'i getir, o da öbürleri gibi gidip savaşsın!” (Aytmatov 2006: 39-40)

Yazarın Baydalı ve Mırzakul aracılığıyla İsmail'i bu şekilde yargılamasının amacı İsmail gibilerinin Sovyet ideolojisinin oluşturmak istediği insan tipine zıt olmasıdır. İdeolojinin istediği insan tipi Baydalı ya da Mırzakul gibi halkı için kendini feda eden insan tipidir.

Bir insanın ideallerine ulaşmak için verdiği mücadeleyi anlatan Deve Gözü tam anlamıyla ideolojik bir eserdir. Hikayenin kahramanı Kemal Sovyet ideolojisinin oluşturmak istediği insan tipidir. Kemal, tarih öğretmeni Aldiyarov'dan dinlediği Anarkay topraklarına büyük bir umutla gelmiştir. Onun amacı bu el değmemiş Anarkay topraklarını yemyeşil bereketli topraklar haline getirmektir.

“... Bu, belki sadece bir tahmindir. Ne olursa olsun, insanların bu toprakların susuzluğunu gidereceğine, Anarkay’ın yemyeşil bağlarla, bahçelerle donanacağına, serin sular akıtan arkların açılacağına, rüzgarların burada altın başakları dalgalandıracağına gönülden inanıyorum ben. Köyler, şehirler kurulacak bu topraklarda. Ve çocuklarımız, torunlarımız buraya “ Bereketli Anarkay Toprakları” diyecekler” (Aytmatov 2000: 84).

Kemal’i, Bolşevik Devrimini gerçekleştiren Lenin ve arkadaşlarıyla özleştirebiliriz. Onlar da devrim ile beraber yeni bir ülke ve yeni bir halk oluşturmayı istemişler ve bunun için gayret etmişlerdir.

Kemal ve Lenin’in tek ortak noktası hayalleri değildir. Lenin ideolojisinin en büyük düşmanı burjuvazisidir. Hikayede Kemal’in karşısına burjuvazi Abakir ile çıkmaktadır. Abakir cahil, zorba ve etrafına küfürler savuran biridir. Kemal’den hoşlanmamaktadır. Hikayede bunun sebebini de şu şekilde açıklamıştır:

“... Biz alın teri dökerek buğday yetiştirirken, onlar, bu üniversiteliler, on yıl, belki daha fazla okurlar. Yiyeceklerini, giyeceklerini, ayakkabılarını biz temin ederiz. Sonuç ne? Ne öğreniyorlar okulda? Pulluktan, makineden anlamazlar, bir ata hamut geçirmeyi, hatta bellemsini bağlamayı bile bilmezler... Onun gibiler için ben niye ter dökeyim? Onların okumuşluğunun bana ne yararı var? Bazı taş heykelleri bilirler işte! Ama hiçbir işten çıktıkları yok. Madem ki ellerinden bir şey gelmiyor, defolup gitsinler, burada öylelerinin işi yok!” (Aytmatov 2000: 90-91).

Abakir’in bu bencil sözleri Sovyet ideolojisinin isteklerine karşıdır. Abakir söylediklerinde belki de haklıdır ama bu tür düşünceler ideolojiye terstir. Bu yüzden yazar Abakir’i hikaye boyunca Kemal’in ağzından kötülemiştir. Abakir, Kemal’in bulduğu altın parçasını alıp kaçtığı gün Kemal onun arkasından şunları söylemiştir:

“ ... Ona, bu bölgede gerçekten olup bitenleri anlattığım zaman bana hiç inanmıyor, alay ediyordu, sonra o uğursuz altın parçası için uydurduğum şeyleri dinlerken aklı başından gitti. Ama yoo, hayır! Böylelerinin aklı başından gitmez. Buradan çekip gitmeyi çoktan kafasına koymuştu. Bunu bazen, sözün gelişi gibi, Sorokin’i korkutmak için de söylerdi. Zaten burada hiç kimse ile geçinmiyor, hiç kimseyi sevmiyor, herkesle kavga ediyordu. Ya Kalipa? Belki asıl kurtulmak istediği o idi. Kendisini seven ve hamile bıraktığı bu kadına ne ihtiyacı vardı? Ne yapacaktı onu? Belki haftalık ücretini almamış olsaydı kaçıp gitmezdi. Daha dün almıştı ücretini. Ayrıca fazla mesai karşılığı olarak da iyi bir para vermişlerdi. O, parasını hiçbir zaman çadırda bırakmaz, hep yanında taşırdı. Demek ki yalnız bir gün çalışmıştı ücretsiz olarak. Hele bulduğum o parça gerçekten altın ise!..” (Aytmatov 2000: 114,115).

Eserin gidişatına bakıldığında işinde çok iyi olan Abekir'in gidişiyle her şey altüst olabilirdi. Ama yazar işlerin daha iyi yürüyeceğinin, rayına oturacağını duygusunu hem kahramanlara, hem de okuyucuya çok başarılı bir şekilde hissettirmiştir.

“ Cehenneme kadar yolun var alçak herif! Senin yokluğunda Anarkay hiçbir şey kaybetmez, biz de seni unuttur gideriz, işimiz yarım kalmaz” (Aytmatov 2000: 117).

Aslında Abakir, Kemal'in hayallerine ulaşması için bir engeldir tıpkı burjuvazinin Sovyet ideolojisinin önünde bir engel olması gibi. Abakir'in gidişi ile Kemal'in önündeki engel de kalkmıştır.

Aytmatov'un bir diğer eseri İlk Öğretmen adlı eserin genelinde Sovyet İdeolojisinin yansımaları bulunmaktadır. Eserdeki konu işleniş açısından ideolojiye hizmet etmektedir.

Duyuşen'in her sözü Sovyet rejiminin amacına ve ilkelerine uygundur. Duyuşen köye geldiği gün kendisine karşı çıkan köylülere şu şekilde seslenmiştir:

“- Demek siz bu kağıda, çocukların okuması gerektiğini yazan ve Sovyet hükümetinin mührünü taşıyan bu kağıda karşı çıkıyorsunuz? Kim bağışladı size toprağı, suyu, özgürlüğünüzü? Sovyet yönetiminin yasalarına kimler karşı çıkıyorlar? Söyleyin!” (Aytmatov 2009: 18).

Duyuşen'in bu sözleri mutlak tek gücün Sovyet yönetimi olduğunu ve herkesin onun isteklerine uyması gerektiğini anlatmaktadır. Sovyet yönetimi halkı çarlardan, beylerden kurtarmıştır, toprak sahibi yapmıştır. Onlar da, Sovyet yönetimine olan borçlarını onlara biat ederek ödemelidir.

Köye öğretmenlik yapmak için gönderilen Duyuşen, okula gitmesine izin verilmeyen Altınay'ın teyzesine şu sözleri söylemiştir:

“ – Bizim yasalarımız herkes için yürürlükte. Bu kız size değilse bize, Sovyet yönetimine yararlı olacak. Buna karşı çıkıyorsanız iyi bir ders vermek gerekecek size...” (Aytmatov 2009: 25).

Bu sözlerle tek söz sahibinin Sovyet yönetimi olduğunu ve her bireyin Sovyet ideolojisine hizmet edecek şekilde yetiştirilmesi gerektiği sonucu çıkarılmaktadır. Duyuşen, yetişen her bireyin ideolojiyi sahiplenmesi ve ona hizmet etmesi için onlara ilk olarak Sovyet Devrimi'nin önderi Lenin'in adını yazmayı öğretmiştir:

“ Alfabeyi, iyi kötü öğrenince, ilk olarak, ana baba kelimelerini yazmadan Lenin diye yazdık. Bey, ırgat, Sovyetler kelimelerini de yazabiliyorduk. Duyuşen, gelecek yıl “ devrim” kelimesinin nasıl yazılacağını öğreteceğine söz verdi” (Aytmatov 2009: 27).

Duyuşen, evinde kaldığı Kartanbay'ın atını kurtlara yem edince Kartanbay ona şunları söylemiştir:

“- Bırak bunları şimdi, önemli değil at. Senin uğruna bir at kurban olsun benden, ömür boyu atım olmamıştı zaten. Şimdi de atsızım diye ölecek değilim ya. Sovyet yönetimi güçlenirse elbette benim de atım olur” (Aytmatov 2009: 37).

Kartanbay'ın ömür boyu atının olmamasının nedeni devrim olmadan önce her şeyin beylere ait olmasındandır. Köylüler, beyler için yıllarca çalışmış buna rağmen hiçbir şeye sahip olamamışlardır. Sovyet Devrimi sayesinde diğerleri gibi Kartanbay da at sahibi olabilmiş, onu da kurtlar yemiştir. Bu olay üzerine o bütün umudunu Sovyet yönetimine bağlamıştır. Sovyet yönetimi güçlenince at sahibi olacağına inancı tamdır.

İdeolojinin en çok karşısında olduğu kavram burjuvazidir. Yazar, eserde Altınay'ın ağzından Duyşen'in çabalarıyla dalga geçen zenginleri cahillik ve düşüncesizlik ile suçlamıştır:

“ O zaman bilgisizlikten mi, düşüncesizlikten mi, Duyşen'le alay ederlerdi insanlar, özellikle de dağlarda yaşayan, buraya sadece değirmene inen zenginler. Dere kenarında ne zaman bize rastlasalar, alayla kaş göz eder, besili atları üstünde, yana eğdikleri tilki derili kalpakları, koyun postundan şık gocuklarıyla kasıla kasıla giderlerdi” (Aytmatov 2009: 28).

Savaş yıllarının anlatıldığı bir başka hikaye olan Toprak Ana'da ise Tolgonay yıllar öncesini hatırladığında devrimi destekleyecek şu cümleleri kuruyor:

“- Suvan, mutlu olacağız değil mi?

Cevap verdi:

- Toprak ve su insanlar arasında eşit olarak paylaştırılınca, kendi tarlamız olunca, kendi tarlamızı sürüp eker, kendi ürünümüzü kaldırınca, biz de mutlu olacağız...” (Aytmatov 2000: 11).

Tolgonay'ın kocası Suvankul'a göre toprak ve su insanlar arasında eşit dağıtılınca mutluluk gelecektir. Bu da ancak komünizm ile mümkündür. Çünkü komünizm devletin sahip olduğu her şeyin vatandaşlara eşit olarak bölüştürülmesi gerektiğini söyler.

İdeolojik bir eser olarak kabul edilebilecek Sultan Murat'ta bu kanıyı güçlendirecek tespitler şu şekildedir: Sosyalist bir devlet olan Sovyet Rusya, bütün insanların aynı olduğunu kabul eder ve faşizme karşıdır. Sosyalist devletin en büyük düşmanı faşizm ve kapitalizm'dir. Halkın bu iki kavram hakkındaki görüşleri Sultan Murat'ın gözüyle esere şu şekilde yansımıştır:

“Daha ne harika şeyler vardı Seylan’da! Hiçbir şey eksik değildi. Hiçbir şeyi düşünmeden rahat rahat yaşadınız orada. Ama, tarım işletmecisinin gözüne görünmeyeceksiniz. İşletmeci bey, elinde bir kırbaçla dolaşır, sanki köle imişler gibi Seyhanlı işçilerin sırtına sırtına vururmuş. Ah zalim! Kulak köküne bir yumruk aşk edeceksin, gözünde şimşekler çakacak! Sonra da kırbacı çekip alacaksın elinden, çalıştıracaksın! Bu işletmecilere, bu kapitalistlere hiç acımayacaksın, laf söyletmeyeceksin. Ekmeğini kendi emeğiyle kazansın! Çok iyi biliyoruz, faşistler onların arasından çıkıyor, savaşı çıkaranlar da onlar... Bizim köyden kaç kişi öldü cephede! Anam her gün ağlar, hiçbir şey söylemeden gözyaşı döker. Babamı da öldürmelerinden korkuyor. Komşu kadına ‘Babamız ölürse dört çocukla ne yaparım ben!’ diyordu geçen gün...” (Aytmatov 2005: 9-10).

Sultan Murat’a göre köyün bütün acısının nedeni de faşistlerdir.

“ Elinde bir makineli tüfekle avluya fırlıyor, oradan nefes nefese savaş meydanına, cepheye koşuyor, öfkeyle kükreyerek gözyaşları içinde bağıra çağıra, mermisi hiç bitmeyen tüfeğiyle faşistleri takır takır tarıyor, arkadaşı Anatay’ın babasının, bütün köyü acılar içinde bırakmalarının öcünü alıyordu onlardan...” (Aytmatov 2005: 102).

Sovyet halkı savaşı faşistlerin başlattığını ve Sovyet devletinin de kendini savunmak için savaştığını düşünmektedir. En azından Sovyet partisi onların buna inanmasını istemiştir. Böyle bir inanç halkın kendini maddi ve manevi olarak devlete adanmasına ve savaşın sonuçlarından devleti sorumlu tutmamasına neden olacaktır.

Beyaz Yağmur’da Tokay-ake’nin Zeynep-apa ile yaptığı konuşma ideolojik düşünceyi de içinde barındırmaktadır. Tokay konuşmasında yıllar önce Saadetlerin çalıştıkları topraklara geldiklerinde beylerin onlara müsaade etmediklerini ve onları sürdüklerini söylemiştir. Bütün ömür boyunca sadece açlıktan ölmek için çalışmışlardır. Şimdi ise Saadet ve arkadaşları o topraklarda özgürce çalışabilmektedir. Tokay-ake ve Zeynep-apa’nın hayal bile edemediklerini bugün onlar gerçekleştirmektedir. Bu günlere Sovyet rejimi sayesinde gelinmiştir.

“ – Bugün ‘ Eski Oba’ topraklarını sürüyorlar. Çok iyi bilirsin ki, bir zamanlar o işi biz de yapmak istedik ve yapamadık. Yapamazdık da. Dağın hemen eteğinde ekilecek topraklarımızın olabileceğini aklımıza bile getiremezdik. Baylar (zenginler) bizi oraya sokmuyorlardı. Sonunda bizi uzaklaştırdılar oradan. Bizi Eski Obaya sürdüler. Orada toprağı kazmak ve sulamak çok güçlü. Kardeşime aşık olduğunu ve buraya geldiğimiz günleri hatırlıyor musun? Açlıktan ölmek için küçük bir toprağı sürüp ekmeye karar vermiştik. O bir karış toprağı ekilir hale getirmek için taşları ellerimizle nasıl taşıdığımızı, dağın yamacına ne güçlüklerle bir ark açtığımızı unutmuş olamazsın. ‘ Yılan Tepesi’ nin suyu çıkaramamıştık. Bütün bunları hatırlıyor musun Zeynep? Çıplak elle

o kayayı delmeye çalışmak akıl alır bir iş miydi? Bütün emeklerimiz boşa gitti, ekinler mahvoldu. O zaman nasıl ağladığını hatırla. Biz erkekler bile gözyaşlarımızı zaptetmekte güçlük çekiyorduk. O devirde ‘ Eski Oba’da avuç içi kadar bir toprağı işlemek bile imkansızdı. Daha fazlasını mı istiyorduk? Sadece açlıktan ölmemektir isteğimiz... Ve bütün çocuklarımız kendilerini bu ‘ Eski Oba’ya adadılar. Git de bir gör onların ne yaptıklarını! Çalışıyorlar orada. Bilgileri var, aletleri, araçları var... Yakında buğdaylar bir dere gibi ta buralara kadar akacak...(Aytmatov 2000: 57-58).

Aytmatov, Elveda Gülsarı ile artık sistemi eleştirmeye başlar. Tanabay, devrimin ilk yıllarında devrim için çalışmış hayatını devrime adanmıştır. Ama yıllar sonra sistem onun emeklerini görmezden gelip bir hatasından dolayı onu partiden kovmuştur.

“ Büronun yedi üyesi vardı. Bunlardan üçü atılmasına, üçü de bu düşünceye karşı idiler. Geriye Kaşkatayev kalıyordu. Kısa bir çekingenlikten sonra da ihraç kararına katıldı. Tanabay, bütün bu olup bitenlere başını çevirip bakmadı bile. Kaşkatayev, dönüp de sekreter bayana kararı yazdırdığı sırada talihi üzerine verilen yargı ona aşikar oldu:

- Protokole kaydediniz: Bölge Komitesi bürosunun kararı ile Tanabay Bakassov partiden çıkarılmıştır” (Aytmatov 2000: 192-193).

Artık hiçbir şey devrimin ilk yıllarındaki gibi değildir. Tanabay’ın partiden kovulması yetkililer için bir güç gösterisidir. Belli makama gelmiş olan kişilerin bütün derdi daha yükseğe çıkmak ya da makamlarını korumaktır.

“ Ele aldıkları kendi meselesini çözümlerken, gizli ve el altından çekişen rakip tarafların çatışacaklarını, her iki yanın da bu acıklı olaydan kendi paylarına yararlanmaya çalıştıklarını bilmiyordu. Takımlardan biri, Segisbayev’in şahsı ve ona bağlı olanlarla ortaya çıkıyor, yeni sekreterin mevkisinin sağlamlığını tespit etmek, denemek istiyor, onun hemen şimdiden, fazla gecikmeden harcanıp harcanmayacağını kestirmeye çalışıyorlardı. Öteki karşı takımında, Segisbayev’in kendi mevkisine göz diktiğinin farkına varan Kaşkatayev’in çevresinde toplanıyor, işlere öylesine bir düzen vereyim ki, ne bunlardan bir zarar gelsin, ne de bu tehlikeli ilişkilerim daha da kötüleşmesin diye düşünüp taşıyordu.” (Aytmatov 2005: 183-184).

Bu tür yetkililerin yanı sıra hala Kerimbekov gibi idealist komünistlerde parti içerisinde mevcuttur. Kerimbekov’un derdi diğerleri gibi çıkar sağlamak değil haklıyı haksızı ortaya çıkarmaktır.

“ – Bir kolhoz çiftçisini, bir koyun çobanını, eski bir komünisti gaddarca suçlamaya, üzmeye ne hakkınız var sizin? İsterseniz bana da halk düşmanı deyiniz. Siz böylelikle kolhozdaki hayvan bakıcılarına kızıp üzüldüğünüzü ifade etmek istiyorsunuz. Ama aynı konuda, koyun çobanlarının da aynı durumda olduklarını da hesaba katmaz gibisiniz.

Yanınıza geldikleri zaman onların ne halde oldukları, nasıl yaşadıkları ile ilgilendiniz mi? Kuzuları neden kırılıp gidiyorlardı? Hayır, sizin raporunuzdan pekala anlaşıldığına göre, siz, hemen ona küfretmeye davranmışsınız. Kolhozda kuzulama zamanının ne gibi çetin güçlüklerle geçtiği de artık kimseler için bir sır değildir. Ben çoğu zamanımı orada geçirdim, bizim komsomol koyun çobanlarının durumlarından da utanmıyorum. Onlarda olur olmaz bir sürü isteklerde bulunduk, ama pratikte onlara hiçbir yardımımız da dokunmadı. Kolhozdaki koyun ahırlarının durumlarını hele bir gözden geçiriverin, yem durumları da ne haldedir. Ben kendim de bir koyun çobanının oğluyum, kuzu ölümünün ne manaya geldiğini çok iyi de bilirim. Enstitüde bile yeni çağa değinen bilgiler öğretildi, ama pratikte her şey eskiden olduğu gibi kaldı. Bütün bunların yerinde görülür ve anlaşılırsa, insanın kalbi ezilir (Aytmatov, 2000: 188-189).

Kerimbekov'un bu sözleri kolhozun geldiği son noktayı da ortaya koymaktadır. Sovyet sisteminin toprakları devletleştirilmesiyle ortaya çıkan kolhoz sistemi Toprak Ana'da Tolgonay'a mutluluk getirirken artık yerini sıkıntıya ve çileye bırakmıştır.

Gün Olur Asra Bedel romanında yazar, Sovyet ideolojisinin birçok dönemine eleştiride bulunmuştur. Devrimin hemen arkasından köylerde kulak olarak görülen kişilerin ellerinden malları alınmış ve bu kişiler sürgüne yollanmıştır. Bu işlemler yapılırken bazen kulak olmayan kişilerde bu statüye sokulmuş ve haksızlığa uğramıştır. Bu haksızlığa uğrayan kişilerden biri de Kazangap'ın babasıdır. Daha sonra suçsuz olduğu anlaşılabilir bile sürgünden dönerken ölmüş, ailesi dağılmıştır.

“... Kazangap'ın babası “Kulak”ların tasfiyesi sırasında sürülmüş, gerçekte bir kulak olmadığı anlaşılıp serbest bırakılmış ama sürgünden dönerken ölmüş. O da, birçokları gibi, aşırıların baskısına, haksızlığına uğramış, bu gerçek anlaşılınca da iş işten geçmiş. Bütün aile, kız ve erkek kardeşleri, gözden ırak olmak için köylerini terk etmiş ver her biri bir tarafa dağılıp gitmişler. Birbirlerinden en ufak bir haber alamamışlar. Birer taş olup suya batmışlar sanki” (Aytmatov 2007: 83).

Yazar, romanda devrimin bir başka kurbanı Abutalip Kuttubayev'in hikayesine de yer vermiştir. Abutalip, İkinci Dünya Savaşı'nda bulunmuş ve Almanlara esir düşmüştür. Yalnız bütün talihsizliği bundan ibaret değildir. 1943'te bir grup savaş eseriyle beraber kaçtıktan sonra kendini Yugoslav partizanlarının arasında bulmuş, onlarla beraber savaşın sonuna kadar çarpışmıştır. Burada vurulmuş ve Yugoslav savaş madalyasıyla onurlandırılmıştır. Partizan dergilerinde resimleri basılmış, hakkında yazılar yazılmıştır. Yugoslav ordusunun komutanları da ona faşistlere karşı savaştığına dair belge vermişlerdir. İki ay süren soruşturmadan sonra tekrar Kazakistan'a dönmüştür. 1948 yılında Yugoslavya ile olan olaylar patlak verince Abutalip yalnız bir savaş eseri değil aynı

zamanda düşman ülkede kalmış şüpheli bir insan olarak görülmeye başlanmıştır. Abutalip ve ailesi birçok yer dolaştıktan sonra 1951 yılında da Boranlı'ya gelmişlerdir. Burada da yazmış olduğu anlarından, derlediği hikaye ve türkülerden dolayı tutuklanmıştır. Bir süre sonra da ölüm haberi gelmiştir (Aytmatov 2007: 119-126). Abutalip Kuttubayev bütün bunların yaşayıp hayatından olduktan bir süre sonra Yedigey Alma-Ata'ya gidip Merkezi Komiteye başvurmuştur. Bu sayede Abutalip Kuttubayev'in eylemlerinde hiçbir suç olmadığına karar verilmiş ve aklanmıştır (Aytmatov 2007: 358).

Romanda dikkat çeken başka bir unsur ise Ana Beyit mezarlığıdır. Halk eski zamanlardan beri ölülerini buraya gömmektedirler. Yedigey ve beraberindekiler Kazangap'ı buraya gömmek istemişlerdir. Ama buraya yapılan bir uzay üssü yüzünden Ana Beyit mezarlığını da içine alan yer yasak bölge ilan edilmiştir.

Bu durum Kazangap'ın ayyaş damadı tarafından şu şekilde özetlenmiştir:

“ Ayyaş damat, sınırı aşmamak için sesini yükseltmemeye çalışarak ve Rusçası da zayıf olduğu için ağır ağır konuşarak devam etti:

– Burası bizim toprağımızdır. Burası bizim mezarlığımız, bizim kendi mezarlığımız. Bizim Sarı-Özek insanların, ölümlerimizi buraya gömmeye hakkımız vardır. Çok çok önce, Nayman Ana buraya gömüldü... O zaman kimse bilmiyordu bir gün gelecek de burası yasak bölge olacak...” (Aytmatov 2007: 370).

Dişi Kurdun Rüyaları, Aytmatov'un sistemi eleştirdiği bir başka romanıdır. Dişi Kurdun Rüyaları, uyuşturucu tacirliği yapan gençlerin peşine düşen yeni gazeteci eski papaz Abidas'ın hikayesini anlatmaktadır. Çalıştığı gazete ilk olarak onun bu projesini desteklemiş daha sonra ise bundan ülke itibarını etkileyecek olması nedeniyle vazgeçmiştir.

“ Şimdi bana, sözde uzman yetkililere sunmak için basit bir rapor yazmamı teklif ediyorlar. Gerçekten akıl almaz bir şey! Budalaca bir sansürden başka anlamı yok bunun. Yersiz bir endişe bu. Onlara göre, uyuşturucunun gençlerimizi kırıp geçirmesinin açıklanması prestijimize indirilen bir darbe olacakmış. Çok gülünç, isyan ettirici bir iddia bu! Tam ‘ devede keşiş politikası’ dedikleri şey! Bu kadar pahalıya, böylesine büyük bir bedele mal olacak o sözde prestij ne yararı olacak?

...

Röportajımı yaz başlarında yazdım ama şimdi bulvardaki ağaçlar yapraklarını dökmeye başladılar bile. Gazetede projemi önce çok iyi karşılamışlardı, bir an önce gitmem için tahrik etmişlerdi beni ama röportajı yazdıktan sonra, böyle birden bire sönecekleri hiç aklıma gelmezdi. Onların “ yayın organları sadece iyi haberler vermelidir”

şeklindeki zırva prensibine ve bunun ne işe yarayacağına hiç aklım ermiyor” (Aytmatov 1990: 48-50).

Toplumcu gerçekçilik kuramının yansıtıldığı eserlerde Sovyet ideolojisi desteklenmelidir. Cengiz Han’a Küsen Bulut isimli eserde ideolojiyi desteklemek bir yana dursun ideoloji ve onun getirdikleri eleştirilmiştir.

Eserin kahramanı Abutalip Kuttubayev hikaye ve efsaneleri kullanarak iktidarı kötülemek ve Yugoslav-İngilizlerle işbirliği yapmak suçundan tutuklanmıştır. Sorgu yargıcu Tansıkbayev, Abutalip Kuttubayev ve arkadaşlarını mahkum ederek terfi etmeyi planlamaktadır. Rejimin insanlara yapmış olduğu baskı ve zulüm Tansıkbayev şahsında temsil edilir. Abutalip Kuttubayev içinde bulunduğu durum sadece bir örnektir, sistem ancak bu şekilde ayakta durabilmektedir.

Tansıkbayev ve onun arkadaşlarına göre devletin çıkarları insan hayatından daha önemlidir.

“ Devletın çıkarlarından daha önemli ne olabilirdi? Bazıları insan hayatının önemli olduğunu sanıyorlardı. Ne laf ya! Devlet bir sobadır ve yakıtı da yalnız insandır. Yakılacak insan olmazsa soba söner. Sönen, yanmayan sobanın da hiçbir yararı yoktur. Ama öte yandan bu insanlarda devlet olmadan yaşayamazlar. Sobayı tutuşturan, yakan onlardır. Sobayı yanar tutmakla görevli olanlar da ona yakıt temin etmelidir. Her şey buna bağlı!” (Aytmatov 1991: 22).

Stalin döneminde halkın çektiği sıkıntı ve zulüm esere şu şekilde yansımıştır:

“... Oysa bu davayı kökünden bir çözüme kavuşturmak için, bir ülke halkının tümünü Sibirya’ya, Orta Asya’ya sürmeye, sürgün yollarında kırılıp gitmelerine neden olmaya kadar pek çok şey yapılmıştı. Kötü otları ayıklama işini (Bu işi yapmak, Birliğin ayrı milletlerden oluşan yörelerinde yapmak daha uygun olsa bile) feodal-burjuva milliyetçiliğiyle suçlanmak yoluyla yapmak gittikçe güçleşiyordu. Hakkında “ şüpheli fikirleri var” şeklinde en küçük ihbar yapılan kimse, kim olursa olsun, kendisi de, yakınları da derhal baskı altına alınmıyordu. Onun için insanlar, bunca acı deneyden, unutulmaz olaylardan sonra milliyetçiliğin ‘m’sini bile ağızlarına almamak, konuşmalarında ve yazılarında milliyetçiliği çağrıştıran bir sözcük kullanmamak için çok dikkatli davranıyorlardı. Aksine herkes milliyetçilik aleyhinde, milli değerler, hatta ana dilleri aleyhinde atıp tutuyordu. İfade bir ve yerli yersiz sadece Lenin’i göklere çıkaran, onun sözleriyle konuşan bir insanı nasıl ve ne ile suçlarsınız?” (Aytmatov 1991: 17).

Abutalip Kuttubayev’in tutuklanmasını ve ona yapılan zulümün haksızlığını yazar şu şekilde dile getirmiştir:

“ Oysa bu adam ne bir hırsız, ne bir arsız, ne saldırgan, ne de bir katil idi. Aksine, savaşı, yaralanmış, tutsak olmuş, karısını ve çocuklarını sevmekten başka, varoluşunun özü olan bu sevgiden başka, kimseye zararı dokunmamış, saygılı ve saygıdeğer bir insandı. Ama onların aradıkları da işte böyle, hiçbir partiye yazılmamış, bundan dolayı da hiçbir şeye yemin etmemiş böyle bir adamdı ve bu adamı tıkmaları gerekiyordu hücreye. İşçi sınıfının mutluluğu için öylesi feda edilmeliydi...” (Aytmatov 1991: 94).

Yazar, İlk Öğretmen, Sultan Murat ve Yüz Yüze gibi eserlerinde savunduğu hatta yücelttiği ideolojiyi ve özellikle bu ideolojinin mimarı Stalin’i Cassandra Damgasında çok ağır bir şekilde eleştirmiştir. 20. yy iki büyük cani yetiştirmiştir. Hitler ve Stalin. İkisinin de birbirinden farkı yoktur. Tek istekleri vardır: Kan ve hakimiyet. Yazar, Stalin ve Hitler hakkındaki görüşlerini Filofey’in ağzından şu cümlelerle açıklıyor:

“ Kan ve hakimiyet! İşte ebediyen kötülük tohumlarının yetiştirdiği toprak... Bir kötülüğün yerine diğer kötülük geçiyor ve başka bir kötülük için de tohum bırakıyor...”

Bu anlamda bize çok şey söylemeye muktedir olan Stalin Hitler veya tam tersi Hitler Stalin dönemi hala hafızalardan silinmemişken, elde meşale, geçmişin derinliklerinde dolaşarak ölü yüzleri aydınlatmaya değer mi? Bunların tıpatıp aynı olan mahiyeti insanlığa o kadar büyük kan pahasına mal olmuştur ki üzerinden çok yıllar geçmesine rağmen dünya istatistiği hala bunların arasında geçen kanlı Cihan Savaşı’na sürüklenen kurbanların gerçek sayısını çıkaramıyor. Ve bu ölüm kalım savaşı fizyolojik olarak bir canavarın iki başı arasında geçiyor. Acaba Bolşevizm olmadan Nazizm olabilir miydi? Stalin olmadan Hitler veya tam tersi olabilir miydi? Aynı ayrı doğmuş fakat cehennem karmasında çaprazlanan Stalin Hitler ve Hitler Stalin’i düşünmek bile XX. yüzyıl insanının kanını donduruyor” (Aytmatov 2009: 34).

Yazar sadece Stalin’i eleştirmekle kalmıyor. Onun ölümünden sonrasında Sovyetler Birliğinin sonunu hazırlayan Afganistan işgalinden de örnekler veriyor. Sovyetler Birliği askerlerinden hiç çekinmeden işgalci askerler diye söz ediyor ve bu işgalci askerlerin uyguladığı ceset tuzaklarından da şu şekilde bahsediyor:

“ Bu olay Afganistan’da, oraya sözde sınırlı sayıda askeri güç sevk edildiğini zaman olmuştu. Çok eski olmayan bu olayların siyasi içyüzü iyi bilinmektedir; ben ise işgalci askerler tarafından “ceset tuzakları”nın nasıl yapıldığını anlatmak istiyorum. Düşmanın cesedini, köyüne yakın, yol kenarındaki görünen bir yere atıyor ve altına da patlamaya hazır özel bir mayın yerleştiriyorlardı. “ Sınırlı askeri güç”tekilerin kendileri ise olabilecek görüntülemek için kamerayla saklanıyordu. Ölüyü defnetmek için gelenler cesede dokunur dokunmaz patlama oluyor ve bunlar da ölüyordu. Bu son dehşet anları çok büyük titizlikle filme alınıyordu” (Aytmatov 2009: 32).

Yazarın son romanı olan Ebedi Gelin’de artık SSCB dağılmıştır. Artık komünizm ile yönetilen bu ülkelerde de kapitalizm hakimdir. Perestroyka’nın beraberinde piyasa ekonomisine geçilmiş topraklar özelleştirilmiştir. Zaten fakir olan halkı iyice fakirleştirmiştir. Halk kolhozdan aldığı üç kuruş maaşı da alamıyor, yokluk içinde çalışmaktadır. Artık kimi geçinebilmek için ağır şartlarda çalışıyor kimisi ise hırsızlık yapıyor. Şehre gitmiş gençler içinde durum farklı değildir. Gençlerde şehirde işsiz, sefil bir hayat yaşamaktadırlar.

“ Bektur Ağa’nın muhtemelen arap emirliklerinde alınmış cipi, şimdilik Tuyuk Car vilayetinde tek idi. Aslında ‘Jiguli’, ‘Moskviç’ marka sıradan arabalar bile bu köylerde pek fazla değildi, başka türlü olması da beklenemezdi de, çünkü köylüler Kolhozlarda aldıkları cüzi maaşı bile artık almıyor ve yokluk içinde yaşıyorlardı. Eskiden olan bir toprak köleliği idi, yine de... Şimdi ise insanların her biri bir yoldan, kimi ağır zahmetle, kimi hırsızlıkla geçinmeye çalışıyordu. Bir umut ışığı ise görünürde yoktu. Bazen bir akıllı çıkarak “kendi işinizi kurun” diyor da, nerde bu iş! Patates çıkar, samanı topla, başka ne? Hiç değilse hürriyet var diyorlardı. Geçim olmadan hürriyet de bir işe yaramazdı ki, karın doyurmazdı ki... Köydeki insanlar şimdilik tüm zorlukların sebebi olarak geçiş dönemini gösteriyor ve piyasa ekonomisine geçtikten sonra bütün işler yoluna girecek diye düşünüyorlardı. Sen öyle zannet! Bir aptal, çocukların bile piyasa ekonomisine uygun olarak doğması gibi saçma sapan bir fikir ortaya atmıştı. Bu kadarı da pes yani! Köylüler arabayı ancak rüyalarında görebilirlerdi. Artık Orta Çağ’da olduğu gibi merkeple yük taşıyorlardı. Allah versin, yine arada sırada dolmuşlar geçiyordu. Gençlerin hepsi şehirlere taşınmış, orada işsiz, seşefil bir hayat yaşıyordu... (Aytmatov 2007: 81).

Cengiz Aytmatov, Sovyet ideolojisi içerisinde doğup büyüyen bir yazar olarak bu ideolojiye uygun eserler vermiştir. Yazarın eserlerinde değişen bakış açıları değişen Sovyet politikalarıyla doğru orantılıdır. Yazarın Sovyet ideolojisini tam olarak eleştirdiği eserler Gün Olur Asra Bedel ve onun ile bağlantılı olan Cengiz Han’a Küsen Bulut’tur. SSCB dağıldıktan sonra yazdığı Cassandra Damgası ve Ebedi Gelin ile ise evrensel konulara değinmiştir. Bu eserler dışında Aytmatov’un ideoloji ilkesine karşı hareket ettiği söylenemez.

3.2. Sömürü İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum

Sovyet rejiminde sömürü yoktur. Sömürü kapitalist rejimin getirdiği bir kavramdır ve sosyalizm bu kavrama sonuna kadar karşı çıkar. Bu yüzden de kolhozlar kurulmuştur. Cengiz Aytmatov’un eserlerinde kolhoz sistemi sayesinde sömürü fazlaca yer bulmamaktadır. Kolhoz sistemi sayesinde var olan bütün topraklar köylünün ortak malıdır.

Herkes kolhozda çalışır ve ürünlerden eşit miktarda payını alır. Böyle bir sistemde sömürü yer almaz. Ama kurallara uymadan kolay yoldan başkasının emeğini sömürerek kazanç elde etmek isteyenler de olabilir. Savaş yıllarının anlatıldığı Yüz Yüze, Toprak Ana ve Sultan Murat'ta yokluk zamanında binbir emekle elde edilenleri hırsızlar çalmışlardır.

Yüz Tüze de İsmail'in, üç çocuğuyla dul kalan komşuları Totoy'un ineğini çalması sömürü kavramına verilecek bir örnektir.

“... Tam mumu yakacağı sırada İsmail'in elinden düşen ağır ama yumuşak bir şeyin “Pat” diye ses çıkardığını duydu... Bu yumuşak şey et idi!

...

- Bi.. Bizim ineği alsan daha iyi olurdu!.. diyebildi Seyde.

İsmail omuzlarından tutup onu kendine doğru çekti:

- Ne diyorsun sen aptal! Ne yapacağımı bana sen mi öğreteceksin? Mademki hayvan gibi yaşıyorum, yapılacak tek şey kalıyor o da hayvan gibi hareket etmek! Herkes kendi canını düşünür. Ben de önce kendi karnımı doyurmalıyım. Başkalarından sana ne! Açlıktan gebersen kimse lokmasını vermez. Herkes kendini düşünür. Herkes ancak dişleyebildiğini, koparabildiğini yer!

...

- Konuş! Bir şey söyle, niye susuyorsun! Kendi ineğimi kesseydim bebeğe sütü nereden bulacaktın? Başkalarının çocukları senin çocuğundan daha mı kıymetli? Çatkal'a nasıl giderdik o zaman? Bunu düşündün mü hiç? Şurada birkaç gün daha bekleyeceğim, sen benim mağarada açlıktan gebermemi mi istiyorsun? Belki başkalarına benden daha çok kıymet veriyorsundur. Bütün kış soğuktan titredim ben, artık canıma yetti! Çalarım da, çırparım da, ne gerekirse yaparım yaşamak için! Burada bir köpek gibi gebermek için mi kaçtım ben? Dünyanın en aptalı ben miyim?” (Aytmatov 2006: 51,52)

Toprak Ana'da da kolhozun atları çalınmıştır.

“ ... O günlerde bir kolhozun saban çekecek üç at kaybetmesi demek, bugünkü değerlendirme ile on traktör kaybetmesi demektir. Biraz daha düşünersek, cephedeki her askerden bir dilim ekmek almak gibi bir şeydi.

Atlarımızı hemen eyerledik, bazıları tüfeklerini aldılar ve hırsızları aramaya çıktık. Eğer onları yakalaysaydık, yemin ederdim ki hiç acımayacak, hak ettikleri cezayı verecektik!

...

Atın başını köye doğru çevirdim ve dere boyunca ilerledim. Giderken bazı olayları, bazı söylentileri hatırladım: Bizim köyden Cenşenkul adında biri askerden kaçmış, kendisi gibi kaçak iki

arkadaşıyla birlikte Sarı Vadi'ye gelmişler. Orada orman içinde saklanıyorlarmış. Herkesin başı dertte, herkes can derdinde iken bir insan kendi canını nasıl kurtarabilirdi? Birileri savaşta çarpışıp canlarını feda ederken, başka birilerinin de yan gelip yatmaları mı gerekirdi? Bir insanın bu kadar alçalabileceğini aklım almıyordu (Aytmatov 2000: 83-85).

Bu hırsızlar atları çalmakla kalmamış sonrasında da köylünün elinde avucunda ne varsa alınarak toplanmış buğday çuvallarını çalmışlardır.

“ – Tohumlar? Nerde tohumlar? diye gürledim kendimin bile tanıyamadığı bir sesle.

- Çaldılar! Bizi dövdüler! diyebildi hırıltılı bir sesle. Aynı anda başıyla hırsızların gittiği yönü gösterdi.

... Evimi yaksaydılar, her şeyimi alsaydılar da tohumlara dokunmasaydılar. Sonbaharda, hasattan sonra ambardan on çuval buğday çalsalar ona da razıydım. Fareler de taneleri kemiriyor, çoğunu da alıp götürüyordu zaten. Ama bu tohumları, bütün umudumuzu bağladığımız ve sonbaharda ambarımızı dolduracak bu buğdayı çalan adamı yakalasam kendi elimle boğardım” (Aytmatov 2000: 91).

Toplumcu gerçekçilik kuramında sömürü okuyucu da nefret uyandırılacak şekilde yansıtılır. Sultan Murat'ta da atları çalan ve etlerini pazarda satarak zengin olmaya çalışana hırsızlara da okuyucu nefretle bakar.

“... Taşkent'in “ Alay” pazarında etleri kilo kilo, gram gram satarlardı. Oraların insanları beceriklidir, iyi iş yaparlardı. Kolayca sıyrılabiliyorlardı bu işten. Ama, o semiz dört atın etini satıp elde edecekleri parayı nasıl taşıyacaktı? Bugünlerde et, ağırlığınca altın değerindeydi. İşte bu da hoş bir mesele. Nereye koyacaklardı o kadar parayı? Biraz çabuk hareket etmişlerdi, ama bundan sonra daha da çabuk hareket etmeliydiler. Eti paraya dönüştürdükten sonra onları bulmak, saman yığnında iğne bulmak kadar zor oluyordu. Hem para olduktan sonra kolayca kaçıp kurtulurlardı. Yakayı ele vermeden önce uzaklara, çok uzaklara kaçmalıydılar. Yakayı ele verirlerse işleri biterdi. Yallah kodese. Ama naah! yakanırlardı. Paralarını aldıktan sonra hayat da güzel oluyordu. Daha ötelere kaçarlardı. Taşkent'ten sonra birçok büyük şehir, bir çok ülke vardı...” (Aytmatov 2005: 125).

Cengiz Aytmatov'un eserlerinde yer verilen bir başka sömürü unsuru ise kadındır. Yüz Yüze de sömürü kavramı Seyde ve İsmail'in ilişkisiyle ortaya konulmuştur. Seyde, İsmail askerden kaçtıktan sonra gecesini gündüzüne katarak İsmail'i doyurmaya çalışmaktadır. Bir asker kaçağı olan İsmail Seyde'yi emek yönünden sömürmüştür. Yazar, Seyde'nin bu çabasından hikayede şöyle bahsetmiştir.

“ Seyde, artık şafak vaktinde kalkıyor, geçen yılki harman yerlerine gidiyor, akşama kadar otların, samanların arasında kalan cılız başakları

topluyor, bunları bir çarşafa doldurup getiriyordu. Sonbaharda önem vermedikleri artıkları şimdi tırnaklarıyla tek tek topluyordu. Sabahdan akşama kadar toplanan cılız taneler küçük bir torbayı doldurmazdı bile. Geceleyin bunları ayıklar, öğütür ve İsmail'e ekmek pişirirdi”(Aytmatov 2006: 42).

Toprak Ana'da ise cinsel yönden bir sömürü vardır. Köye gelen evli bir çoban Tolgonay'ın gelini Aliman'ı hamile bırakmış fakat ona ve bebeğe sahip çıkmamıştır.

“ – Biz gerçekten vadideki o köye gittik ama düğün için değil Tolgonay. Orada bir akrabamın olmadığını biliyorsun. Senden izin almadan seni de ilgilendiren bir konuda bir karara vardık. Bunun için özür dilerim. Biz o köyde o çobanla görüştük, onu bir duvar dibine sıkıştırarak şöyle dedik: “Olanları bilesin, Aliman doğurmak üzere, çok az kaldı doğuma, sen ise hiçbir suçun yokmuş gibi umursamıyorsun! Ne demek oluyor bu? Namus, şeref yok mu sende?”

Böyle dedik ama hiçbir sonuç alamadık. Bir kere, adam zaten evliymiş. Sonra, ne vicdanı var ne imanı. Kanun manun da tanımıyor, her şeyi inkar ediyor. Sözün özü Tolgonay, ondan umut yok...”(Aytmatov 2000: 129).

Kadına bir başka sömürü ise İlk Öğretmen'de vardır. Çarlık döneminde en çok sömürülenlerden birisi de kadınlar olmuştur. Kadınlar güçleri olmadığı için bu sömürüye karşı duramamışlardır. Devrim ile beraber kadınlar da erkekler ile aynı değeri kazanmıştır. Eserde bu durum kuma kavramıyla karşımıza çıkmıştır. Altınay'ın evlendiği kırmızı suratlı adamın bir karısı daha vardır. Yazar bu durumda Sovyet yönetiminin kadınlardan istediklerini Altınay'ın ağzından şu şekilde vermiştir:

“ ‘ Tokol’ ikinci karı demek. Nasıl öğreniyorum bu kelimedden. Bu kelime hangi karanlık, geri kalmış çağda bulunmuş. Bedeni ve yüreğiyle tutsak olan kumalık kadar kötü bir şey var mı bu dünyada? Mutsuz kadınlar mezarlarınızdan kalkın! İnsanlıktan çıkmış olmaktan, bir gölge gibi yaşamaktan kurtulun! İnsanca yaşamaktan alıkonulan kadınlar kenetlenin! Eski zamanların karanlıkları önümüzde titresin. Bunları ben bu durumu son olarak yaşayan bir kadın olarak söylüyorum sizlere” (Aytmatov 2009: 47).

Altınay şanslıdır, Duyuşen iki jandarma ile gelerek onu kırmızı suratlı adamdan kurtarmıştır. Ama kırmızı suratlı adamın ilk karısı, kara tenli kadın yıllarca ezilmiştir. Altınay'ın bu kurtuluşu aslında onun durumundaki bütün kadınların kurtuluşudur. Duyuşen yalnızca kırmızı suratlı adamdan Altınay'ı değil kara tenli kadını da kurtarmıştır. Yıllar sonra devrim sayesinde gelen kurtuluş ile kara tenli kadın yıllarca kendini sömüren kocasına şu şekilde haykırmıştır:

“ Tam yola koyulmuştuk ki, arkamızdan vahşi bir çığlık koptu: Bir insandan çıktığına inanmadım bu sesin. Kara tenli kadın deliler gibi koşuyordu arkamızdan. Çıldırılmış gibi, kocasına doğru atılarak bir taş fırlattı, adamın tilki derisi kalpağı yere düştü.

- İtiğin her damla kanım için, köpek. Al!..

Dağları inleyen bir sesle haykırıyordu:

- Al bu da ak gün göstermediğin için!.. Sağ bırakmayacağım seni, geberteceğim burada!..

Kırk yıldır acı çekmiş, baş kaldıramamıştı. Yıllardır yüreğine dolan nefreti, kini kusuyordu. Korkunç çığlıkları geçidin sarp kayalarına çarpıyor, dalgalarda yankılanıyordu. Korkuyla büzülen kocasının etrafında fır dönüyor, taşla, tezekle, çamurla, eline ne geçerse onunla vuruyor, durmadan haykırıyordu:

- Bastığın yerde ot bitmesin! Leşin ortalıkta kalsın, gözlerini kargalar oysun! Bir daha seni sağ göstermesin Tanrı bana! Defol, canavar herif! Defol, defol!..” (Aytmatov 2009: 48, 49).

Deve Gözü’nde de kadının cinsel açıdan sömürsü söz konusudur. Abekir, Kalipa ile birlikte olmuştur. Kalipa hamile olmasına rağmen hikayenin sonunda onu terk etmiştir. Kemal, Abekir’in bu tutumunu şu şekilde yargılamıştır.

“ Şaşırılmışım, yüreğim parça parça olmuştu. Kalipaya acıyor, onun için çok üzülüyordum. Onun böyle bir adamı nasıl sevdiğini anlayamıyordum... Bu Abakir denen herif, Kalipa’yı terk etmekle asıl mutluluğu da terk etmiş olduğunu anlayacak olsa, Kalipa değil o ağlardı, kara kışta aç kalmış bir kurt gibi ulurdu” (Aytmatov 2000: 116).

Bir başka sömürü de Beyaz Gemi’de vardır. Orozkul kendi üzerine düşen bütün işleri de Mümin Dede’nin üzerine yıkmıştır. Orozkul, Mümin Dede’nin emeğini sömürmektedir.

“ O gün Seydahmet yalnızdı. Dede kendi payına düşen sonra Orozkul’un payına düşen otları çoktan biçip bitirmişti... Her yıl böyle olurdu. Orozkul ot biçme işine elini bile sürmez, her işi kaynatasının üstüne yıkardı. Ee kumandan o değil mi? “ İstesem en az iki kişiyi işten çıkarır, kovarım” diyordu. Bu iki kişi Dede ile Seydahmet idi. Ama yalnız sarhoş olduğu zaman söylerdi bunu. Yoksa, Mümin’i kovamazdı. O zaman bütün işleri kim yapacaktı? Hele bir denesindi. Onsuz yapabilir miydi bakalım? Ormanda, özellikle sonbaharda yapılacak çok iş vardı” (Aytmatov 1991: 20,21).

Aytmatov, eserlerinde sömürü kavramının üzerinde fazla durmamıştır. Sömürü kavramına yer verdiği eserlerinde ise en yaygın sömürü alanları olan kadın ve emek olgularını kullanmıştır.

3.3. Olumlu Kahraman İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum

Cengiz Aytmatov eserlerinde olumlu kahraman tipine fazlasıyla yer vermiştir. Yazarın son romanı Ebedi Gelin haricinde bütün eserlerinde iyi ve kötü kesin çizgilerle ayrılmıştır. Olumlu Kahraman daima kötülerin karşısındadır ve koruyucudur. Güçlüdür ve zorluklar karşısında asla pes etmez. İnsanlara yardım etmek için içinde bulunduğu kötü ve zor duruma katlanır. Problem çözme yeteneği olan ve eleştirel zekaya sahip bir kişidir. Aytmatov eserlerinde olumlu kahraman genellikle bulunmaktadır..Yazarın eserlerinin başkahramanı – Cemile hariç - daima olumlu kahramandır. Yazar, bazı eserlerinde başkahramanın yanında ona çıktığı yolda destek veren yardımcı olumlu kahramanlara da yer vermiştir.

Yüz Yüze de hikayenin başkahraman Seyde aynı zamanda hikayenin olumlu kahramanıdır da. Seyde asker kaçağı kocası İsmail'i korumuş, onun ve ailesinin geleceği için her türlü fedakârlığı yapmıştır. Ama İsmail'in komşuları Totoy'un ineğini çalması Seyde'yi bambaşka birine çevirmiştir. Seyde duygularını bir kenara iterek yetimlerin hakkını yiyen kocasını affetmemiş kendi ve oğlunun geleceğini göz ardı etmiştir. Seyde, bu davranışıyla okurda saygı uyandırmış ve okurun gıptayla baktığı bir örnek olmuştur. Kendisini başkaları için feda edişi, haksızlığı kabullenmeyişi Seyde'yi hikayenin olumlu kahramanı yapmıştır.

“ Aralarındaki mesafe gittikçe kısalıyordu ve birden yüz yüze geldiler! O zaman Seydesini tanıyamadı. Bu kadın o değildi. Başı açık, saçları ağarmış, kucağında yavrusuyla korkusuzca kendisine bakan bu kadın o değildi. Birden onu kendisinden fersah fersah uzaktaymış gibi gördü. Kederinin heybetiyle, erişilmez, ulaşılamaz bir yüceliğe kavuşmuştu. Onun karşısında kendisi ne kadar güçsüz, ne kadar acınacak bir haldeydi!..” (Aytmatov 2006: 55).

Deve Gözü'nün olumlu kahramanı Kemal'dir. Anarkay'a kimsenin inanıp inanmaması önemli değildir onun için. O, hayallerindeki Anarkay'ı yaratmak için her şeyi yapabilir. Hikayenin ideal insanı öyle kuru özelliklerle değil hem iç hesaplaşmaları hem de dış çatışmaları ile verilmektedir. Kemal bütün engellere rağmen zaman zaman vazgeçse de yine de ideallerinin peşini bırakmamaktadır. İdeal bir insan olan Kemal'in hayalleri, hayal kırıklıkları, çatışmaları hikayenin geneline yayılmıştır.

“ Ertesi gün şafakta uyandım, her zamankinden daha erken kalktım. Akşam yatağıma girdiğim zaman kesin bir karar almıştım:

Gerekirse dörde bölünecek, kan ter içinde kalıncaya kadar çalışacak, ama kimsenin bana sataşmasına, bağırmasına, sövmesine izin vermeyecektim. Sonunda hiçbirinden aşağı kalır yanımla olmadığımı gösterecektim onlara.

Önce traktörlerin yakıtını getirdim ve depoları doldurdum. Sonra su arabasına atlayıp kaynağa gittim. Traktörler işe başlamadan radyatörlerin suyunu tamamladım. Bu işleri yaptıktan sonra kahvaltıya yetişmek için koştum. Kahvaltıdan sonra bir dakika bile kaybetmeden su arabasını alıp yine kaynağa gidecektim. İşler şimdilik tasarladığım gibi yürüyordu” (Aytmatov 2000: 83,84).

İlk Öğretmen’de hikayenin başkahramanı Duyuşen tam anlamıyla ideolojinin istediği insan tipidir. Duyuşen, Sovyet yönetimi ve onun lideri Lenin’e büyük bir sevgi ile bağlanmıştır:

“ ...Lenin’den öyle heyecanla söz ediyordu ki sanki onu gözleriyle görmüştü. Öğretmenimizin yüce önder için anlattıklarının halk arasında uydurulmuş efsaneler olduğunu şimdi anlıyorum ama o zamanlar bunların gerçek olduğundan kuşku bile duymuyorduk” (Aytmatov 2009: 27).

Aytmatov, İlk Öğretmen de yeni sisteme bağlı, idealist kahraman ortaya çıkmıştır. Duyuşen karşılıksız sevmeyi bilen, ezilip itilse de ayakta durabilen, doğruluğuna inandığı şeyleri korkmadan, bir yolunu bularak yapan bir insandır. O inançlarından asla vazgeçmez. Elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışır. Amacı Sovyet yönetiminin kendisine verdiği görevi layıkıyla yerine getirmektir. Çok fazla bir şey bilmesede kendisini dinleyen öğrencileri için büyük bir adamdır Duyuşen. Altınay, onun kendileri için ne anlam ifade ettiğini şu şekilde açıklamıştır:

“ Farkında olmadan büyük kahramanlık gösterdi. Evet, kahramandı. Çünkü hayatları boyunca köyden dışarı çıkmamış biz Kırgız çocuklarının okula gitmesi – bu eski duvarlarındaki çatlaklardan karlı tepeler görünen bu eski samanlığa okul denilebilirse eğer- duymadığımız, o zamana kadar bilmediğimiz dünyalarla karşılaştırdı bizi” (Aytmatov 2009: 26,27).

Duyuşen, öğretmenlik yaptıktan sonra, İkinci Dünya Savaşı’nda yer almış, uzun yıllar Ukrayna’da yaşamış ve daha sonra köye gelerek önce kolhozda çalışmış en sonunda da postacılık yapmaya başlamıştır. Uzun yıllar boyunca devletine çikarsız bir şekilde hizmet etmiş ve canla başla hizmet etmeye devam etmektedir. Bu durum Altınay’ın ağzından eserde şu şekilde yansımaktadır:

“ Bana gösterilen sevgi yüzünden suçlu buluyordum kendimi. Yeni okulun açılış töreninde en önemli yerde ben olmamalıydım. Bu, ilk öğretmenimizin, köyümüzün ilk sosyalisti yaşlı Duyuşen’in hakkıydı.

Ama öyle olmadı. Biz şenlik içinde, sofrada oturmuştuk. O, değerli adam o anda mektuplarını yetiştirmek için acele ediyor, eski öğrencilerin telgraflarını ulaştırabilmek için çırpınıyordu” (Aytmatov 2009: 57).

Eserin diğer kahramanı Altınay da olumlu kahramandır. Daha eserin ilk başlarında yazar onun diğerlerinden farklı olduğunu bize gösterir. Altınay, bütün gün topladığı tezekleri yengesi tarafından azarlanacağını bildiği halde okula bırakmıştır.

“ Söylediğimi yapmadıkları için kızlara darıldığımdan mı, yoksa küçük yaşlardan beri bütün isteklerim kaba insanların tokatlarıyla karşılandığı için, bana böyle sıcak, içten gülümseyen, yüreğimi ısıtan Duyuşen’e teşekkür etmek istediğimden mi, bir şeyler yapmalıydım. Ve ben iyi biliyorum inanıyorum da buna, hayatımın akışı, ömrüm boyunca duyduğum sevinç ve acılar o günkü bir çuval tezek olayına bağlıdır. Böyle kesin konuşuyorum. Çünkü o gün, hayatımda ilk defa düşünmeden, başıma geleceklerden korkmadan, önemli saydığım, uygun gördüğüm bir iş yaptım. Okula döndüm, çuvalı kapının önüne boşaltıp var gücümle tepelere koştum. Tezek toplamaya başladım yeniden” (Aytmatov 2009: 22).

Altınay, Duyuşen’in öğrencisidir, bu yüzden onun ideolojisini benimsemiştir. Altınay da Duyuşen gibi Lenin hayranıdır. Onun Lenin’e olan hayranlığını şu sözlerden anlıyoruz:

“ ... Bu yüzden soruyorum kendime: Büyük Lenin’in insana duyduğu saygıyı ne zaman unuttuk? Hiç olmazsa şu anda açık yürekle konuşuyoruz, iyi oldu, Lenin’e daha fazla yaklaşmış olduk” (Aytmatov 2009: 57-58).

Okuması için Duyuşen tarafından şehre yollanan Altınay kendisinden bekleneni yapmış, güçlükler karşısında yılmamış var gücüyle çalışarak üniversitede öğretim üyesi olmuştur. Altınay öğrencilik yıllarını eserde şöyle aktarmıştır:

“ Duyuşen’in düşündüğü gibi büyük şehirlerde okudum. Anlattığı büyük pencere, büyük okullarda ders gördüm, işçi üniversitesini bitirdim. Ve Moskova’ya bir enstitüye gönderildim.

Uzun süren öğrenim yıllarında çok güçlüklerle karşılaştım. Zaman zaman umutsuzluğa kapıldım. Böyle zamanlarda öğretmenimi hatırlıyor, ondan güç alıyordum, önüme çıkan güçlüklerden yılmadım.

Arkadaşlarımın kolayca, bir defada anladıkları şeyi büyük çaba harcayarak anlayabiliyordum. Ben her şeye başından başlıyordum” (Aytmatov 2009: 52).

Toprak Ana’nın başkahramanı Tolgonay, hikayenin başlıca olumlu kahramanıdır. Tolgonay, üç oğlu ve kocasını savaşa göndermiş, savaş sırasında kolhoza başkanlık,

ailesinin bütün fertlerini teker teker savaşta kaybetmesine rağmen herkes pes ettiğinde o pes etmemiştir.

“ ... Nice güçlüklerle boğuşmak durumunda kalmış, nice ağırlıkların altında belim bükülmüş olsa da, o günlerde onlara ekip başı olmaktan hiç şikayet etmiyor, bundan gurur duyuyorum. Her zaman şafakla beraber ayakta, kolhozun avlusunda olurdum. Sonra bütün gün at üstünde dolaşırdım: Bozkırdan vadilere, vadilerden dağlara, her yere giderdi. Akşamları geç saatlere kadar kolhozun idare odasında kalırdım. Belki kendimi böylesine işe vermek kurtarmıştır beni. Böylece günün nasıl akıp geçtiğini anlayamazdım bile. Gün geldi, her şey canlarına tak ettiği için, bana küfür mü etmediler, imiğime mi yapışmadılar işi mi terk etmediler... işte bütün bunlar için de kimseye dargın değilim” (Aytmatov 2001: 54).

Toprak Ana'nın bir başka olumlu kahramanı ise Tolgonay'ın kocası Suvankul'dur. Suvankul, oğlu Kasım'ı savaşa göndermiştir. O, diğer oğullarını da savaşa göndermeye hazırdır. Gerekirse çağrıldığı an savaşa gitmeye o da razıdır. Suvankul'un halkın iyiliği için gözünü kırpmadan oğullarını ve kendi canını feda etmeye hazır olması onu hikayenin olumlu kahramanı yapmıştır.

“- Bak Tolgonay, sen ve ben kim idik? Halkımızı sayesinde büyüüp adam olmadık mı? Öyleyse iyi ve kara günlerde beraber olacağız, mutluluğu da, felaketi de paylaşmasını bileceğiz. Her şey yolundayken biz de halimizden memnunduk, şimdi bir felaketle karşı karşıya isek, herkes kendi başının çaresine baksın diyemeyiz ya. Bu, hiç de dürüst bir şey olmaz. Ama, asıl yarın kendini tutmalısın. Aliman'ın umutsuzluğa düşmesi başka bir şey. O, bizim hayatta gördüklerimizi görmedi, edindiklerimizi edinmedi daha. Sen bir anasın, o ise körpe bir gelin. Şunu da unutma: Eğer savaş uzarsa, belki beni bile çağırırlar cepheye. Maysalbek'in askerlik çağı da pek uzak değil. Gerekiyorsa hepimiz birden gideceğiz. Bunlara da hazırlıklı olmalısın...” (Aytmatov 2001: 44)

Elveda Gülsarı romanının kahramanı Tanabay da olumlu kahramana örnektir. Tanabay, devrimin ilk yıllarında komsomol olarak kulakların tasfiye edilmesi ve kolhozun kurulmasına önderlik etmiştir. Daha sonra İkinci Dünya Savaşında savaşmış, savaş dönüşünde de yine kolhozda savaşmaya başlamıştır. İlk olarak demirci yamağı olmuş, sonra yıllık çobanlığı yapmış daha sonra da zor şartlar altında koyun sürüsünün bakımını üstlenmiştir. O, olumlu bir kahraman olarak başkaları bıraksa da asla pes etmeden zor şartlar altında verilen görevi yapmaya çalışmıştır. Tanabay'ın bu mücadelesi roman boyunca anlatılmıştır. Romanda koyun sürülerini yönetirken verdiği çaba şu şekilde anlatılmıştır.

“ Ertesi gün, Tanabay, köy işlerinde yardım etmek için, nezaretin altında bulunan çobanların yanına gitti, sonra da bütün hafta boyunca, aralıksız kuzulama yerinde çalıştı. Bir zamanlar nasıl ölesiye çalıştığını bir türlü hatırlamıyordu. Cephedeyken, gece ve gündüz çalışarak savunma siperlerini bitirmek zorunda kalmışlardı. Lakin orada bütün bir alay, bir tümen, bir ordu idiler. Ama burada karısı ve bir de yardımcı kadınla bu işlerin üstesinden gelmesi gerekiyordu. Öteki kadın da civarında koyuları güdüyordu.

İşin en çetin yanı da koyun ahırlarındaki gübreleri küreyip temizlemek, yabancı gül çalılarını kesip getirmektir. Bunlar da çok sık ve dikenliydi. Tanabay, bu yüzden çizmelerini ve askeri kaputunu parçaladı, öyle ki bunlar parçalar halinde üstünden dökülmeye başladılar. Kesilmiş çalılar demetler halinde bağladılar ve koyunların ahırına sürüklediler. Dikenler yüzünden bunları atlara bağlamanın ve sırtlamanın imkanı yoktu. Allah bilir, diye düşündü Tanabay, bu vadiye “Beş Ağaçlar” demişler, ama ortalıkta beş kütük bile görünmüyordu. İki büklüm olmuş ve terlere batmış, bu yere batası çalılarını koyun ahırına sürüklediler, toprakta bu yüzden de sanki tam bir cadde açılmış oldu. Tanabay, kadınların hallerine üzülüyordu, lakin yapılacak başka şey yoktu. Büyük bir hızla çalışıyorlardı. Vakit çok dardı ve bu arada gökyüzüne de bakılması gerekiyordu. Acaba bir şey olacak mıydı? Kar yağdı mıydı, bütün yapılan işler beyhüdeydi. İki de birde, durmadan en büyük kızını kuzulamanın başlayıp başlamadığını öğrenmek için sürüye koşturuyordu.

Gübrelerin durumu daha da kötüydü. Koyun ahırında o kadar fazlaydı ki, kendisi bile bunları altı ayda küreyip dışarıya çıkaramazdı. İyi bir çatının altında adamakıllı kurudular mıydı, koyunlarca çiğnenince de, kesilip parçalanarak kuru parçalar halinde kaldırılması ve dışarıya atılması kolay olurdu. Sonra bunları büyük çabayla, kurusunlar diye, üst üste yığmaya başladı. Koyun gübresinin verdiği sıcaklık hoş ve temizdir, altın gibidir, çobanlar onu kışın soğuklarında kullanırlar. Ama bu gübreler burada olduğu gibi yağmur ve karın altında kaldılar mıydı, bunları taşımak kadar çetin bir iş olmazdı. Tam bir cezaevi, kürek mahkumu çalışmasıydı bu! Lakin zaman da yaklaşıyor, sıkıştırıyordu. Geceleri bile isli fenerlerin ışığında çalışmaya devam ediyorlar, sedyelerde bu soğuk, yapışkan, kurşun gibi ağır pisliği dışarıya taşıyorlardı. İşte böylece iki gün, iki gece de geçmiş oldu” (Aytmatov 2005: 146-147).

Beyaz Gemi’de olumlu kahraman çocuktur. Yazar, ona bir isim vermemiştir. Çocuk saflığının her seferinde altını çizmek için ona isimle hitap etmek değil de çocuk demek daha doğru gelmiştir herhalde. Onun çocuk yüreği bu dünyadaki kötülükleri kaldıramamıştır ve çaya atlayarak balık olmuştur.

“ – Balık olacağım ben, duyuyor musun dede, balık olacağım ve yüzüp gideceğim buralardan. Kulubeg gelirse ona benim balık olduğumu söyle.

Dede cevap vermedi.

Çocuk güçlükle yoluna devam etti, çaya gitti ve hemen suya girdi. Acele ediyor, ayağı kayıyor, düşüyor ama hemen kalkıyor, suyun sığ yerinde titreye titreye koşmaya devam ediyordu. Çayın hızlı akışlı derin yerine geldi ve akıntı alıp götürdü onu. burgaçlarda çırpınıyor, yüzüyor, nefesi kesiliyordu. Gittikçe daha çok üşüyordu” (Aytmatov 1991: 166,167).

Beyaz Gemi’de çocuğun ölmesi eleştirilere neden olmuş iyiliğin kötülüğe mağlubiyeti olarak yorumlanmıştır. Aytmatov, daha sonra yazdığı bir yazıyla eleştirilere şu cevabı vermiştir.

“ Beyaz Gemi’de çocuğun ölümünü anlatırken, hiçbir zaman kötülüğün iyiliğe ağır basmasına uğraşmıyorum. Amacım, hayatın köklerini sağlamlaştırmaktır. Bu, kötülüğün en kabul olunmaz biçimiyle reddi oluyor ve kahramanın ölüyor. Bunda başarılı olup olmadığımı bilemem. Ancak şunu biliyorum, zafer hiçbir zaman Orozkul’un değildir. Eleştirilenler burada yanılıyor, kötülüğün iyiliği yenmesi burada bile göstermelidir. Evet, çocuk ölüyor, ama ahlak üstünlüğü yine onda kalıyor. Ben hikayenin yazarı olarak bunda direniyorum.

...

Beyaz Gemi’nin bu feci sonundan kaçınılmazdı. Çiçek bozuğu Topal Koca Karı’nın kehaneti böyle olduğundan değil. Çünkü çocuğun kişiliğinde gösterilen iyilik, Orozkul’un temsil ettiği kötülükle bağdaşamazdı. Çocuksa çocuğu ve Orozkul’un kaba gücüne ancak kötülüğe dayanmakla karşılık verebilirdi.

Mümin’in pasif iyiliği iflas etti. Oysa çocuğun kötülüğü kabul edemeyişi, onu anıtlştırıyor. Çocuk okuyucunun yüreğinde kendine bir sığınak bulursa, bu çocuğun gücü olacaktır. Burada hiçbir işin içinden çıkılmazlık yoktur. İtiraf edeyim, çocuğumla övünüyorum” (Aytmatov 1991: 172-173).

Oğulla Buluşma isimli eserin olumlu kahramanı ise Sultan’dır. Sultan çok küçük olmasına rağmen askere gönüllü olarak yazılmıştır.

“ – Biliyor musun, oğlun gönüllü yazılmış!

- Nee? Nasıl olur bu?

- Bölge askerlik şubesine telefon ettik, öğrendik ki askere gitmeyi kendisi istemiş, her tarafa başvurmuş bunun için. Hatta hemen cepheye, savaşa gönderilmesi de istemiş! Anlıyor musun?

Öbür kızını devam etti:

- Askerlik yaşı da gelmedi daha! (Aytmatov 2000: 40).

Sultan Murat’ın olumlu kahramanları başta Sultan Murat olmak üzere Anatay, Erkinbek, Ergeş, Kubatkul’dur. Yani Aksay’a çalışmak için gidecek çocuklardan oluşan komando birliği. Bu çocukların hikayenin olumlu kahramanları olmalarının nedeni çocuk

yaşta okulu bırakarak köyleri için şikayet etmeden canla başla çalışmalarıdır. Bu kahramanların mücadeleleri, verdikleri emek ve çektikleri çile hikayenin geneline yayılmıştır.

“... Komandoların her biri dört atla ve daha birçok işle meşgul olmak zorundaydılar. Hayvanları yemliyor, su veriyor, tımar ediyor, ahırını temizliyor, eksikleri hazırlıyor ve sonra yine tını açacak zaman bulamıyorlardı. Atlayın iyileşmek bilmeyen yaralarını temizleyip iyileştirmeye çalışmak, omuz başlarında, cıdavlarında açılmış hamut yaralarını iyileştirmek hiç de kolay bir iş değildi. Bölgenin baytarı onlara her çeşit merhemi bırakmıştı ve bununla kendileri tedavi ediyorlardı o azmış yaraları. Her gün yapıyorlardı bu işi. Yoksa iyileşmezlerdi...” (Aytmatov 2005: 53).

Gün Olur Asra Bedel romanında olumlu kahraman Yedigey’dir. Yedigey mecbur olmadığı halde Abutalip’in ailesine sahip çıkmıştır.

“ ... Yedigey de elinden geleni yapıyordu. Sabah erkenden kömürlükten kömür getiriyor, sobaya dolduruyor, vakit bulursa sobayı da yakıyordu. Sobada taşkömürü tutuşturup yakmak hemen oluveren, kolayca yapıveren bir iş değildi. Bu konuda tecrübeli olmak gerekirdi. Sobayı yaktığı zamanlar çocuklar akşama kadar ısınsınlar diye bir buçuk kova kömür koyardı. Tankerden su getirme, ocak için ve soba tutuşturmak için odun kırma işlerini de o yapıyordu. Bunları seve seve yapıyordu ama zor olan çocukların gözüne bakmak, gözlerine baka baka yalan söylemekti. Sorularını saptırmaya çalışmak, kaçamak cevaplar vermektir. Büyüğü hataydı, genellikle sakin bir çocuktur. Ama küçüğü anasına çekmişti. Çok hareketli, çok hassas, çabuk kırılan bir çocuktur ve böyle olması durumu güçleştiriyor, daha çok acı veriyordu ona. Yedigey sobayı yaktığı sabahları çocukları uyandırmamak için elinden geldiği kadar sessiz olmaya çalışırdı...” (Aytmatov 2007: 230).

Yedigey sadece onlara sahip çıkmakla kalmamış Abutalip Kuttubayev’in masum olduğunu ispatlamak için gerekli yerlere başvurmuştur. Yedigey sayesinde Abutalip Kuttubayev aklanmış ve ailesinin üzerindeki kara leke kalkmıştır.

“ ... Şimdi Abutalip’in dosyası tekrar incelenip gerçeklerin ortaya çıkmasından sonra bir kere daha ve kesin olarak inandım ki, insanoğlunun kıskançlık, başkalarını çekememe hastalığından kurtulması daha çok zaman alacaktır... Hiçbir çıkarın olmadığı halde, Yedigey, hakkı savunduğun, gerçeği ortaya çıkardığı için, mutluluk duyuyorum ve seni kutluyorum” (Aytmatov 2007:360).

Dişi Kurdun Rüyalarm’da olumlu kahraman rolünü Abidas üstlenmiştir. Abidas, gençleri uyuşturucu batağından kurtarmak için tutuklanmayı göze almış hayatını ortaya koymuştur.

“ ...

- Fazladan bir günah demekle neyi ima ettiğini anlıyorum eğer burada işlenen suçlara müdahale etmeden kaçarsam, en büyük suç işlemiş gibi utanç duyarım. Fikrimi değiştirmeye çalışma. Çünkü küçük Lenka'nın, Petruha'nın, bu gruptan olan bütün çocukların başına geleceklere karşı ilgisiz kalamam. Senin başına geleceklere bile.

...

- Ama ben sizi bırakamam! Sen bir güçten söz ediyorsun. Hiç kimse bana bir vekalet vermiş değil. Ben yalnız vicdanımdan emir alır onun dediğini yaparım. Hoşuna gitmezse beni hesaba katmayabilirsin ama ben vicdanıma uymak zorundayım. Sen kendi kaderinin hakimi olduğunu iddia ediyorsun, bunu anladık. Ama kaderler birbirinden ayrı değildir. Doğum ve ölüm dışında onları hiçbir sınır ayıramaz. Hayatımız bu ikisi arasında bir kumaşın ipleri gibi birbirleriyle iç içe, üst üstedir. Sen ve senin kumanda ettiklerin bu haşhaşla pek çok kişiye felaket, yıkım getireceksiniz. Zengin olmak için bozkırdan topladığınız işte budur. Geçici bir zevk verdiğiniz insanları, yıkıma ve umutsuzluğa sürüklüyorsunuz.

...

- Devleti karıştırma. Bana ne teklif ediyorsun?

- Tren durunca, senin kayıt kütüğünde bulunanların hepsi toplanacak (Grişan böyle derken baş hareketiyle yolu göstermişti). O zaman onları saptırmaya, bu küçük Lenka'ları, cesur Petruha'ları din yoluna sokmaya, ruhlarını kurtarmaya çalışabilirsin Büyük Mesih! Ben hiç karışmayacağım, ağzımı bile açmayacağım. Ben orada değilmişim gibi hareket edebilirsin. Eğer onları kendi safına çekebilirsen, senin Tanrının cemaatine katabilirsen, ben çekip gideceğim. Yenilgiyi kabul edip kaçacağım. Çok açık değil mi? Nasıl, var mısın iddiaya meydan okumaya?

- Kabul.

Abidas da diğer uyuşturucu kaçakçılarıyla beraber trene binmişti. Grişan ile yaptığı antlaşmayı gerçekleştirmek için uygun bir fırsat kolluyordu. çok geçmeden de bu fırsat eline geçti.

- Al bakalım, Abdias, tatsızlık etme, küçük papaz, iyi niyetle ikram ediyorum sana, sonu iyi olacak, al, kafanı dağıtır! Diyordu Petruha.

- Beni rahat bırak! Diye bağırdı. Abdias öfkesini tutamayarak.

- Ya, rahat bırakalım istiyor! Ben kardeşçe davranmaya çalışıyorum, sen ise hep surat asıyorsun!

- Pekala, ver onu bana! diye bağırdı Abdias. İzmariti yakaladı, ötekiler iyice görsün diye başının üzerinden dışarıya attı. Bunu, o kadar çabuk yapmıştı ki Grişan bile ilgisiz kalmamış, soğukkanlılığını yitirir gibi olmuştu. Bir sessizlik oldu. Bu sessizlik süresince tren tekerleklerinin sesi daha kuvvetli ve daha korkutucu duyuldu.

- Gördün mü? dedi Abdias. Petruha'ya meydan okuyan bir sesle. Herkes ne yaptığımı gördü mü? aynı şeyi hiç tereddüt etmeden yine yaparım!

Haşhaş toplayıcıları, hiç beklemedikleri bu durum karşısında, tepelerini attıran bu kaçık hakkındaki tepkilerini ve ne düşündüğünü anlamak için şeflerine baktılar.

Ama Grişan olaya alaylı bir tebessümle bakıyor, hiç aldırış etmiyordu. Mohaç sormak zorunda kaldı:

- Ey Şef, niye susuyorsun? Birden dilini mi yuttun?

- Hayır, dilim tutulmadı! Bu adama hiç bir şey söylememeye söz verdim. Siz istediğinizi yapmakta serbestsiniz. Ben bu işe karışmayacağım...

Mohaç çok şaşırmıştı:

- Doğru mu bu? Diye sordu Abdias'a.

- Evet, dedi Abdias, hepsi bu kadar değil, bu şeytan karşısında gözlerimi açmamaya da yemin ettim. (Şeytan derken Grişan'ı göstermişti). Sizi lanetli durumuna düşüren odur. Susmayacağım, çünkü gerçek benden yana!

...

- Gördünüz mü? diye bağırdı Abdias, sonra çantasını alıp, içinde kalan haşhaşlarıyla birlikte dışarıya fırlattı. Ve devam etti: Siz de benim yaptığımı yapınız! Pişmanlık sevincini hep birlikte tadalım. Tanrı şefkatini esirgemeyecek, suçlarımızı affedecektir! Lenia, Piotr, haydi şu lanet haşhaşı atın, savurun rüzgarda!..

Abidas, onları kendi safına çekmek için her şeyi yapmaya hazırды. Onları doğru yola döndürebileceğine inanıyordu. Ama gerçek hiç de böyle değildi. Trendekiler birden onun üzerine saldırdılar.

Pethura kudurmuştu sanki:

- Herif çıldırdı, aynasızlara gammazlayacak bizi! Tutun! Kırılım çenesini pis papazın!

- Durun, durun, beni dinleyin! diye bağırdı Abdias. Onları akıl yoluna sokabileceğini umuyordu hala. Ama artık çok geçti. Uyuşturucudan sonra gözleri büsbütün kararırmiş olan kaçakçılar kudurmuş köpekler gibi atıldılar üzerine. Pethura, Mohaç ve Kolia durmadan vuruyorlardı. Yalnız Lenka engel olmaya çalışıyordu onlara.

- Durun, yapmayın! Diye etraflarında dönüyordu, ama öteki üç çocuğu durduramıyordu. Dövmeye devam ettiler:

- Haydi! Gebertin! Al sana! Atın vagondan dışarı! diye bağırıyordu Pethura.

- Atalım! Gebertelim! diye kükrüyordu Mohaç.

Lenka sapsarı olmuş, titreyen elleriyle onlara sarılıyor ama durdurmaya gücü yetmiyordu:

- Yoo, yapmayın! Öldürmeyin onu! diye yalvarıyordu.

Kolia onu iterek:

- Bırak beni it! Yoksa seni de gebertirim! Diyordu ona.

...

Cinayeti yalnız onun müdahalesi önleyebilirdi, ama bunun için Abdias'ın "Grişan imdat!" demesi gerekiyordu. Ama ne olursa olsun Abdias ondan yardım istemeyecekti. Yapabileceği, daha doğrusu yapabileceğini umduğu tek şey, mümkün olduğu kadar kapıdan uzak bir köşeye çekilmektir. Orada onu istedikleri kadar dövsünlerdi, bayıltsınlardı, yeter ki trenden atmasınlardı. Çünkü o zaman kesinlikle ölürdü...

...

Ve Abdias artık şiddetli acılardan ibaretti sanki. Kendinden geçti ve ne olduğunu anlamadan düştü. Yuvarlanıp, çalılarının üzerine ve bu arada çarpan taşlardan ayağının kırıldığını hissetmemişti. Yoluna devam eden eski yoldaşlarını süratle götüren götüren trenin sesini duymamıştı. Tekerlek sesleri de duyulmaz olmuştu zaten.

Az sonra güneş battı, karanlık çöktü. Batıda gökyüzünü karanlık bulutlar kaplamıştı. Fırtına yakındı...

Demiryolu üzerinden başka katarlar gelip geçiyor, hayatı için merhamet dilemeyen kişi de bir çukur dibinde uzanmış, hareketsiz yatıyordu. Coşkular içinde, gerçeği arama yolunda elde edebildiği ve inandığı her şey, şimdi onun dışındaydı ve yoktu. Kendisini kurtaracak tek şansı kullanmamakta haklı mıydı? Çok basit görünen "Grişan yardım et!" sözlerini, hayatı söz konusu olduğu halde söylememekte haklı mıydı? Haklı ya da haksız, ağzını açıp yardım istememişti..." (Aytmatov 1991: 130-153).

Abidas, bu uyuşturucu kaçakları yüzünden ölümden dönmüş olsa da hala onları kurtarmaya çalışmış, onların içinde bulunduğu bataklıktan kendini sorumlu tutmuştur. Abidas bu çocukları kurtarmak için onlarla beraber hapishaneye girmeye hazırdır.

" Abidas az daha bir çılgın atacaktı. Kapının solunda, kalın ve kaba parmaklıkların ayırdığı bir hücre vardı ve içine tıklımış eski arkadaşları! Tıpkı bir hayvanat bahçesindeki vahşi hayvanların hücresi gibi bir yer. Hepsi oradaydılar: Petruha, Lenka, Mohaç, Kolia, İki sabotajcı ve diğer bazıları. Hepsi on- on iki kişi, yalnız Grişan yoktu aralarında. Besbelli o yakayı kurtarmıştı.

...

Abidas parmağı ile hücreyi göstererek sordu:

- Herhalde şu kapının anahtarı vardır sizde?

- Var, ne olacak, sana ne bundan? Dedi afallayan polis şefi.
- Açın öyleyse kapıyı.
- Daha nesi! Kendini ne sanıyorsun sen? Seni de şimdi...
- Evet evet, beni de onlarla birlikte hücreye sokmanızı istiyorum. Beni yerim orası!

Abidas'ın beti benzi atmış, tıpkı bir gün önce o çok değerli haşhaşı vagonun penceresinden atarken olduğu gibi, büyük bir hiddete kapılmıştı. Bağırarak konuşmaya devam etti:

- Tutuklanmam ve yargılanmam hususunda ısrar ediyorum; yolunu yitirmiş, dünyanın sayısız kötülükleri, çelişkileri, darbeleri ile yitip gitmiş bu zavallılar gibi yargılayın beni! Ben de onlar kadar suçluyum. Onlar ne yaptıysa ben de yaptım. Kapıyı açın ve beni oraya kapatın. Mahkemede benim suçumu söyleyeceklerdir. Ruhumuzu temizlemek için günahlarımızın cezasını hep beraber çekeriz..." (Aytmatov 1991: 207).

Abidas, daha sonra da saygaların katledildiği bir ava katılmıştır. Ama o saygaların katledilmesine dayanacak güçte değildir. Bu yüzden yanındakileri durdurmak istemiştir. Bu da onun hayatına mal olmuştur.

" Yüce Tanrı'dan af dileyelim, diye bağırmıştı onlara ellerini havaya kaldırarak, Onun merhametine sığınalım, bu dökülen kanlar için nedamet getirelim! Çünkü ruhumuzu yalnız nedamet paklar ve selamete ancak böyle kavuşuruz.

...

O, rubleye taptıkları için Majunkum'a gelenleri Tanrı yoluna sokmak istiyor, bozkırın gerçek sahiplerini katur katur ezen muazzam ölüm makinesini durdurabileceğini hayal ediyordu.

Önlenmez olanı önlemek istiyordu o..." (Aytmatov, 1991: 227-236).

Beyaz Yağmur'un olumlu kahramanı Saadet'tir. Saadet, Sovyet rejiminin getirdiği çalışma düzeninde işini büyük bir sevgi ile yapmakta, işine kendini adanmaktadır. Saadet, nerede olursa olsun kalbi sürdüğü tarlalardadır.

"... Yakında orada buğday yetişecek, bu bölgeden de yollar geçecek, ' Eski Oba' vadisinde evler yapılacak, köyler kurulacaktı. Ve buranın yerlileri yeni gelenlere, bu toprakların sahibi olduklarını belli eden bir ses tonuyla: ' Şu toprakları geçince büyük bir ahır, biraz ilerisinde de yollar göreceksiniz. Bizim kolhoz işte orasıdır' diyeceklerdi. ' Evet, bütün bunları biz yapacağız' diye düşünüyordu Saadet. Böyle düşünürken bir sevinç dalgası kaplıyordu vücudunu. Gerçek mutluluk bu değil miydi, insanın bu işe kendini adamasına değmez miydi?" (Aytmatov 2000: 53, 54).

Aytmatov'un son romanı Ebedi Gelin'in olumlu kahramanı ise Arsen Samançin'dir. O, hayatının aşkını bulduğu ve mutlu olacağına inandığı bir zamanda arkadaşlarını ve kar parsılarını kurtarmak için hayatından vazgeçmiştir. Arsen'in çocukluk arkadaşı Taştanafgan ve beraberindekiler köylerine kar parsılarını avlamak için gelen Arapları kaçıarak fidye almak istemişlerdir. Arsen ne söylerse söylesin onları bundan vazgeçirememiştir. O, Taştanafgan'ın kurbanı ve günahlarının kefareti olmuştur.

“ – Yabancı avcılar, dinleyin, emrimi dinleyin! Allah belanızı versin! (Megafondan çıkan sesi dağlarda defalarca yankılanıyordu.) Bizim kar parsularımıza dokunmayın! Hemen buradan defolun gidin! Hayvanlarımızı yok etmenize izin vermeyeceğim! Kendi Dubailerinize ve Kuveytlerinize defolun, kutsal dağlarımızdan elinizi çekin! Bir daha ayağınız buralara değmesin! Hemen defolun, yoksa sonunuz gelir! Hepinizi öldürürüm!

...

Ölmek üzere olan Arsen Samançin için en zor, en acı verici olan sınıf arkadaşı Taştanafgan'a seslenmekti. Ne söyleyebilirdi ki? Suçlamalı mıydı, lanetlenmeli miydi?

- Beni kurban etsen de, vahşileşerek cinayet işlemek istediğini hiç kimse bilmeyecek. Ben, san değil kendime karşı suçluyum. Senin kurbanın ve günahlarının kefareti oldum, Allah taksiratımı affetsin!

Köylülerim, affedin beni, az bile olsa, bir şeyler kazanmanızı engelledim. Olanlar oldu... Hatramı ayaklar altına almayın, keyfimden yapmadım bunları ama sebebini hiç kimse bilmiyor... Elveda...” (Aytmatov 2007: 189- 195).

Cengiz Aytmatov'un en sadık olduğu ilke olumlu kahraman ilkesidir. Yazar, Cemile hariç incelenen bütün eserlerinde başkahramanı olumlu kahraman yapmıştır. Bu olumlu kahramanlar toplumsal gerçekçiliğin istediği özelliklere sahiptirler ve bir şekilde kendilerini devrim uğruna feda ederler.

3.4. Devrimci Romantizm İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum

Toplumcu gerçekçilik kuramına göre yazar gerçeği tarihi seyri içerisinde vermek zorundadır. Bunu yaparken de yapacağı şey devrimi güçlendirmek için o dönemde var olanı değil gelecekte devrimin getirdiği olumlu şeyleri anlatmaktır. Bunun adı idealleştirme.

Cengiz Aytmatov'un eserlerinde devrimci romantizme rastlanamamıştır. Bunun sebebi yazarın eserlerinde gelecek zamanın değil genellikle geçmiş ve yaşanan zamanın ele alınmasıdır. Yazar, İkinci Dünya Savaşı'nı anlattığı bütün eserlerini savaştan sonra

yazmıştır. Devrim ilk yıllarını anlattığı İlk Öğretmen'i devrimden kırk beş yıl sonra 1962 yılında kaleme almıştır. Yazar, savaş sonrası anlattığı eserlerinde ise (Gün Olur Asra Bedel, Dişi Kurdun Rüyalari, Cengiz Han'a Küsen Bulut, Cassandra Damgası ve Ebedi Gelin) devrimi idealleştirme bir yana eleştirmeyi tercih etmiştir.

3.5. Emek İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum

Aytmatov'un eserlerinde emek teması büyük yer almıştır. Kolhozda gece gündüz çalışan emekçi insan onun eserlerinin ana unsurudur. Eserlerinde genç yaşlı, kadın çocuk fark etmeksizin herkes çalışmakta ve emek harcamaktadır. Yazarın eserlerinde emeğin ana tema olarak kullanıldığı eserleri şu şekildedir:

Deve Gözü, yazarın emek teması üzerine oturttuğu eserlerinden biridir. Kemal, Anarkay'da çalışırken büyük çaba sarfetmekte hiç durmadan çalışmaktadır. Hayalindeki Anarkay ülkesini varetmek için büyük emek vermektedir. Onun, işini yapmak için verdiği emeği yazar şu şekilde anlatmaktadır:

“ Ertesi gün şafakta uyandım, her zamankinden daha erken kalktım. Akşam yatağıma girdiğim zaman kesin bir karar almıştım: Gerekirse dörde bölünecek, kan ter içinde kalıncaya kadar çalışacak, ama kimsenin bana sataşmasına, bağırmasına, sövmesine izin vermeyecektim. Sonunda hiçbirinden aşağı kalır yanımlar olmadığını gösterecektim onlara.

Önce traktörlerin yakıtını getirdim ve depoları doldurdum. Sonra su arabasına atlayıp kaynağa gittim. Traktörler işe başlamadan radyatörlerin suyunu tamamladım. Bu işleri yaptıktan sonra kahvaltuya yetişmek için koştum. Kahvaltıdan sonra bir dakika bile kaybetmeden su arabasını alıp yine kaynağa gidecektim. İşler şimdilik tasarladığım gibi yürüyordu” (Aytmatov 2000: 83-84).

İlk Öğretmen hikayesinin kahramanı Duyuşen, emekçi bir insandır. Köye öğretmen olarak geldiğinde köylüler ona yardım etmemiş ve Duyuşen eski tavlayı tek başına okul haline getirmiştir. Duyuşen'in bu çabası eserde şu şekilde yansımıştır:

“ ... Sovyet yönetimi kurulunca beyler başını aldı gitti, tavla da boş kaldı. Oralara kimseler uğramadığından her tarafı dikenli otlar sarmıştı. Şimdi bütün otlar dibinden kesilmiş, bir tarafa yığılmış, avlu temizlenmişti. Yağmurdan yıkılan, harap olan duvarlar çamurla sıvanmış, kuruyup eğildiğinden her zaman açık duran kapı onarılmış, yerine takılmıştı” (Aytmatov 2009: 20).

Yıllar sonra Duyuşen yaşlı bir postacı olmasına rağmen yine de emekçi tavrından vazgeçmemiştir. Herkes okulun açılışı için toplanmış eğlenirken, o okulun açılışına telgrafları yetiştirmek için büyük emek sarf etmiştir.

“- Telgrafları Duyuşen Dede mi getirdi? Diye sordu müdür.

- Evet, dedi çocuk. Yol boyunca, toplantıya yetişeyim, telgraflar halkın önünde okunsun diye atını kamçulamış. Ama biraz gecikmiş bizim aksakal, üzülmüş” (Aytmatov 2009: 12).

Toprak Ana’da emek kavramının işlendiği hikayelerden birisidir.

“Ekmeği aldım, duamı okudum ve ilk lokmamı ısırđım. Bambaşka, bilinmeyen bir tadı ve kokusu vardı vardı bu ekmeğin. Sürücülerin ellerinden, taze buğdaylardan, kızgın demirden, mazottan gelen ya da bunların karışımı olan bir kokuydu bu... Sonra ikinci, üçüncü lokmaları da aldım, onlarda da mazot kokusu vardı. Ama yine de, o güne kadar öyle lezzetli ekmek yemediğimi söyleyebilirim. Bu, emekçi oğlumun nasırlı ellerinden çıkan ekmektir. Tarlayı süren, buğdayı yetiştiren, hasadı kaldıran, tarlada çalışan insanlarımızın, halkımızın ekmeğiydi. Kutsal Ekmek!..” (Aytmatov 2000: 27).

Elveda Gülsarı’da Tanabay tam bir emekçidir. Ömrünü kolhozda çalışarak geçirmiştir.

“ Ertesi gün, Tanabay, göç işlerinde yardım etmek için, nezareti altında bulunan çobanların yanlarına gitti, sonra da bütün hafta boyunca, aralıksız kuzulama yerinde çalıştı. Bir zamanlar ölesiye nasıl çalıştığını bir türlü hatırlayamıyordu. Cephedeyken, gece ve gündüz çalışarak savunma siperlerini bitirmek zorunda kalmışlardı. Lakin orada bütün bir alay, bir tümen, bir ordu idiler. Ama burada karısı ve bir de yardımcı kadınla bu işlerin üstesinden gelmesi gerekiyordu. Öteki kadın da civara koyunları güdüyordu” (Aytmatov 2005: 146).

Sultan Murat’ta, Aksay’a giden ekip orada çalışırken büyük bir emek harcamışlardır. Genç çiftçiler köy halkını açlıktan kurtarmak ve cepheye yiyecek yollamak için Aksay’da çalışmaya başlamışlardır. Bu yüzden verilen emek, Toplumcu gerçekçilik kuramında istediği gibi başkalarının iyiliği için verilen bir emektir.

“ ... Tarlada çiftçiler de bir at gibi çalışıyorlardı. Sonra atların yiyeceğini, içeceğini veriyor, tımarını yapıyorlardı. Çadıra geldikleri zaman ayakta duracak halleri kalmıyordu... Ve şafakta kalkıp yeniden işe koyulmaları gerekti. Ne kadar da zordu şafakta kalkmak” (Aytmatov 2005: 107).

Gün Olur Asra Bedel’in emekçileri başta Yedigey ve Kazangap olmak üzere Sarı-Özek’te yaşayanlardır. Burada yaşayanlar yıllarca beraber Sarı- Özek istasyonunun her işini yapmışlardır.

“... Herkes gibi onlarda karı koca çalışıyor, kan ter içinde çalışarak her işi yapıyorlardı. Dondurucu soğuğa aldırılmadan kar küriyor, traversleri taşıyor, demir yolu işçilerinin yaptığı her işe koşuyorlardı. Onlar da demir yolu işçisiydi artık” (Aytmatov 2007: 120).

“ O gün Yedigey istasyonda, gidecek vagonu katara bağlıyordu. Yedek hatta duran ve bağlanması gereken üç vagon daha kalmıştı. Bunlar travers yapımı için çam tomruğu ve yola döşenmek üzere çakıl taşı getirmiş olan vagonlardı ve bir gün önce boşaltılmışlardı. Her zaman olduğu gibi, vagonların çok acele boşaltılması söylenmiş ve onlarda söyleneni yapmışlardı. Kazangap, Abutalip, Zarife, Ukubala, Bikey ve hat boyunda çalışmayan herkes boşaltma işine koyulmuşlardı. Ama vagonlar orada hala duruyordu işte. O zamanlar bütün işler kol gücüyle yapılıyordu. Vagonların boşaltma işinin o korkunç sıcağa rastlaması büyük bir şanssızlıktı doğrusu. Ama iş işti, yapılacaktı ve onlar da yapmışlardı...” (Aytmatov 2007: 164).

Kazangap’ın “emek kahramanı” diploması alması da emek kavramının komünizm için ne kadar önemli olduğunu gösterir kanıdadır.

“ ...O vakitler oralarda, yüzyıllardan beri el değmemiş toprakları pamuk ekimine açıyorlarmış ve bu yüzden işçiye çok ihtiyaçları varmış. Orada, barakalarda yatıp kalkıyor ve kanal kazıyorlarmış. Kazangap da toprak kazmış, traktör sürmüş, ekip başı olmuş... Çok çalışıp başarı gösterdiği için “ emek kahramanı” diploması vermişler ona... Onlarla konuşup durumu öğrenince de köyüne dönmesine hiç gerek kalmadığını anlamış. Çünkü onun köyünde yine her şey aşırı uçların, o militanların elindeymiş. Gerçi onun elinde, Özbekistan’da bakir toprakları ekilişe hazırlarken kazandığı şeref diploması olduğu için kimseden korkusu yokmuş...” (Aytmatov 2007: 84).

Aytmatov’un eserlerinde her olumlu kahraman aynı zamanda birer emekçidir. Bu yüzden neredeyse olumlu kahramanla emek yazarın incelenen eserlerinde doğru orantılıdır.

3.6. Folklor İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum

Cengiz Aytmatov eserlerinde beşeri değerlerin yanı sıra Kırgız folkloruna ait unsurlara da geniş yer vermiştir. Yazarın, eserlerinde yer alan folklorik unsurlar eserin ana yapısını oluşturmuş eserler bu unsurların üzerine kurulmuştur. Cengiz Aytmatov eserlerinde kültürel unsurlara yer vermeyi kendisine bir vazife olarak addetmiştir.

“Her yazar bir milletin çocuğudur ve o milletin hayatını anlatmak, eserlerini kendi milli gelenek ve törelerini kaynak alarak zenginleştirmek zorundadır. Benim yaptığım önce bu, yani kendi milletimin hayatını ve geleneklerini anlatıyorum. Fakat arada kaldığınız takdirde bir yere varamazsınız. Edebiyatın milli hayatı ve geleneklerini anlatmanın ötesinde de hedefleri vardır. Yazar, ufkunu milli olanın ötesine doğru genişletmek ‘evrensel’ olana ulaşmak için gayret göstermek durumundadır. İyi bir yazar ‘tipik insan’ ortaya koyma ustalığına erişen yazardır “ (Kolcu 2008: 69).

Yazarın halk kültürüne fazlasıyla egemen olmasında büyükannesinin etkisi büyüktür. Aytmatov, babasının tutuklanmasının ardından annesi ve kardeşleriyle köylerine

dönmüştür. Köye geldiğinde ise bilge bir kadın olan büyükannesi onun gelişimiyle yakından ilgilenmiştir. Geçmişe ait bilgileri, dil sevgisini, efsaneleri, masalları büyükannesinden dinlemiştir.

“Diğer taraftan büyükannem beni sürekli dağlardaki yaylalara götürürdü. İstisnai bir şekilde çekici ve akıllı bir kadındı. Köydeki herkesten saygı görürdü. Benim için ise o halk hikayeleri, eski şarkılar ve her türlü yaşanmış veya hayal edilmiş hikayeler hazinesiydi. Yerleşik hayata geçtikten sonra göçmen çadırlarını gördüm. Bu kamplar, koyun ve sığır sürüleri ile basit bir şekilde bir yerden başka bir yere taşımaktan ziyade ekonomik sebeplere bağlıydı ve eğlenmek için de ayrıca birer fırsattı. Kamplar en iyi mahsulün, en iyi el işinin, en iyi yarış atının ve mükemmel deve yükü bağlamanın ve yüklerin üzerine örtülen kilimlerin, en güzel kızlarının marifetlerinin, ağıt yakan veya yolculuk için kadınların şarkılarını söyledikleri yerdı. Bu büyüleyici hadiseleri, ancak o yok olmadan çok kısa bir süre önce gördüm”(Söylemez 2002: 92) .

Cengiz Aytmatov, Elveda Gülsarı’da “İhtiyar Avcının Türküsü””, Beyaz Gemi’de “Boynuzlu Maral Ana”, Yıldırım Sesli Manasçı ve Sultan Murat’ta “Manas”, Gün Olur Asra Bedel’de “Nayman Ana”, Cengiz Han’a Küsen Bulut’ta “Sarı-Özek Kurbanları”, Dişi Kurdun Rüyalarında “Altı Adam ve Yedincisi” ve Ebedi Gelin’de de kitaba adını veren “Ebedi Gelin” isimlerindeki folklorik unsurlara yer vermiştir. Yazar, folkloru Sovyet yönetiminin istediği gibi rejimi güçlendirmek için değil tam tersine rejimi eleştirmek ve milli hafızayı güçlendirmek için kullanmıştır.

Öncelik sırasıyla yazar, Elveda Gülsarı romanında İhtiyar Avcının Türküsüne yer vermiştir. İhtiyar Avcı oğluna avcılığın bütün hünerlerini öğretmiş onu büyük bir avcı yapmıştır. Oğlu ise fark etmeksizin bütün av hayvanlarını öldürmüş, gebe hayvanları da, yeni doğmuş yavruları da acımadan vurmuştur. İhtiyar Avcının Türküsü adlı destan şu şekildedir:

“ Çok çok eski bir zamanda, yaşlı bir avcının yiğit bir oğlu varmış. Yaşlı avcı genç oğluna avcılığın bütün hünerlerini, inceliklerini öğretmiş ve delikanlı avcılıkta babasını geçmiş. (...) yakın dağlardaki bütün av hayvanlarını öldürmüş, gebe hayvanları da, yeni doğmuş yavruları da, acımadan vurmuş. Genç avcı Boz Geyik’in sürüsünü de kırıp geçirmiş. Geride yalnız dişi Boz Geyikle yaşlı erkeği kalmış...

Boz Geyik genç avcıya, gözyaşları dökerek yalvarmış: “Geyik soyunu kırıp tükettin. Soyumuzun yok olmaması için eşim Tav – Teke’yi sağ bırakmanı istiyorum. Bunun için yalvarıyorum sana. Onu vurma!” ama genç avcı onu dinlemedi. Nişan almış ve bir atışta Tav-Teke’yi vurmuş. (...) O zaman Boz Geyik acıdan inin inin inlemiş. Sonra genç avcıya dönmüş: “Hadi beni de vur, yüreğime nişan al, hiç

kımıldamayacağım. Ama vuramayacaksın! Bu senin son atışın olacak, senin de sonun olacak!”

Genç avcı yaşlı geyiğin bunadığını, ne söylediğini bilmediğini düşünmüş ve gülmüş, nişan almış. (...) Ok, geyiğin ön ayağını sıyırıp geçmiş, onu sadece hafifçe yaralamış. (...) “Gördün mü demiş Boz Geyik, şimdi ben topal ayağımla kaçacağım, yakalayabilersen yakala, vurabilersen vur bakalım!”

(...) Topal Boz Geyik kaçmaya başlamış. Genç avcı peşine düşmüş. (...) Boz Geyiğin onu dik kayalara sürüklediğini fark etmemiş. Öyle bir yere gelmiş ki, oradan ne aşağı inebilir, ne yukarı çıkabilirmiş. (...) Boz Geyik onu orada bırakmış ve ona gitmeden önce şöyle demiş: “Artık buradan hiçbir yere gidemeyeceksin! Hiç kimse de seni kurtaramayacak! Soyumu kırıp yok ederek beni nasıl dayanılmaz acılar içinde bırakmışsan senin baban da yüreğini parçalaya parçalaya, dağlar taşlar arasında koşa koşa, öyle acılar içerisinde ağlasın! Bunu diliyorum. Kargışlarım tutsun seni karagül. Kargışlarım tutsun! Lanet sana!

(...)Babası oğlunu aramaya çıkmış. Her yana bakmış, dağlara, kayalara tırmanmış. Yolda oğlunun yayını bulunca başına bir şeyin geldiğini anlamış. Zavallı baba korkular içinde gece dememiş gündüz dememiş, dik kayalardan, karanlık dar boğazlardan geçerek gözyaşlarını seller gibi akıtarak bağıryormuş: “Karagüüüüül! Neredesin? Karagüüüüül! Ses ver bana! (...)

Birden tepelerin birinden “Buradayım baba!” diye bir ses gelmiş kulağına, (...) Oğlu dimdik bir kayanın tepesinde tünemiş, yaralı bir kuş gibi kımıldamadan, kımıldamaktan korkarak duruyor! Başında borkü, sırtında kürkü kalmamış. Elbisesi lime lime. Başını çevirip bakamıyor bile..Düştü..düşecek!..

-Ah zavallı oğlum oraya nasıl çıktın?

-Sorma baba hiç sorma! Kargışlandım, lanetlendim, acımasızlığımın cezasını çekiyorum. (...) Yalvarırım öldür de kurtar beni!..(...) Onun yalvarışı ve o hali, zavallı babanın yüreğini yolup yolup koparıyor, parça parça ediyormuş. Ama eli varmıyor, oğlunu kendi eliyle öldürmeye gönlü razı olmuyormuş. Akşama kadar karar verememiş. Sonunda güneş batmak üzereyken, kalkmış, nişan almış ve vurmuş oğlunu... Sonra da okunu taşlara vurarak parçalamış” (Aytmatov 1995: 205-208 akt. Kolcu 2008: 27-29).

Yazar, bu hikayeyi Tanabay’ın sonradan pişman olduğu bir davranışı için kullanmıştır. Tanabay romantik bir devrimci olarak köy kolhozu oluşturmada öncülük eden kişilerden biri olmuştur. Kurallara göre eskiden varlıklı olan sürü ve toprak ağalarının mallarına el konularak bu kaynaklar kolhoza aktarılmıştır. Tanabay bu kolektifleştirme çalışmaları sırasında elinde bulunan yetkileri üvey kardeşi Kulubay için de kullanmıştır. Kulubay doğuştan zengin değildir, Tanabay gibi ırgatlık yaparak üç beş mal sahibi olmuştur. Köyde zengin olarak kabul edilen biridir ama bu varlık anadan babadan kalma

değil emek ile olmuştur. Fakat Tanabay bu durumu görmezden gelmiş kardeşinin alın teriyle kazanmış olduğu mallara el koyup kamulaştırmış ve kardeşi Kulubay'ın Sibiryaya sürülmesine neden olmuştur. Kulubay her ne kadar kardeşine yalvarsa yakarsa da Tanabay'ı kararından döndürememiştir. Kulubay'da tıpkı topal geyik gibi kardeşini lanetlemiştir.. Tanabay da, genç avcı gibi davranmış elindeki yetkiyi kullanmada aşırıya kaçmış ve insanlara zulmetmiştir. (Aytmatov 2005:161- 163) Tanabay büyük bir hırs ve gözü dönmüşlükle kardeşini bile yok sayacak kadar partiye hizmet etmiş ama yıllar sonra parti bir hatasından dolayı düşünmeden onu kovmuştur. Eserde yer alan İhtiyar Avcının Türküsü ile Tanabay'ın içinde bulunduğu durum paralellik göstermiştir. Hem genç avcı hem de Tanabay da yaptıklarından dolayı cezalandırılmıştır.

Yazar, bu destanı rejimi desteklemek ve onu güçlendirmek için kullanmamıştır. Aksine Tanabay gibi devrimin estirdiği rüzgârla gözü dönen yetkililerin suçlu suçsuz ayırmadan insanların hayatını nasıl mahvettiğini gözler önüne sermiştir.

Yazarın eserlerinde kullandığı bir başka destan ise Boynuzlu Maral Ana destanıdır. Yazar bu destana Beyaz Gemi'de yer vermiştir. İnanişaya göre Kırgızlar Boynuzlu Maral Ananın soyundan gelmişlerdir. Onları düşmanlarının elinden kurtaran ve soylarının devam etmesini sağlayanda yine bu geyiktir. Düşmanları kağanlarının öldüğü günü fırsat bilip haince Kırgızlara saldırmış bir kız bir erkek çocuk hariç hepsini öldürmüştür. Bu iki çocuk ormanda oyuna daldıkları için düşmanlarının gazabından kurtulmuştur. Ormandan döndüklerinde ana babalarının bütün milletlerinin öldürüldüğünü görüp korkmuşlar ve gördükleri toz bulutunun ardına düşmüşler. Kanlı baskından sonra onları hayvanlarını da alıp götüren düşmanlarıymış bu toz bulutunu kaldıran. İki çocuk el ele tutuşarak soyguncuların ardından kendilerini de götürmeleri için yalvarıp yakarmışlar ama o kargaşada, atların kişnemeleri ve toynak gürültüleri arasında onların cılız seslerini kimse duymamış. Çocuklar ormanda yatıp kalkmışlar günlerce yol yürümüşler. Bir tepenin başına geldiklerinde yemek yiyen ve eğlenen insanların görmüşler. Onların yanına gitmeye korkmuşlar ama burunlarına gelen yemek kokularına dayanamamışlar. Şölende onları görenler şaşırılmış kim olduklarını sormuşlar daha sonra onların öldürdükleri Kırgızların çocukları olduklarını anlamışlar. İki Kırgız çocuğunun çıkageldiği haberi karargâhta büyük endişe ve heyecan uyandırmıştır. Oyunlarını, şölenlerini bırakanlar, koşup Han otağının önünde toplanmışlardır. Han Çopur Topal Nine'yi çağırılmış çocukları ona vermiş, ondan

kalan son Kırgızları da yok etmesini istemiştir. Çopur Topal Nine onları bir uçurumun kenarına götürmüş. Tam onları aşağı atacakken yanı başlarında bir ses duyulmuş.

“ - Bekle ey ulu bilge kadın! Bu günahsız yavruların canına kıyma!

Topal Çopur Nine ardına dönüp baktı ve gözlerine inanamadı: Şaşakalmıştı. Çünkü orada durup konuşan bir ana buğu (maral) idi. Hüzün dolu kocaman gözleriyle sitemli sitemli bakıyordu ona.. Süt gibi beyazdı. Karnının altı ise yavru deveninki gibi saçak saçak boz tüylerle kaplıydı. Boynuzları güzeli, görkemliydi: Sonbahar ağaçlarının dalları kadar çok ve büyüktü boynuzunun çatalları. Memeleri, bebekli kadın memesi gibi temiz, dolgun ve kaygan idi...

- Sen de kimsin? Niçin insanların diliyle konuşuyorsun? Dedi Topal Çopur Nine.

- Ben Ana Maral'ım. Maralların anası. İnsanların diliyle konuşmasam ne dediğimi anlamaz, beni dinlemezsiniz.

- Peki ne istiyorsun Ana Maral?

- Serbest bırak bu çocukları ey ulu bilge kadın. Onları bana ver.

- Ne yapacaksın onları?

- İnsanlar ikimizi, iki küçük yavrumu öldürdü. Bu çocukları evlat edineceğim.

- Onları emzirmek, sütünle beslemek mi istiyorsun?

- Evet, ulu bilge yaratık.

Çopur Topal Nine katıla katıla gülerken yine sordu:

- İyice düşündün mü Maral Ana? İnsan yavruları bunlar, insan! Büyüdükleri zaman senin yavrularını öldürürler!

- Hayır, büyüncü benim maral yavrularımı öldürmezler. Ben onların anaları olacağım, onlar da benim çocuklarım. İnsan öz kardeşini öldürür mü?

Çopur Topal Nine acı acı başını salladı:

- Öyle deme Maral Ana, insanları tanımazsın, orman hayvanları şöyle dursun, birbirlerini öldürmekten bile çekinmez onlar. Sözlerimin doğruluğunu anlayasın diye bu çocukları sana verirdim, verirdim ama insanlar bu çocukları da öldürürler. İnsan öz kardeşlerini öldürürler. Ne diye çekeceksin böyle büyük bir acıyı?

- Onları hiç kimsenin bulamayacağı uzak bir ülkeye götüreceğim. Acı bu yavrulara ulu bilge kadın. Serbest bırak onları. Memeleri dopdolu. Sütüm, yitik yavrularım için ağlıyor! Sütüm, yavru! yavru! diye hasretle gözyaşı döküyor!

Topal Çopur Nine biraz düşündü ve:

- Pekala, dedi, senin dediğin olsun. Al ve hemen götür bu yetimleri, bir an önce senin o uzak ülkene ulaştır. Ama, bu uzun yolculuğa

dayanamaz, ölürlerse, ya da karşılaşacağınız haydutlar onları öldürürse, evlad edindiğin bu insancıklar sana nankörlük ederlerse, suç senindir, bilesin!

Maral Ana, Topal Çopur Nine'ye Teşekkür etti ve çocuklara şöyle dedi:

- Bundan böyle ben sizin ananızım, siz de benim çocuklarımsınız. Sizi uzak bir ülkeye götüreceğim. Orada, ormanla örtülü karlı dağların koynunda, ılık, sessiz, ıssı bir deniz var: Isık-Göl denilen bir deniz.”

Boynuzlu Maral Ana, tehlikeli uzun bir yolculuktan sonra Isık-Göle ulaşmıştı.

“ - İşte yeni yurdunuz burasıdır, dedi Boynuzlu Maral Ana. Artık burada yaşayacak, ekin ekecek, balık avlayacak, hayvan yetiştireceksiniz. Orada, barış ve huzur içerisinde, binlerce yaşayın. Soyunuz, nesliniz çoğalsın, her tarafa yayılsın. Sizden gelenler sizin dilinizi hiç unutmasınlar. Analarının, babalarının diliyle konuşmaktan, şarkı söylemekten zevk alsınlar. İnsan gibi yaşayın. Ben her zaman sizinle, sizin çocuklarınızla, sizin torunlarınızla beraber olacağım. Gelecek zamanlarda hep sizinle olacağım.

İşte böylece, bir kız ve erkek çocuktan ibaret olan son Kırgızlar, ebedi ve kutsal Isık-Göl'ün kıyısında kendilerine yeni bir vatan buldular.”

Zaman çok çabuk geçmişti. Erkek çocuk güçlü bir delikanlı olmuş, kız çocuk ise ergin bir kadın. O zaman evlenip karı-koca olmuşlar. Boynuzlu Maral Ana da Isık-Göl'den ayrılmamış, hep Isık-Göl'ün ormanlarında yaşamış. Böylece Kırgız soyu yeni vatanlarında yeniden çoğalmaya başlamışlar. Boynuzlu Maral Ana'nın soyudur bu. Bu soydan gelenler Buğu denmiştir. O zamanlar Isık Göl ormanları marallarla doluymuş. İnsanlar onlara saydı duyar bir zarar vermezlermiş. Bu durum anlı şanlı zengin bir Buğu ölen kadar devam etmiş. Ölen Buğun oğulları babaların zenginliğine yaraşır bir cenaze töreni yapmışlar. Ama bununla yetinmemişler. Zengin çocukları babalarının anısına görülmemiş, duyulmamış şeyler yapmaya karar vermişler. Avcıları ormana salmışlar. Avcılar da büyük bir maralı öldürmüş ve boynuzu alıp getirmişler. Ama ne boynuz! Gerilmiş kartal kanadı kadar genişmiş. Ustalara emir verip bu boynuzu babalarının mezarlarına dikmelerini istemişler. Buğuların yaşlıları buna karşı gelince onları törenden kovmuşlar. Bu gelenek böylece devam etmiş. Herkes ölen atasının mezarına ak marak boynuzu dikmeyi borç bilmiş. Böylece dağlar maralsız kalmıştır.

“ Peki Boynuzlu Maral Ana'ya ne olmuştu?

O, insanlara küsmüştü. Çok gücenmişti onlara. Anlatılanlara göre, marallar köpeklerden ve avcılardan kurtulamadıkları için sayıları parmakla sayılacak kadar azalınca, Boynuzlu Maral Ana, en ulu dağın

doruğuna çıkararak Isık Göl'e veda etmiş, son kalan yavrularını toplayıp, büyük geçidi aşarak başka bir ülkeye, başka dağlara gitmiş.

Boynuzlu Maral Ana, giderken, bir daha bu yerlere asla dönmeyeceğini söylemiş.” (Aytmatov 1991: 54-69).

Beyaz Gemi, Cengiz Aytmatov'un en çok tartışılan eserlerinden birisidir. Yazarın kitapta yer verdiği Boynuzlu Maral Ana destanı Kırgız kültürüne ait onların kim olduğunu nereden geldiklerini anlatan bir destandır. Boynuzlu Maral Ana yok olmaktan kurtarıp sütüyle beslediği yavrularına şu öğüdü vermiştir:

“ Orada, barış ve huzur içerisinde, binlerce yaşayın. Soyunuz, nesliniz çoğalsın, her tarafa yayılsın. Sizden gelenler sizin dilinizi hiç unutmasınlar. Analarının, babalarının diliyle konuşmaktan, şarkı söylemekten zevk alsınlar. İnsan gibi yaşayın.” (Aytmatov 1991: 64).

Burada ana dil, barış ve milli kültür (şarkı söylemek) gibi üç temel unsur ortaya konmuştur. Bir milletin ana dilini unutması bilincini yitirmesidir. Bu da o milletin parçalanıp yok olmasına temel hazırlar. Boynuzlu Maral Ana'nın bu temennisi sınırları içerisinde yaşayan bütün milletleri birleştirerek Sovyet halkı yaratmayı isteyen Sovyet rejiminin planlarını bozmaktadır.

Eserde geyik bağımsızlık sembolüdür. Özellikle Ekim devriminden sonra yok olmakla karşı karşıya kalan Türk boylarının bir sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Orozkul tipi kişiliğinde ise yazar Sovyet rejimini temsil etmektedir. Geleneksel kültürü temsil eden Mümin Dede ve Çocuk, Boynuzlu Maral Ana'yı bir kurtuluş olarak görmektedirler. Orozkul, -tıpkı Sovyet rejiminin yaptığı gibi – Mümin Dede'ye dişi geyiği öldürterek onların kurtuluş ümitlerini de ellerinden almıştır. Sovyet rejimi de baskı ve zulüm ile Kırgız halkı ve diğer Türk boylarının kendi elleriyle kültürlerini yok etmelerini sağlamış boyun eğmeyenleri cezalandırmıştır.

Cengiz Aytmatov'un sözlü geleneğinin en büyük kaynağı Manas destanıdır. Yazara göre Manas, Kırgızların milli bayrağıdır. Aytmatov'un, Manas destanından bahsettiği eserlerinden biri Sultan Murat hikayesidir. Kahramanlığın ve aşkın yer aldığı hikayede Sultan Murat mektepteki arkadaşı Mirzagül'e sevdalıdır. Ona yazdığı mektubu iletmesi için kardeşi Hacı Murat'a vermiştir. Bu durum sonucunda kardeşi onları Manas'ın aşıkları Ayçörek ve Semetey'e benzetmiştir.

“- Tamam! Tamam! Bağırمام artık. Onu seviyorsun ha! Tıpkı Ayçörek ve Semetey gibi değil mi?” (Aytmatov 2005: 78).

Yazar, kolhoz başkanı Tinaliev’i kahraman Manas’a benzetmiştir. Onun peşinden giden beş çocuğu da Manas’ın batırları ile eş tutmuştur. Yazar, okuyucuda birlik beraberlik ruhu uyandırmak için ideolojinin çok önemseydiği emekçi tipinden ziyade, geleneksel kültürün mühim bir parçası olan Manas üzerinde durmuştur.

“ Genç çiftçiler, saygıyla, hayranlıkla bakıyorlardı ona. Her emrini yerine getirmeye hazırdılar. Karşılarındaki bu savaşı sanki Manas idi: Kır saçlı, zırhlı, heybetli Manas! Ve kendileri de onun sadık, yiğit batırları. Kılıçları bellerinde, kalkanları ellerindeydi. Kimlerdi Manas’ın güvendiği, davası için umut bağladığı bu korkusuz kahramanlar?” (Aytmatov 2005: 49).

Cengiz Aytmatov’un Manas destanından bahsettiği bir başka eseri de Yıldırım Sesli Manasçı’dır. Bu hikayenin vakası tamamen tarihte geçmektedir. Yıldırım Sesli Manasçı’da temel unsur Manas destanıdır. Yazar Sultan Murat’tan sonra ilk defa bir eserde bu kadar kapsamlı Manas destanından bahseder. Yazar Manas’ın Kırgızlar için taşıdığı önemden hikayede şu şekilde bahseder:

“ ... O uzak çağlardan zamanımıza kadar, sözler sözleri, fikirler fikirleri doğurdu. Ve türküler başka türkülere karıştı. Olaylar ve bu olayların öyküsü bir destana dönüştü. Manas’ın ve Kırgız aşiretlerini birleştiren, bu birliğin simgesi olan manas’ın oğlu Semetey’in hikayeleri, Kırgızların sayısız düşmanlarıyla yaptıkları savaşları kahramanlıklar, bize işte böyle ulaştı.

Biz bu destana babalarımızın, bütün ecdadımızın seslerini verdik. Bu sesleri hep duyacağız: çok eski zamanlarda buraları terk eden kuşların uçuşunu, nice zamandır artık toprağı dövmeyen toynakların sesini, savaşta ölen batırların naralarını, ölenler için yakılan ağıtlarımızı, zaferler için sevinç çığlıklarımızı duyacağız. Bu destan, yaşayanların övüncünü, hepimizin övüncü için, geçmişi canlandırarak, gösterecektir...”(Aytmatov 1999: 20,21).

Aytmatov’un Manas Destanının üzerinde bu kadar önemle durması tesadüfü değildir. Manas Destanı, milli hafızanın yeniden canlanması için önemli bir etkidir. Bu destanın Kırgızlar için önemini anlayan Sovyet yönetimi ülkede Manas’ın söylenmesini yasaklamıştır. Manas 1950 yılında Muhtar Avezov Manas destanları ile ilgili yasaklara karşı çıkıp bu destanın sadece Kırgız halkının değil bütün Sovyet halkının iftihar edeceği bir destan olduğunu ileri sürmüş ve 1952 yılında düzenlenen ilim konferansında milli varyantının tanzim edilmesi yolunda görüş sunmuş, Manas destanının suçlamalardan bir nebze sıyrılıp yasakların hafifletilmesini sağlamıştır (Kolcu 2008: 617)

Aytmatov, 1980 yılında Kırgız destanının yeniden neşri dolayısıyla uzun bir önsöz yazarak destanın Kırgız halkı için taşıdığı mana ve öneme değinmiştir.

" Kırgız halkının bu ulu mirası-destan geleneği yukarıda da söylendiği gibi işte böyle bir ruh zenginliğine sahiptir. Kırgızların Orta Asya'nın en eski halklarından biri olduğunu tarihi bir gerçektir. Kendisinden bu ezeli büyüme macerası Kırgız halkına destani medeniyetin en güzel örneklerini verme imkanı bağışlamıştır. Başka halklar geçmiş medeniyetlerini, tarihlerini, yazılı edebiyatla, heykelle, resimle, tiyatro ve mimari ile muhafaza ederlerken, Kırgız halkı kendisinin, bütün düşünce ve duygularını ar-namusunu, dünya görüşünü, ideallerini, tarihi hadiseleri şifahi olarak destan şeklinde ifadeyi tercih etmiştir.

(...) Destanın asıl ideolojisi şudur: Onun damarlarında dolaşan ideal, beşeriyetin doğuşundan bu yana, insani gah oluşturup mahveden, gah memnun edip sevindiren, gah araştırma ve ideal şevki verip yorgun insana kol-kanat olan, kuvvet ve nefes veren ebedi, ölümsüz ülküdür. Destanın bu güzel yapısı, vezni, çok yüce fikri baştan sona kadar devam ettirip yükseltiyor. Bu hürriyet fikridir. Temel hayat görüşüdür. Manas destanının ölümsüzlüğü ve dünyaya paha biçilmez medeni hatıralar arasında yer alması da şu ideal estetik haysiyetine bağlıdır.

Destanda terennüm edilen ve yüceltilen hürriyet ideali ile bugün bizim düşündüğümüz hürriyet fikri arasında mahiyet bakımından yerle gök kadar fark vardır. Fakat destan bizce şu yönüyle değerlidir. Onda: Halkımızın hürriyet ideali, felsefesi, iman ve hakikat telakkileri hiç bozulmadan ilk şekliyle bize kadar uzanıyor" (Kolcu 2008: 79-80).

Yazar, eğer Manas ruhu unutulursa ortaya çıkacak büyük tehlikeyi Gün Olur Asra Bedel romanında mankurt tiplmesiyle okura sunuyor. Mankurt demek, hafızası silinen, anasını, atasını, milletini unutan, efendisine kayıtsız şartsız bir bağlılık duyan yaşayan ölü demektir. Eserde mankurt tipi Nayman Ana efsanesinde kendini göstermiştir. Juan Juanlar bozkırı işgal ettiklerinde savaşta aldıkları esirlerin hafızalarını kaybetmelerine yol açan bir işkence tekniği uygulamış.

"Önce esirin başını kazır, saçlarını tek tek kökünden çıkarırlarmış. Bunu yaparken usta bir kasap oracıkta bir deveyi yatırıp keser, derisini yüzürmüş. Derinin en kalın yeri boyun kısmı imiş ve oradan başlarmış yüzmeye. Sonra bu deriyi parçalara ayırır, taze taze, esirin kan içinde olan kazınmış başına sımsıkı sararlarmış. Böylece sarılan deri, bugün yüzücülerin kullandığı kauçuk başlığına benzermiş. Buna "Deri geçirme işkencesi" derlermiş. Böylece bu işkenceye maruz kalan tutsak ya acılar içinde kıvrılarak ölür ya da hafızasını tamamen yitiren, ölüncüye kadar geçmişini hatırlamayan bir mankurt, yani geçmişini bilmeyen bir köle olurmuş. Bir devenin boynundan beş altı kişinin başına saracak deri çıkıyormuş. Bundan sonra, deri geçirilen tutsağın boynuna, başını yere sürmesin diye, bir kütük ya da tahta kalıp bağlar, yürek parçalayan çığlıkları duyulmasın diye uzak, ıssız bir yere götürürler, elleri ayakları bağlı, aç, susuz, yakan güneşin altında öylece birkaç gün bırakırlarmış. Bu tutsaklar bir mankurt olmadan yakınları bir baskın düzenleyip onu

kurtarmasın diye, yanlarına gözcüler koyarlarmış. Açık bozkırda her taraf kolayca görüldüğü için gizlice gelip baskın yapmak kolay olmazmış.

Juan-Juanlar'ın bir tutsağı mankurt yaptıkları duyurulur, öğrenilirse, artık onu en yakınları bile gelerek zorla, gerek fidye vererek kurtarmak istemezlermiş. Çünkü bir mankurt, eski vücuduna saman doldurulmuş, bir korkuluktan, bir mankenden farksız olurmuş onlar için”

Adı tarihte Nayman Ana olarak geçen bir kadın oğlunun mankurt olmasına dayanamamış ve onu kurtarmak istemiş. Her yerde oğlunu arayan Nayman onu bir sürüye çobanlık yaparken bulmuştur. Ona ne kadar kendini hatırlatmaya çalışsa da aynı anda gerçeği de anlamıştır. Oğlu artık bir mankurttur. Hıçkırığa hıçkırığa ağlamış ama bu durumu mankurt olan oğlunun üzerinde en ufak bir etki bile yapmamış. Nayman Ana her şeye rağmen vazgeçmeyip oğluna kim olduğunu, babasını hatırlatmaya çalışmış. Ama ne yapsa faydasız olmuş. Oğlu boş gözlerle ona bakıyormuş. O zaman Nayman Ana'nın dudağından şu sözler dökülmüş.

- Bir insanın elinden malı mülkü, bütün zenginliği hatta hayatı bile alınabilir, diye söylendi; ama insanın hafızasını almak gibi bir cinayet işlenir mi? Ey rızık veren tanrı! Eğer varsan, insanların aklına böyle bir şeyi nasıl getirirsin? Yeryüzünde zulüm, kötülük az mı ki!

Nayman Ana, oğlundan her şeyden vazgeçip kendisiyle gelmesini istemiş. Ama mankurtun akli almıyormuş kendisini giderse sürü ne olacaktı. Efendisi ona hayvanların yanından ayrılmamasını söylemişti. Efendisi ne söylerse olurdu, sürüden uzaklaşamazdı.

Nayman Ana yitik hafızasının kapısını, bir daha, bir daha zorlamıştı ama çabası nafile idi. Nayman Ana oğluyla otururken Juan Juanların yaklaştığını görmüştü. Nayman Ana hemen oradan uzaklaşmaya çalıştı ama geç kalmıştı Juan Juanlar onu görmüştü. Onun peşinden geldiler ama dişi devesi Akmaya çok hızlı koşan bir deveydi. Sarı Özek bozkırında inanılmaz derecede hızla koşup oradan uzaklaşmıştı.

Juan juanlar geri döndüğünde zavallı mankurtu öldüresiye dövmüşlerdi. Döve döve o yabancının kim olduğunu sormuşlar ve hep aynı cevabı almışlardı.

“ - Bilmiyorum! Annem olduğunu söylüyor.

- Hayır, annen değil, senin annen yok! Onun buraya niçin geldiğini biliyor musun? O kadın senin şapkanı çıkarıp başını buğulamak istiyor! Onun için geldi buraya!”

Bu sözleri duyan zavallı mankurtun yüzü korkudan sapsarı olmuştu. Onun eline bir yay ve ok tutuşturmuşlar. Yabancı kadın yine gelirse onu öldürmesini söyleyip gitmişlerdi.

Nayman Ana ertesi gün yine sürünün yanına gelip oğlunu aramış ama onu bir türlü bulamamıştı.

“ Nihayet deve sürüsünün yanına geldi ama develerin arasında boş yere dolandı bakışları. Onun öteberisini taşıyan devesi, yularını yere sürerek dolaşp duruyordu kendi başına. Çoban yoktu! Neler olmuş? Nerelere gitmişti?

- Colaman! Colaman! Neredesin oğlum? Diye bağırdı Nayman Ana.

Cevap veren olmadı, görünen yoktu.

- Colaman! Nerdesin? Ben geldim, ben, annen! Nerdesin?

Nayman Ana merakla her tarafa göz gezdirirken, mankurt oğlu bir devenin ardına diz çökmüş, yayını germiş, ok atmaya hazır beklediğini göremiyordu. Mankurtun gözüne güneş ışığı düşüyor ve bu yüzden tam nişan alabilmek için uygun anı bekliyordu.

Oğlunun başına bir şey gelmesinden korkan Nayman Ana ise seslenmeye devam etti:

- Colama! Oğlum!

Nayman Ana birden eyerin üzerinde döndü ve oğlunun kendisine nişan aldığını gördü.

- Dur! Atma!

Ancak bunu diyecek kadar zamanı olmuştu. Deveyi mahmuzlayıp hızlandırmak istemişti ama fırlatılan ok vınlayarak sol böğrüne saplanmıştı bile!

Darbe öldürücüydü. Nayman Ana'nın başı sarktı, devenin boynuna sarılmak istese de tutunamadı, yere yuvarlandı. Ama kendisinden evvel beyaz yazması düştü başından. Ve bu beyaz yazma bir kuş olup havalandı. Ana'nın ağzından çıkan son sözleri tekrar ede ede gökyüzüne uçtu gitti: “Adını hatırla! Kim olduğunu hatırla! Babanın adı Dönenbay! Dönenbay! Dönenbay!”

İşte o gün bugün, dönenbay kuşu, Sarı-Özek bozkırında geceleri uçar durmuş. Bir yolcuya raslayınca onun yanına sokulur. “Adını biliyor musun? Kim olduğunu biliyor musun? Babanın adı Dönenbay! Dönenbay! Dönenbay!” diye ötermiş.” (Aytmatov 2007: 138-162).

Nayman Ana efsanesiyle Gün Olur Asra Bedel romanındaki olaylar arasında paralellik vardır. Romanda da rejimin müdahalesiyle halkın Mankurtlaşması söz konusudur. “ Hayatın birçok alanında olduğu gibi bilinç düzleminde de mitolojik zamandan modern zamana Sarı Özek bozkırının yaşadığı yazgı pek değişmeden gelmektedir. Nitekim söz konusu süreklilik fikrini romanın kurmaca dünyasında yer yer tekrarlanan ‘bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider-gelirlerdi’ leitmotivi de sezdirecek mahiyettedir” (Gariper, 2006: 111). Sovyet yönetimi milli bilinci ortadan

kaldırarak yerine istediği dünya görüşünü ve algısını koymak istemiştir. Romanda buna örnek olarak küçük yaşta devlet okullarına alınarak belirli bir sistem içinde yetiştirilen çocukları görürüz. Yazar romanda günümüzün Mankurt'u olarak bu okullarda yetişmiş olan Sabitcan'ı örnek vermektedir. Sabitcan ait bulunduğu toplumun bütün üst değerlerinden uzak ve yalıtılmış bir tip olarak romanda yer alır. Aytmatov, Beşir Ayvazoğlu'na verdiği röportajda Mankurt tipinin Sovyet Birliği ve Kırgız kültürü içindeki geçmişteki ve bugünkü yerini değerlendirmiş ve bir kez daha sistemin insanları nasıl mankurtlaştırdığını dile getirmiştir.

“ Bildiğiniz gibi bu Mankurt efsanesini bir romanımda anlattım ama laf olsun diye değil, bugünkü siyasi hayatla bağdaştırarak... Eskiden aslını unutmuş, robotlaştırılmış insanlara ‘mankurt’ denirdi. Bugün de aynı şekilde duygusuzlaştırılmış kökünden koparılmış, neyi ne için yaptığını bilmeyen ve kendisine verilen emirleri hiç düşünmeden uygulayan insanlar da bir çeşit ‘mankurt’tur. Türk Cumhuriyetlerinde hala mankurtların bulunup bulunmadığına gelince; vardır şüphesiz. Ama ne kadar olduklarını kestirmek pek kolay değil.” (Kolcu, 2008: 75).

Yazar, romanda Sabitcan'ın dilinden bu konudaki görüşlerini okuyucuya aktarır:

“ Eskiden insanlar tanrılara inanırlardı. Eski Yunanistan'daki inanca göre güya bu tanrılar Olimpos dağında yaşarmış. Ne biçim tanrılar olmuş onlar? Saçmalık işte! Ne gelirdi ellerinden? Durmadan birbirleriyle kavga etmek. Asıl özellikleri birbirleriyle didişmek, hiç anlaşamamaktı. İnsan hayatını değiştirmek, insanın mutluluğuna en ufak bir katkıda bulunmak gelmezdi ellerinden. Zaten böyle bir şey düşündükleri de yoktu. Aslında tanrılarda yoktu. Bir efsane, masal, uydurma idi bunlar. Ama bizim tanrılarımız bambaşkadır ve hemen şuracıkta, Sarı-Özek Uzay Üssü'nde yaşıyorlar. Ve biz bu tanrılarımızla bütün dünyaya karşı övünüyoruz, gururlanıyoruz. Aramızda hiç kimse tanımıyor, göremiyor onları. Yasalar buna izin vermez. Onları görüp tanımakta gerekmez zaten. Öyle her önümüze gelen, bir Mırkınbay, bir Şırkınbay (Ali, Veli) “Merhaba, nasılsın?” diye el uzatamaz onlara. Asıl gerçek tanrılardır bunlar. Bak yedike, az önce sen, uzay gemilerinin telsizle yönetildiğini öğrenince şaşırıp kaldın değil mi? Oysa o iş bir çocuk oyuncağı, hem modası da çoktan geçti. Gün gelecek, insanlar da telsizle yönetilecek tıpkı şimdiki otomatlar gibi. Anlıyor musun, büyük, küçük herkes radyo dalgalarıyla yönlendirilecek. Bu konuda deneylere başlandı bile. İnsanlığın yüksek çıkarları için çalışan bilim çok önemli sonuçlar, çok önemli veriler elde etmiş bulunuyor...

İnsan ancak merkezden verilen programa göre hareket edebilecek. Keyfince yaşadığını, dilediğince hareket edeceğini sanacak ama aslında her şeyi, aldığı nefesi bile yukarıdan verilen programa uygun olacak. Oradan ayarlanacak her şey. Bir şarkı söylemen mi gerek? Merkez bir sinyal verecek ve sen şarkı söyleyeceksin. Dans etmen, oynaman mı gerek? Başka bir sinyal verecekler ve sen başlayacaksın oynamaya.

Çalışmak mı istiyorsun? Yine sinyalle çalışacaksın hem de ne çalışmak! Hırsızlık, soygun ya da başka bir suç işlenmeyecek artık. Bütün bunlar eski kitaplarda kalacak. Çünkü insanın her davranışı, her işi, bütün düşünceleri ve istekleri, her şey, önceden tespit edilecek. Diyelim ki dünya, nüfus patlaması gibi bir felaketle karşı karşıyadır, yani insanlar hızla çoğalmakta ve bunları besleyecek kadar besin bulunamamaktadır. Ne yapacağız o zaman? Yapılacak şey belli, doğumları azaltacağız. Herkes karısı ile ancak merkezden bu yolda bir sinyal aldığı zaman sevişecek. Tabii toplumun yüksek çıkarları için olacak bu...

...

Böyle bir istek aklının kenarından bile geçemeyecek. Karşına dünyanın en güzel kadını çıkarsalar, seni negatif biotoklar denilen canlı akım etkisinde bırakmışlarsa, ona dönüp bakmayacaksın bile. Emin ol ki, bu gibi işlerde bile mutlak bir düzen hüküm sürecek. Mesela, savaşta olduğumuzu kabul edelim. Orada da her şey merkezden verilen sinyallere göre olacak. Hemen ilk safta ateşe mi atılmak gerekiyor, atılacaksın. Paraşütle mi atlanacak, göz kırpmadan atlayacaksın? Tankın altına sokup mayın mı patlatacaksın? Hemen yapacaksın o işi, nasıl ve niçin, diye soracaksınız bana. Anlatayım. Merkezden canlı akımla cesaret aşılacak ve insanda korku diye bir şey kalmayacak. İşte böyle olacak her şey!.. (Aytmatov 2007: 48-50).

Yazarın, Gün Olur Asra bedel romanında yer verdiği bir başka folklorik unsur ise Raymalı Ağa'nın Kardeşi Abdilhan'a Yalvarması'dır. Halk arasında anlatılana göre bir halk ozanı olan Raymalı Ağa gençliğini atı Sarala'nın sırtında toylarda geçirmiştir. Şöhreti çoktur ama serveti yoktur. Bütün varlığı atı Sarala ve tamburudur. Raymalı Ağa yaşlanınca artık toylara şenliklere gitmeyi bırakmış ve kardeşi Abdilhan'ın yanına yerleşmiştir. Kardeşi Abdilhan ona ayrı bir çadır kurdurup ihtiyaçlarını karşılamıştır. Raymalı Ağa artık vaktini toylarda değil çadırında geçirmeye başlamıştır. Raymalı Ağa bir gün ısrarlara dayanamamış emektar atı Saralayı'da eyerleyerek bir toya katılmıştır. Köyün ileri gelenleri onu büyük bir saygı ile karşılamış ve başköşeye oturtmuşlardır. Raymalı Ağa şenlikte saygıdeğer kişilerle sohbet edip, onlarla beraber kımız içerken arkasında kız arkadaşları ve birkaç yiğitte bulunan genç kız çadıra girmiştir. Adı Begimay olan bu genç kız ansızın girdiği için çadırdaki konuklardan özür dilemiş, Raymalı Ağa'ya aşkını ilan etmiştir.

“ Derdimi bilesin ey ulu aşık, adımımı nasıl attım, ayağına nasıl geldim ben bugün. Küçüklüğümden beri seviyorum seni Raymalı Ağa, ey Tanrı vergisi, ey Hak aşığı! Seni her yerde izledim, sesin nerden gelse oraya koştum, atını nereye sürsen oraya gittim. Senin gibi, senin bugün de olduğun gibi ünlü bir ozan olmak idi emelim, bu emelimden dolayı beni kınama Raymalı Ağa, ey türkünün eşsiz ustası... Ve işte karşıdayım! Benden hiç çekinme, apacık söyle. Beni eş olarak, karın

olarak kabul etmeyebilirsin ama seninle yarışmaya gelmiş yırcı olarak reddedemezsin! Sana meydan okuyorum, büyük üstat, haydi, söz senin! Konuşsun tambur!”

Bu sözler üzerine Raymalı Ağa'da eline tamburunu almış eski günlerdeki gibi coşkulu, duygulu, çalmaya başlamıştır. O günden beri dilden dile dolanan “ Begimay Türküsü” bu sayede ortaya çıkmıştır.

“... Uzaklardan bulak başına susuzluğunu gidermek için gelmişsen, ben de rüzgar gibi eser gelir, ayaklarına kapanırım Begimay!

Kaderimde bugünün son günüm olduğu yazılıysa, ölmek için direnirim Begimay!

Bugün değil, yarın değil, sen var oldukça hiç ölmem Begimay!

Ölürsem dirilirim, ölür ölür yine dirilirim Begimay!

Hep sensiz kalmamak için yaşarım, sensiz kalmak kör olmaktır, gözsüz olmaktır...”

Raymalı Ağa ve Begimay'ın karşılaştığı günü insanlar hiç unutamamıştır. İki aşık konuklarına peşine takmış çalıp söylerken Raymalı Ağa'nın kardeşi Abdilhan ve akrabaları olanları duymuş toyu basmışlardır. İki aşık onların farkından olmadan konuklar Abdilhan ve beraberindekileri toydan kovmuşlardır. Raymalı Ağa ve Begimay, düğün alayını oluşturan kalabalığın önünde iki gün sonra panayırda buluşmak için ayrılmışlardır. Orda bulunanların kimi onların aşkını büyük coşku ile karşılamış kimiye kınamıştır.

Raymalı Ağa çadırına geldiğinde kardeşi Abdilhan ve akrabaları onu bekliyormuş. Akrabaları onu kınamış ve artık toydan toya, şölenden şölene gitmemesini çadırında edebiyetle oturmasını istemişlerdir. Raymalı Ağa onlara karşı çıkmış gerekirse Sarala'ya binip sevgilisinin yanına gideceğini ve onunla uzaklara göçeceklerini söylemiştir. O ana kadar konuşmadan duran Abdilhan yerinden fırlamış ve bir yere gidemeyeceğini söyleyerek bağırmıştır. Abdilhan, Raymalı Ağa bir yere gidemesin diye onun kader arkadaşı bütün varlığı olan atı Sarala'nın başını kesmiştir. Bu da Raymalı Ağa'yı durduramamış ve ne yaparlarsa yapsınlar yürüyerek de olsa sürünerek de olsa Begimay'a gideceğini söylemiştir. Onun bu sözleri üzerine kardeşi Abdilhan onu elleri arkasında kayın ağacına sınıksıkı bağlamıştır.

Raymalı Ağa, karşısında durup kendine bakan gözleri görünce, sonradan büyük bir üne kavuşacak, dilden dile dolaşacak şu şarkıyı söylemiştir:

Kara kara dağlardan göç inende

Çöz ellerimi kardeşim Abdilhan.
 Morlu morlu dağlardan inende
 Bırak beni gideyim kardeşim Abdilhan.

Ah... Nerden bilirdim, nasıl bilirdim
 Ellerimi senin bağlayacağımı!
 Ayaklarımı senin bağlayacağımı!
 Kara kara dağlardan göç inende
 Morlu morlu dağlardan inende
 Çöz ellerimi kardeşim Abdilhan.
 Ben göklere çıkacağım o zaman...
 Kara kara dağlardan göç inende
 Panayıra gelemedim Begimay!
 Morlu morlu dağlardan inende
 Beni panayırdaki bekleme Begimay
 Seninle birlikte panayırdaki
 Mani söyleyemeyeceğiz...
 Ne ben geleceğim oraya ne Sarala...

Kara kara dağlardan göç inende
 Morlu morlu dağlardan inende
 Panayırdaki beni bekleme Begimay,
 Ben uçmağa varacağım Begimay...(Aytmatov 2007: 314-332).

Raymalı Ağa'nın kardeşi Abdilhan'ın ve yakınlarının Raymalı Ağa'ya uyguladıkları baskı, bu baskının sonuç vermemesi üzerine önce en yakını atı Sarala'nın öldürülmesi, bu da işe yaramayınca utanç verici bir şekilde ağaca bağlanarak ölüme terk

edilmesi ile Sovyet rejiminin baskıcı tutumu arasında ilişki vardır. Sovyet yönetiminin baskıcı tutumu insanları ideolojinin sınırları içerisinde yargılayan, suçlayan, aileleri dağıtıp insanları sürgün eden hatta ölümlerine sebep olan bir yapıdadır. Romanda Kazangap'ta devrimin ilk yıllarında aynı tutumla karşı karşıya kalmıştır.

“ ... Bu yolculuk sırasında, Kazangap burada hayatın nasıl geçtiğini, kendisinin bu Sarı-Özek bozkırına, bu demiryolu istasyonunda çalışmak için nasıl geldiğini anlatmıştı. Buraya geldiğinde henüz otuz altı yaşında imiş. Aral'ın kıyısında bulunan “ Beşağaç” köyünde doğup büyümüş. Yedigey'in köyü Cangeldi'ye otuz kilometre uzaklıkta idi. Oradan ayrılmış çok olmuş ve o günden beri de bir defa olsun gidememiş, doğup büyüdüğü o köye. Bunun önemli sebepleri varmış tabii. Kazangap'ın babası “Kulak”ların tasfiyesi sırasında sürülmüş, gerçekte bir kulak olmadığı anlaşılıp serbest bırakılmış ama sürgünden dönerken ölmüş. O da, birçokları gibi, aşırıların baskısına, haksızlığına uğramış, bu gerçek anlaşılınca da iş işten geçmiş. Bütün aile, kız ve erkek kardeşler, gözden irak olmak için köylerini terk etmiş ve her biri bir tarafa dağılıp gitmişler. Birbirlerinden en ufak bir haber alamamışlar. Birer taş olup suya batmışlar sanki. Babalarının tutuklanmasından sonra, devrin gemi azıya almış militanları, o zaman gencecik olan Kazangap'a baskı yapmaya başlamışlar. Herkesin içinde babasını suçlamasını, onun topluma zararlı bir insan olduğunu ilan etmesini, babalıktan reddetmesini istemişler ondan. Babası gibi sınıf düşmanlarına yeryüzünde hayat hakkı olmadığını, mutlaka yok edilmesi gerektiğini, kendisinin bu siyasi görüşe candan bağlı olduğunu söylemeye zorlamışlar.

Kazangap bu utanç verici duruma düşmemek için başını alıp uzak diyarlara gitmiş. Tam altı yıl, Semerkant yakınlarındaki Betpak-Dala (açlık bozkırında) çalışmış... ve Kazangap orada yeni gelen hemşerileriyle karşılaşmış. Onlarla konuşup durumu öğrenince de köyüne dönmesi için hiç gerek kalmadığını anlamış. Çünkü onun köyünde her şey yine aşırı uçların, o militanların elindeymiş. Gerçi onun elinde, Özbekistan'da bakir toprakları ekilişe hazırlarken kazandığı şeref diploması olduğu için kimseden korkusu yokmuş ama kendisini güç duruma düşüren, rezil etmek isteyen o insanların yine iş başında olduğunu öğrenince vazgeçmiş dönme kararından. O insanlara, hiçbir şey olmamış gibi davranamayacağını, onlarla beraber olamayacağını düşünmüş” (Aytmatov 2007: 83,84).

Kazangap'ın yaşadığı baskıcı zulümü yıllar sonra Abutalip Kuttubayev de yaşamış fakat o bunu canıyla ödemiştir. Abutalip Kuttubayev, çocuklarına geleceğe miras bırakmak için yazdığı anılarından ve halk hikayeleri yüzünden tutuklanmıştır. Yazar onun tutuklandıktan sonra yaşadıklarını Cengiz Han'a Küsen Bulut hikayesinde anlatmıştır. Kitap iki metinden oluşmaktadır. Birinci metin Abutalip Kuttubayev'in alın yazısını anlatırken ikinci metin Sarı-Özek Kurbanları adlı bir efsanedir. Aytmatov bu efsane ile insanları baskı ile yöneten iki lideri Stalin ve Cengiz Han'ı anlatır. Aslında iki liderin

yaşadıkları devirler arasında yüzyıllar vardır. Cengiz Aytmatov bu benzerliği, totalitarizm her dönemde aynıdır. Bu yüzden Cengiz Han ile Stalin arasında fark yoktur. Zaten efsane de özünde evrensel bir boyut taşımaktadır şeklinde yorumlamıştır (Atnur, 2000: 133).

Cengiz Han Avrupa'yı fethetmek için sefere çıkmadan önce bir kahin onun yanına gelerek sefer sırasında onu takip eden küçük beyaz bir bulutun olacağını ve onu korumasını söyler. Cengiz Han kahini ödüllendirerek gönderir ama daha sonra bu kehanet unutulur. Cengiz Han sefere çıktığı gün bu beyaz bulutu fark eder ve Tanrı'nın ona bir ayrıcalık tanıdığını anlar. Cengiz Han seferi zorlaştırmaması için kadınların doğurmasını yasaklar. Bu yasak Tanrı'nın gücüne gidecek bir yasaktır. Bu yasağa rağmen nakışçı Togulan ile yüzbaşı Erdene'nin bir çocukları olur ve ona Kulan adını verirler. Yasağa uymadığı anlaşılan Togulan ve Erdene idam ettirilir. İdamdan sonra sefere devam edilir. Kulan köle kadın Altın ile beraber ortada kalır. Etrafta başları üzerindeki küçük beyaz buluttan başka bir şey yoktur. Bebek acıktığında yaşlı kadın çocuğu oyalamak için ona meme verir ve göğüslerinden süt geldiğini görür. Cengiz Han sefere devam ederken beyaz bulutun onu terk ettiğini fark eder.

“ Bu sırada dünya fatihinin büyük seferi devam ediyordu. Ordu, konvoylar, sürüler, bozkırların bütün armadası Batı'ya doğru yol alıyordu...

Önünde alev püsküren ejderhalı sancaklar, yakınında muhafız bölüğü ve maiyetiyle, yorulmak bilmeyen ak yeleli, kara kuyruklu, rahvan atını koşturuyordu.

Atların toynakları yeri sarsıyor, hiçbir engelle karşılaşmadan, ufukları aşa aşa gidiyorlardı. Ufuktan sonra bir ufuk daha doğuyordu. Gittikleri yerin ne sınırı vardı ne sonu. Dünyanın büyüklüğü ile karşılaştınca küçücük bir kum tanesinden başka bir şey olmayan Büyük Han'ın, göz alabildiğine uzanan her yeri, o yerlerin daha ötesini, daha daha öteleri fethetmek, böylece dünyanın dört bucağına hükmeden bir hükümdar olmak emeli. Ordularını savaştan savaşa, fetihlerden fetihlere bunun için koşturuyordu...

Büyük Han mağrur ve sessizdi. Kuşkusuz onun kişiliğine bu yakışırdı ama onun içini kemiren şeyin ne olduğunu kimse bilmiyordu. Bazen birden, hiç haber vermenden ve hiç beklenmedik bir anda atının gemini çekip yön değiştiriyor, onu izleyenler çarpmamak için atlarını hemen yana sürüyor, açılmak zorunda kalıyorlardı. O, Büyük Han, dikkatle, kaygıyla gökyüzüne bakıyor, telaşlanıyor, gökyüzüne bakarken güneş vurmasın diye elini alnına koyuyor ve elleri titriyordu. Yoktu! O küçük bulut başının üzerinde görünmüyordu artık. Biraz geride kalmış olabilirdi ama gerilerde de, yanlarında da, ileride de görünmüyordu.

Oraya kadar onu hiç terk etmeyen küçük beyaz bulut, birdenbire kaybolmuştu. Ertesi gün, hatta kayboluşundan on gün sonra da görünmedi. O küçük beyaz bulut Büyük Han'ı terk etmişti artık.

Cengiz Han, İdil kıyılarına ulaşmıştı. Ama artık 'Gök'ün, Gök-Tengri'nin ondan yüz çevirdiğini anlamıştı. Bu yüzden daha ötelere gitmek istemedi. Batı'nın fetih işiyle oğullarını, torunlarını görevlendirdi. Kendi anavatanına döndü, orada öldü ve gömüldü. Nereye gömüldüğü tam olarak bilinmiyor" (Aytmatov 1991: 25-84).

Yazara göre, Abutalip Kuttubayev de " Sarı-Özek Kurbanı"dır. Efsanede iki sevgili nasıl Cengiz Han'ın koyduğu yasaya karşı çıktıkları için, düzen bozulmasın, otorite sarsılmasın diye idam edilmişse, Abutalip Kuttubayev de Stalin'in koyduğu kurallara karşı çıktığı için ya da sistem zarar görmesin diye haksız işkenceler görmüş ve sonunda da intihar etmiştir. Sistemin elinde bulunan güçle masum insanlara nasıl zarar verdiği Abutalip Kuttubayev nezdinde anlatılmıştır.

Dişi Kurdun Rüyalarında ise yazar devrimin ilk yıllarının anlatıldığı bir Gürcü hikayesine yer vermiştir. Bu hikayenin adı "Altı Adam ve Yedincisi"dir. Guram Çohadzade ve kumandasındaki bir grup devrime muhalefet etmiştir. Bir çekiste onun çetesine sızma görevi verilmiştir. Çekist, bütün zorluklara rağmen çeteye sızmayı ve Çohadzade'nin güvenini kazanabilmeyi başarabilmişti. Bir gün, çok kan dökülen bir savaştan sonra, bir nehri geçerken çekist, çeteyi pusuya düşürerek ortadan kaldırmaya karar vermişti. Bütün çete suyun ortasına geldiklerinde, derenin iki yanından iki mitralyöz birden ateşe başlamış ve ortalık karışmıştı. Çohadzade, beş sadık adamı ve çekist dışında çetesindeki herkesi kaybetmişti. Bu çarpışma Çohadze çetesinin sonu sayılırdı, çünkü savaştan önceki kuvveti kalmamıştı. O akşam altı kişi ve yedincisi tekrar bir araya gelmişlerdi. Ormanın kıyısında büyük bir kovuğun yakınında kocaman bir ateş yakmışlardı. Köyden, kahraman Guram Çohadze'ye son bir saygı ve bağlılık gösterisi olarak bol miktarda şarap, ekmek, tuz ve daha birçok yiyecek göndermişlerdi.

O gece Çohadze arkadaşlarına şu konuşmayı yapmıştı:

" - Arkadaşlar, biz bu savaşı kaybettik. Her savaşta bir kazanan, bir de kaybeden vardır. Kavga zaten bunun için yapılır. Çok kan döktük, bizim kanımız da çok aktı. Her iki taraftan ölenler de çok. Artık geri dönülemez. Ben bu savaşta ölen dostlardan da düşmanlardan da özür diliyorum. Savaşta ölen düşman artık hasımlıktan çıkar. Bugün at üstünde, birliğimizin başında olsaydım, artık hayatta olmayanlardan af dilemezdim. Şans aleyhimize döndü ve bu yüzden milletimizin çoğunluğu bizden desteğini çekti. Doğu büyüdükümüz bu topraklar bile bizi daha fazla barındırmak istemiyor. Vatanımız bizi istemiyor artık. Kimse bize merhamet etmez. Eğer en kuvvetli ben olsaydım

düşmanlarımı affetmezdim. Bugün bizim için tek çıkış yolu kalıyor: Hayatımızı kurtarmak için yabancı bir ülkeye kaçmak. Şu dağın ötesinde Türkiye var. Şu tarafta, ayın ışıdığı tepenin ardında ise İran. Herkes yolunu seçsin. Ben seçtim. İstanbul'a gideceğim. Orda liman işçisi, doğ işçisi olarak çalışacağım. Siz de şimdiden kararınızı veriniz. Yedi kişiyiz. Az sonra yedi ayrı yöne gideceğiz. Bu son görüşmemizdir, bir daha bir araya gelmeyeceğiz. Birbirimize, memleketimize veda edelim. Bu ekmeğe, bu tuza, bu şaraba veda edelim. Artık Gürcistan bizim dudaklarımızı ıslatmayacak. Birbirimize elveda diyelim, çünkü ebediyen ayrılacağız ve beraberimizde hiçbir şey, bir avuç Gürcistan toprağı bile göremeyeceğiz. İnsanın vatanını birlikte götürmesi imkansızdır. Onun sadece acı özlemini duyacağız. Eğer vatan bir çanta gibi taşınabilseydi, beş para etmezdi... İçelim dostlarım, son bir defa birlikte içelim ve bir ağzından çok sevdiğimiz şarkıları söyleyelim.”

Fakat şarkılar bitecek gibi değildir. Yedinci adam Sandro ateş iyi yandığı halde odun getirmek için uzaklaşmıştı. Durumu değerlendirmiş indireceği darbenin hesabını yapmıştı. Artık öc almak, cezalandırmak zamanı gelmişti onun için. Yere uzanıp tüfeği sol eliyle desteklemiş ve sonra namluyu doğrultup bastı tetiğe! İlk hedef Guram Çohadze olmuştu. Çohadze, söylediği şarkının heceleri dudaklarında donarak düşmüş ve hemen ölmüştü. Sandro, çok hızlı hareketlerle ateşe devam etmişti. Öteki beş kişi de neye uğradıklarını anlamadan vurulup düşmüşler. Halkayı oluşturanlar kanlar içindeydiler şimdi. Akıttıkları kanları bedelini hayatlarıyla ödemişlerdi. Her şey bitmiş, görev yerine getirilmişti. Sandro, altı cesedin çevresinde bir kere daha dolanmış ve sonra biraz açılarak mavzerin namlusunu kendi şakağına dayamıştı. Tek bir kurşun sesinin kısa yankısı duyulmuştu dağlarda. Şimdi o, öteki altı kişiden ayrı değildir. Onlarla hiç ayrılmayaşya beraberdir artık. (Aytmatov 1990: 69-76).

Cengiz Aytmatov, Altı Adam ve Yedincisi hikayesiyle Kırgız topraklarından çok uzakta yine Sovyet egemenliğinde olan Gürcistan topraklarında olan bir olaya yer vermiştir. Sovyet baskı ve zulmü her yerde aynıdır. Bir insan devrim istediği için aynı dili konuştuğu, aynı şarkıları söylediği ve aynı dine mensup olduğu insanları öldürmüştür. Yazar hikayenin sonunda yedinci adamın intihar etmesini Abidas'ın ağzından yorumluyor:

“ Devrimin yolları korkunç izlerle doludur. İç savaş bir millet için daima bir faciadır. Bir yanda tarihteki yeniliklere karşı koyanlar, öte yanda, var olanı kökünden sarsarak kendi akımlarını hızlandırmak için sabırsızlık gösterenler vardır. Başka türlü olsaydı, bu Gürcü baladın sonu da başka olurdu. Fakat ödenen bedel, olayların, eylemlerin teminatıdır. Yedinci adam ölmeyebilir ve zaferin meyvasını yiyebilirdi ama anlaşılmaz sebeplerden dolayı öyle olmuyor. Bunu herkes kendine göre yorumlayabilir. Bu saf ruhun beyaz yelkenleriyle donatılmış kilise

ezgileri gemisiyle varlık okyanusunun sonsuzluğuna açılan benim için, bu hikayenin sonu, yedi adamın bir ağızdan söyledikleri o şarkıların derin anlamına, hepsinin aynı dinden oluşlarına çok uygun düşmektedir.” (Aytmatov 1990: 77)

Cengiz Aytmatov son romanı Ebedi Gelin Dağlar yıkıldığı Zaman’ da ise Ebedi Gelin efsanesine yer vermiştir. Ebedi Gelin efsanesi trajik bir aşk hikayesidir. Kıskanç insanların düğün günü ayırdığı avcı ile nişanlısının hikayesini anlatır. O gün bugündür Ebedi Gelin dağlarda nişanlısı avcıyı aramaktadır. Anlı şanlı bir avcı güzel bir kıza aşık olmuştur. Nerdeyse tüm akrabalarının refakatinde kızın akrabalarına kızı istemeye gitmiş. Böyle bir eğlence bu zamana kadar hiç görülmemişti. Misafirler dağlardan akan nehirlerin kıyısına kurulu çadırı doldurmuştu. Damat adayı avcı kızın ana babasına, dünür ve akrabalarına birbirinden değerli hediyeler getirmişti. En önemli hediye ise damadın omuzlarına birer tane attığı pars kürkleri idi. Bunları ancak en büyük avcı anlayabilirdi. O, baş eğerek bu hediye kızı ebeveynlerine sunmuştu. Herkes sevinç içerisinde gelin ve damatı nehir kıyısına götürmüş ve onlar nişanlanmıştı. Bu saatten sonra nehir onların aşkının ve dirliğinin tanığı olmuştu. Bütün bunlar olurken kötü kalpli kişilerde onların arasındaymış. Onlar sadece gencin usta ve meşhur bir avcı olmasını kıskanmıyormuş, halk arasında da konuşulduğu gibi, bu zeki ve azimli yakışıklı ve güçlü delikanlının bir gün mutlaka akraba olan boyların reisi, tüm bu civarın beyi olacağından endişe ediyorlarmış. Düğün yedi gün sonra, bu defa artık dağların öbür yakasında, damadın köyünde olmasına karar vermişler. Bu kötü kalpli fitneci insanlar hain bir plan hazırlamışlar.

Fitne gizli olgunlaşır. Zaten bunun için fitnedir. O gün, o saatte, nehir kıyısındaki ziyafette kim bilebilirdi ki insanların arkasına saklanarak, kötülük ve nefret kusan başka bir kader, o gizli hazırlanan fitne, aşıkların mutluluğuna doğru yaklaşıyor. Sonra halk ozanları ve akınlar şöyle söyleyecekti: “Güneş o fitneyi bilseydi utancından yüzünü saklayarak gökyüzüne ters dönerdi. Bulutların bundan haberi olsaydı bu ziyafeti buradan uzaklara alıp götürmek için sağanak yağmurlar yağdırırdı.”

Nihayet düğüne ve misafirlerin gelmesine bir gün kalmış. Avcı damat iki kardeşiyle sabah erkenden, aziz misafirlerine ikram etmek için av eti, hediye etmek için ise hayvan postu getirmeye ava çıkmış. Av çok bereketli olmuş. Ama öğleye doğru avcı damadı arayan akrabalarının bağırtıları duyulmuş. Onlar epey kalabalık ve heyecanlı imiş. “Felaket! Felaket! Durun! Geri dönün!” diye bağırarak başlarına gözlerine vuruyorlarmış. Ayrıca kötü haberi vermişler: Dün gece nişanlısı eski sevgilisiyle kaçmış. Onu kalabalık çarşuları olan şehre götürmüşler. Çoğu böyle düşünüyormuş. Akrabalar aceleyle takip için

hazırlık yaparken avcı damadı da harekete geçmesi için dürtüklemişler. Damat sonunda sessizliğini bozmuş.

“ Durun! Susun! Hiçbir yere gitmiyorum! Eğer bu musibet benim başıma gelmişse, ben de o alçak kadını lanetliyorum! Hayvan olmak daha iyi. Şimdi defolun! Bu dünyada bir daha tek bir insanla karşılaşmayacağım, beni de hiç kimse görmeyecek. Duydunuz mu? Defolun! Beni aramayın!”

Atından inmiş ve yayan dağlara yürümüş. Bu olanlardan sarsılan akrabalar önce yerlerinde donakalmışlar, sonra onun peşinden gitmişler. Avcı sırta kadem basmış. Geri döndüklerinde gelinin çığlıklarını duymuşlar. O, her yerde nişanlısını arıyormuş. Onun hakkında söylenenlerin hepsi kötü bir iftiradan başka bir şey değilmiş. Gerçek şu ki, o gece onu gizlice kaçırmış, ellerini bağlayarak atın sırtına atmış ve götürmüşler. İki kolundan tutarak nehirden geçirmek için ellerini çözmüşler. Bu da onun kurtulmasına sebep olmuş. Hain ellerden kurtularak nehre atlamış. Onu kaçıranlar peşinden atlasa da o, taşkın sulara kaybolmuş. Nehir onu kurtarmış, hainler ise aşağı sürüklenerek kayalara çarpmış. Olağanüstü bir şekilde kurtulan gelin, kuş gibi uçma yeteneği kazanmış ve akrabalarının sırta kadem basmış damatla ayrıldıkları yerlere ulaşmış. Şimdi onlar gelini durdurarak olan biteni öğrenmek istemiş, gelinse yakayı ele vermemiş. Nihayet o da kaybolmuş. O günden beri Ebedi Gelin bir efsaneye dönüşmüş ve hala dağlarda onun acı acı ağlaması duyulmaktaymış... (Aytmatov 2007: 57-65).

Aytmatov, bu efsaneyle alışlagelmişin dışına çıkmış kıskançlık, kötülük, fitne, nefret gibi evrensel bir konuya değinmiştir. Yazar “Ebedi Gelin” hikayesindeki aşıkların sonu ile romanın kahramanları Arsen Samançin ile Eles’in akıbetini birleştirmiştir. Ebedi Gelin’de ayrılık çekemeyenlerin fitne ve fesadı ile olmuş, Arsen Samançin ve Eles’in ayrılığı ise ateşli silahlarla gerçekleşmiştir.

Aytmatov, “Boynuzlu Maral Ana” ve “Manas” destanları ile Kırgızlara nereden geldiklerini ve kim olduklarını hatırlatmış, “Nayman Ana” efsanesiyle SSCB’nin egemenliği altındaki milletlere kurduğu tuzağı haber vermiş, “Yaşlı Avcının Türküsü”, “Sarı-Özek Kurbanları” ve “Altı Adam ve Yedincisi” ile sistemi eleştirmiştir. En sonunda “Ebedi Gelin” ile evrensele ulaşmış tüm insanlığı ilgilendiren konulara değinmiştir.

Aytmatov eserlerinde türkülere de geniş yer vermiştir. Türküler onun eserlerine serpiştirilmiş birer malzeme şeklindedir. Yazar türkülere verdiği önemi, türkülerin ona hissettirdiklerini Abutalip Kuttubayev’in ağzından okuyucuya aktarmaktadır.

“ ...Ne güzel türküler yakarmış eskiler! Her türkü tek başına bir tarih sanki. Öyle içten, öyle canlı ki, insan türküyü yakanları, söyleyenleri karşısında, yanı başında görür gibi oluyor. Onlar gibi yaşamak, onların acılarına ortak olmak, onlar gibi sevmek istiyor. Daha yakından tanımak istiyor onları. O nesiller işte bu türkülerde, bu türkülerle yaşamaya devam ediyorlar...(Aytmatov 2007: 180).

Yazar türkülerini en güzel Cemile’de anlatmıştır. Luis Aragon’un “ Dünyanın en güzel aşk hikayesi” olarak adlandırdığı eserin kahramanları Cemile ve Danyar birbirlerine olan aşklarını türkülerle anlatmıştır. Bir ağustos gecesini Cemile usul usul türkü söylemektedir. Ardından Cemile’nin arzusuyla Danyar da türkü söylemeye başlamıştır. Danyar’ın sesinde yürekte kopup gelen, insanın içini yakan bir tutku, bir büyü vardır. Yıldızların gökyüzünü kuşattığı bir başka gece de sessizliği bozan tek şey Danyar’ın sesidir. Birden Cemile Danyar’ın yanına oturmuş başını Danyar’ın omuzlarına yaslamıştır. Danyar türkülerini Cemile’ye adamıştır (Aytmatov 2008: 38-41). Onun ilham kaynağı Cemile’dir. O gece bu türkülerin Seyit’e hissettirdikleri şöyledir:

“ İlerimizde bir açıklık görüldü. Orada boğaz bitiyor, geniş vadiye çıkıyorduk. Hafif bir rüzgar esiyordu. Danyar yine başladı türküsüne. Önce yine tutuk, güvensiz söylüyordu. Amma yavaş yavaş sesi gürleşti, bütün boğazı doldurdu ve uzak kayalıklarda yankılanmaya başladı.

Beni çok şaşırtan şey, bu türkülerin melodisindeki coşku, tutku ve yakıcılık idi. Buna nasıl bir ad vereceğimi bilemiyordum. Bugün de bilemiyorum. Bu, yalnız bir ses miydi, yoksa onun yüreğinden taşan daha önemli başka bir şey mi? Ya da, dinleyeni böyle bir coşkuya düşüren, en gizli düşünceleri uyaran birşey mi?

Herhangi bir ölçüde, Danyar’ın türküsünü bende söyleyebilsem ne iyi olurdu? Bu türkülerde kelimeler yok gibiydi. Kelimelere gerek kalmadan, insanın engin ruhunu ardına kadar açan bir büyü, bir kudret vardı bu seste, bu ezgide. Ne o güne kadar, ne de o günden sonra böyle etkileyici bir şarkı dinlemedim ben. Ne Kazak ne de Kırgız türkülerine benziyordu ama her ikisi de vardı bu türkülerde. Danyar’ın türküsünde bu iki kardeş milletin en güzel nağmelerini birleştirip erimiş, tek türkü oluvermişti ve bunu başkasının söylemesi de mümkün değildi. Hem dağların hem bozkırların musikisiydi bu. Bazen Kırgız dağları gibi yankı yankı yükseliyor, bazen Kazak bozkırları gibi dalga dalga yayılıyordu” (Aytmatov 2008: 41).

Yazar, Beyaz Gemi’de Mümin Dede tarafından anlatılan hikayede memleket türkülerinin insan için taşıdığı mananın üzerinde durmuştur.

“... O sıralarda kulağımıza bir ses gelir, bir türkü söylenmektedir. Ya genç ya da yaşlı bir çobandır bu türküyü söyleyen. Dedem beni hemen durdurur: ‘Bak dinle, der, böyle türküyü her zaman duyamazsın.’

Orada durup dinleriz. Dedem içini çekerek sesin geldiği tarafa bakar ve başını sallar.

Dedem diyor ki, geçmiş zamanların birinde, bir han başka bir hanı tutsak almış. Bu han tutsağına: ‘ Eğer istersen benim kölem olarak yanımda kalır, uzun zaman yaşayabilirsin. İstemezsen, en büyük arzunu yerine getirir, sonra da seni öldürürüm.’ demiş. Tutsak han düşünüp cevap vermiş: ‘ Köle olarak yaşamak istemiyorum, beni öldür daha iyi. Ancak öldürmeden önce, benim vatanımdan herhangi bir çobanı buraya getirmeni istiyorum.’ ‘ – Ne yapacaksın o çobanı? ’ ‘- Ölmeden önce ondan bir türkü dinlemek istiyorum.’ Dedem diyor ki, işte böyle, vatanlarının bir türküsü için canlarını feda eden insanlar varmış. Böyle insanları görmeyi ne kadar isterdim! Herhalde onlar büyük şehirlerde yaşıyorlar.

Türküyü dinlerken dedem kulağıma fısıldar: İlahi! Ne büyük insanlarmış eski insanlar! Ne türküler yakarmışlar ya Rabbim! ” (Aytmatov 1991: 43).

Yazarın, eserlerinde folklorik unsurlara bu kadar çok yer vermesiyle anlatmak istediğini Beyaz Gemi’deki çocuğun Boynuzlu Maral Ana destanına olan bağlılığı tek başına üstlenmiş gibidir. Masal, destan ve efsaneler bir milletin büyük ideallerinin, geçmişte başardıkları büyük işlerin ve hayallerinin, gerçek kimliklerinin hafızada yaşayan şekilleridir (Kolcu 2008: 74).

3.7. Din İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum

Din, sadece bir inanç değil aynı zamanda da bir gelenektir ve Aytmatov’un ilk eserlerinde de bu haliyle yer alır. Aytmatov, ilk eserlerinde ayrıntılara girmemiş sadece dini unsurları kavramlar şeklinde kullanmıştır. Okuyucu bu kavramlar sayesinde halkın inançları konusunda bilgi sahibi olmuştur. Yazar eserlerinde dini bir gelenek unsuru olarak kullanmıştır. Cengiz Aytmatov eserlerinde - Dişi Kurdun Rüyalari hariç- din propagandası yapmaz, ama dinsizliği de savunmaz. Üstelik bazı eserlerinde (Fuji Yama, Gün Olur Asra Bedel, Dişi Kurdun Rüyalari gibi) Sovyet yönetiminin din karşıtı propagandalarını da eleştirir.

Müslüman bir toplumu anlattığı Yüz Yüze’de halkın dini kimliğini öne çıkarmadan bazı dini unsurlara da yer vermiştir. Yazar, Seyde’nin kaynanasını tanımlarken dini unsurları da kullanmış ve halkın dini kimliği konusunda okuyucuyu bilgilendirmiştir.

“Odanın öbür tarafında kaynanası uyuyordu. Yaşlı ve çok zayıftı kaynanası. Yorganın üzerine mantosunu da almıştı. Hasta bir koyun gibi hırıltılar çıkararak nefes alıyor ve öksürüyordu. Kalan bütün gücünü namaz kılıp dua okumak için kullanıyordu. Uyurken bile: “ Ey Ulu

Yaradan, sana sığındım, kaderimizi senin merhametine bırakıyorum...” diye mırıldanıyordu ihtiyar kadın” (Aytmatov 2006: 8- 9).

Köyün gençleri askere uğurlanırken de geleneklere uygun olarak dua edilmiştir.

“ Yiğitler sokağa çıktılar. Arabaların yanında bekleyen kalabalık da onlara doğru yürüdü. Titrek sesli zayıf bir ihtiyar atının üzerinden “ Hayır dua edelim!” diye bağırdı. Bu, at bakıcısı Barpı idi. Atını durdurdu, titrek ve nasırlı ellerini açarak duayı başlattı:

- Aamin... Atalarımızın ruhları size yardım etsin, zaferle dönün!” (Aytmatov 2006: 20).

Toprak Ana’da yazar dine özel vurgu yapmamıştır. Ama gelenek olarak ilk hasadın ekmeğini yerken Tolgonay hayırlı olması için dua etmiştir.

“ Ekmeğimi aldım, duamı okudum ve ilk lokmamı ısırđım.” (Aytmatov 2000: 27).

Oğulla Buluşmada ise Çordon oğlunun bindiğı trenin istasyonda durması için şu şekilde dua etmiştir:

“ Allahım! Eğer var isen bu treni durdur! Sana yalvarıyorum, durdur bu treni!” (Aytmatov 2000: 45).

Bu sözler, baskıcı Sovyet rejiminde yetişmiş bir insanın Allah inancını göstermesi adına önemlidir. Çordon, zor kaldığı bir durumda Allah’ı hatırlamış fakat onun varlığından emin değildir. Her ne kadar bu durum Sovyet ideolojisine hizmet ediyor gibi dursa da aslında ideolojinin isteğı Allah’ı tamamen yok saymaktır. Onun varlığından bahsetmemektir. Çordon, Allah’ın varlığından emin olamasa da zor durumda kaldığında ondan yardım istemektedir.

Eski komünist Tanabay’ın bir bakıma hayatının anlatıldığı Elveda Gülsarı’da da yazar dine yer vermiştir. Komünizm bütün gücüyle hüküm sürdüğü yıllarda halk yarışmaya başlamadan önce dua etmiştir.

“...Oyun düzenleyicisi muhteşem bir edayla dua etti:

- Bu halk için Tanrı’nın rahmeti, inayetini niyaz ederim!

Alnına ince bir şerit bağlamış, kafası traşlı bir süvari, ellerini gökyüzüne çevirip havaya kaldırmış, sıralar boyunca at sürüyor, bir uçtan öteki uca, hep bir ağızdan inleyişler halinde “ Aminn!” sesleri duyuluyordu. Ve yüzlerce el alınlara götürülüyor ve el ayakları yukardan aşağıya dökülen bir su akıntısı gibi yüzlerde kaydırılıyordu...” (Aytmatov 2005: 56-57)

Sultan Murat’ta ise Anatay’ın savaşta ölen babası için geleneklere uygun dua edilmiştir.

“ Sonra, avluda dua sesleri yükseldiği zaman, herkes sustu, herkes kendi yalnızlığı ile baş başa kaldı. Ellerini açıp kaldırmış, avuçlarında Kutsal Kitabı (Kur’an’ı) görür gibi bakıyor, görkemli duayı dinliyordu: Bin yıl kadar önce, Arabistan’dan buraya ulaşan, benimsenen, doğumlarda ve ölümlerde huzur ve ebedilik bildiren görkemli duayı. Ama şimdi yalnız cephede ölen Anatay’ın babası için okunan duayı” (Aytmatov 2005: 103).

Din konusu Aytmatov’un ilk tiyatro eseri Fuji Yama’da da kendine yer bulmuştur. Yazar ilk olarak olayın geçtiği yer olan dağı Budistlere ait dini bir inanışla ilişkilendirmiştir. Yazar bu inanıştan yola çıkarak eseri din ve vicdan unsurları üzerine kurmuştur

“ İSABEK: Eğer yanılmıyorsam, her inanan Budist, ömründe en azından bir kere Fuji-Yama’ya çıkar, yaşantısı konusunda Tanrı’ya içini dökermiş. Bugünün diliyle Tanrı’ya hesap vermiş anlayacağınız.

DOSBERGEN: Dindarlık! Tanrı’ya inananlar neler uydururlar, bilmem ki!

MEHMET: Dur, mesele dindarlıkta değil. Dinin filan ilgisi yok bununla. İnsanoğlu ömründe bir kerecik olsun vicdanıyla baş başa kalmak, yaşamın hay huyundan uzak durmak istiyor, o kadar.

İSABEK: İnsanlar Fuji-Yama’ya kendi kendileriyle konuşmak için çıkmıyorlar herhalde. Tanrıya saygı sunmak olmalı amaçları. Tanrı’nın katı yüksektir; insanlar karınca gibi, solucan gibi tırmanıyorlar oraya. Zavallılar, mutsuzlar günahlarının bağışlanmasını diliyorlar, aklanıyorlar böylece. İnsanın canlılığının gizi buradadır işte!

MEHMET: Biliyor musun, senin Tanrı düşüncen Orta Çağ köylüsününkiyle tıpatıp aynı. Tanrı yukarıda, insan aşağıdaymış. Hadi ki Tanrı, insanın kendi kendisiyle, kendi vicdanıyla söyleşmesinin bir biçimiye? Belki de insan canlılığının gizi, onun kendi kendini her zaman bağışlamasında yatmaktadır...

İSABEK: Yok canım, ülkücülerin ileri sürdüklerine göre...

YUSUF TATAYEVİÇ: Bırakın şimdi bu tuhaf konuşmaları. Tartışmamıza bakılırsa hepimizin Tanrı’ya inanması gerekiyor, oysa inanan yok aramızda” (Aytmatov 2005, 140,141).

Eser de bir başka önemli ayrıntı da Sovyet sisteminin okullarda gençleri dine, Tanrı kavramına karşı olarak inançsız yetiştirmesidir. Bu beş genç arasında Tanrı’dan bahseden ilk kişi Sabur olmuştur. Onu diğerlerinden ayıran da ve başına gelenler de Tanrı’ya inanmasından ve savaşta olanlardan dolayı vicdan azabı çekmesindedir.

“ DOSBERGEN: Bir dakika, beyler! Anımsarsanız savaşa gittiğimizde Tanrı’dan ilk söz eden Sabur oldu. Visla’dan geçerken okuduğu şiiri unuttunuz mu? Oysa okulda hep birlikte yürürken söylediğimiz bir şiir vardı. Nasıldı hele?

“ Bekle Tanrı, bekle Tanrı,
Yüzüne tüküreceğim!”

Sonrasını bilmiyorum. “ Yüzeceğim derini...” filan mıydı, neydi?

MEHMET: Çocukluk zırvaları...

İSABEK: Yok canım! Hala hayatta olan, yaşlı tanınmış bir ozanın şiiriydi bu.

DOSBERGEN: Benim demek istediğim o değil. Visla’da Sabur’un okuduğu şiiri söylüyorum ben. Tam olarak işitmedim ama Tanrı konusunda bir şeyler yakalamış. Şiir ezberinde mi Mehmet?

MEHMET: Tam olarak bilemeyeceğim. Yalnız, anlamı aşağı yukarı şöyleydi: “ Tanrı, bütün insanların inandığı, bütün dünyanın bel bağladığı vicdandır insanoğlunun...” (Aytmatov 2005, 141).

Gün Olur Asra Bedel romanı yazarın o güne kadar yazdığı eserlerinden birçok yönüyle olduğu gibi din konusunda da farklıdır. Yazar bu eserle islami inançlardan silik olarak değil ayrıntılı bir biçimde bahsetmiştir. Romanın kahramanı Yedigey’in bütün amacı dostu Kazangap’ın Ana Beyit mezarlığına dini kurallara uygun olarak gömülmesidir.

“ – Ne mi yapacağım? Dua edeceğim, Yasin okuyacağım, adetlere uygun olarak kefene koyacağım...”

- Dua mı okuyacaksın? Sen mi, Boranlı Yedigey mi dua okuyacak?

- Evet ben! Dua etmesini bilirim ben!

- Yaa, altmış yıllık Sovyet yönetiminden sonra hala dua mı biliyorsun?

- Bırak böyle konuşmayı Şahmerdan! Sovyet hükümetinin ne ilgisi var şimdi? Ta eski çağlardan beri ölen bir insan için dua okunur. Ölen bir insandır, hayvan değil!” (Aytmatov 2007: 24).

Yazar, Yedigey’in şahsında duayı insan ve Tanrı arasında iletişim için aracı saymış, bu nedenle her insanın dua bilmesi gerektiğini söylemiştir.

“ Yedigey bunları düşünürken, bir yandan da yarı yarıya unuttuğu duaları tekrarlayıp hatırlamaya, Tanrı’ya yönelteceği yakarışları bir sıraya koymaya çalışıyordu. Çünkü insan kalbinde, başlangıç ile son, hayat ile ölüm arasındaki çelişkiyi uzlaştıran, yalnız ve yalnız, bilinmeyen, görülmeyen Tanrı idi. Dualar işte bunun için okunuyordu. Başka türlü Tanrı’ya sesini duyuramazsın, niçin yaratıp niçin öldürüldüğünü soramazsın ki! Dünya var olduğundan beri insanlar böyle yaşıyor, pek razı olmasa da böyle katlanıyor kaderine. Duaların, var oldukları günden beri hiç değişmemesinin, hep aynı sözlerle tekrarlanmasının sebebi de, teselli bulup yatışmaları, boşu boşuna sızlanmamaları içindir. Dualar, yüzyılların okşayıp parlattığı altın

külçeler gibi, dirilerin ölümlerinde başında söyledikleri en ölü, en süzme ve son sözlerdir. Adet, gelenek böyledir.

Yedigey'in aklına şunlarda geliyordu: Allahın varlığına ya da yokluğuna inanmak başka şeydir. Ama insan denen yaratık bu şekilde davranması başlanacak bir şey olmasa de, ancak başı sıkıştığı zaman Allah'ın adını anıyor, Allah'tan yardım diliyor. ' İnanmayan insan başı ağrımayınca Allah'ı düşünmez' diyen atasözü de bundan doğmuş olsa gerek. Ne olursa olsun, herkes duaları bilmelidir." (Aytmatov 2007: 105).

Din sadece inanç değildir aynı zamanda gelenektir de. Sovyet rejimi halkı inançsızlığa yönlendirirken aynı zaman da geleneklerini de yok etmiştir. Yazar, bunu Yedigey'in aracılığıyla ortaya koymuştur:

“ Yedigey, başını döndürüp araçlarla gelen genç arkadaşlarına baktı ve onların hiçbirinin duaları bilmediğini düşünerek canı çok sıkıldı. Öldükleri zaman, birbirlerini gömmek zorunda kaldıklarında ne yapacaktı bu insanlar? Öleni sonsuzluğa uğurlarken, hayatın başlangıcı ve sonunu kapsayacak sözleri nereden bulup söyleyeceklerdi? ' Elveda yoldaş, seni unutmayacağız' mı diyeceklerdi? Ya da bunun gibi başka bir zırva mı?

Bir gün, şehirde bir cenaze törenine katılmış ve mezarlıktaki o törenin herhangi bir toplantıdan farksız geçtiğini görünce şaşır kalmıştı. Bir takım hatipler ellerindeki kağıtlarla merhumun tabutu başına gelmiş, nutuk okumuşlardı, hepsi birbirine benziyordu bu nutukların. Merhumun ne iş yaptığını, hangi işleri başardığını, nasıl çalıştığını, kime nasıl hizmet ettiğini anlatmışlardı. Sonra müzik çalmış, mezarına çiçek koymuşlardı. Konuşmacılardan hiçbiri hayattan ve ölümden söz etmedi. Ta ilk çağlardan bugüne kadar, insanların varlık ve yokluk, hayat ve ölüm hakkındaki bilgilerinin doruğu, özü olan dualarda söylendiği gibi bir söz söylenmedi. Sanki o güne kadar dünyada kimse ölmemişti ve bundan sonra da ölmeyecekti. Zavallılar kendilerini ölümsüz sanıyorlardı herhalde! Gözlerinin önündeki gerçeğe rağmen de konuşmalarını ' O ölmedi, ölümsüzlerin arasına karıştı!..' diye bitiriyorlardı." (Aytmatov 2007: 106)

Yazar, romanda bir cenazenin İslami şartlara göre nasıl gömülmesi gerektiğine dair bütün ayrıntılara yer vermiştir.

“ Yedigey bunları söyledikten sonra su dolu küçük bir bidonu alarak kazma makinesinin arkasına çekildi. Orada cenaze namazı için abdest aldı...

Yedigey abdest aldıktan sonra, cenaze namazı için hazır duruma gelmişti. Namazı kıldırma işinin kendisine düştüğünü de biliyordu...

- Allah'ın kulu ve bendesi Kazangap'ın oğlu Sabitcan sen sol yanıma geç. Siz dördünüz de cenazeyi mezarın başına getirin ve yüzünü kibleye dönük olarak bırakın.

...

- Şimdi yüzümüzü kutsal Kabe'ye dönelim, ellerimizi önümüze açıp, böyle bir saatte, dualarımızı duyup düşüncelerimizi anlasın diye Allah'ı düşünelim...

... Bundan sonra ayakta dimdik durarak dua okumaya başladı. Bilen yaşlılardan işittiğine göre, dinin beşiği olan Arap ülkelerinde cenaze namazı oturarak değil, ayakta kılınyordu. Öyleydi ya da değildi. O anda Yedigey başının göğe yakın olmasını istiyordu.

Okumaya başlamadan, başını önce sağa, sonra sola çevirdi. Sonra yere eğdi ve yine yukarı kaldırdı. Böylece, insanoğlunun, gündüzlerin geceleri takip etmesi gibi şaşmaz bir şekilde bu dünyaya gelip sonra da günü gelince onu bırakıp gitmesi kanunu, değişmez düzeni ve bu alemi yaratan Yüce Allah'ı selamlamış oldu. (Aytmatov 2007: 380-382).

Yedigey, Kazangap'ın cenazesi başında Allah'a yakarmıştır. Yedigey'in Allah'ın huzurunda dile getirdiği kaygıları, o günkü Sovyet insanının içinde bulunduğu manevi dünyayı ve Allah inancını gözler önüne sermiştir:

“ ... Ey büyük Allah'ım, günahlarımızı bağışla, Kazangap kulunu rahmetle kabul et! Eğer layık değil ise, ruhuna ebedi huzur ver! Bize düşeni yeine getirmeye çalıştık. Gerisi sana kalmış.

Şu anda mademki böyle bir makamda yüzümü sana verdim, yaşadıkça ve aklım başımda oldukça Sana sesleneceğim, beni işit Allah'ım! Bilinen bir gerçektir ki insanlar Sana ancak çaresiz kaldığında yardım dilemek için başvuruyorlar ve ellerinden başka bir şey gelmiyor. Bize acı, bizi koru, bize yardım et Allah'ım. İnsanlar, doğru olsun, yanlış olsun, haklı olsun, haksız olsun, her şeyi Senden isterler. Bir katil bile içinden, Sen'in onun yanında olmanı ister. Oysa Sen hep susarsın. Neyleyelim ki biz insanlar böyleyiz ve Sen'i özellikle başımız darda olduğu zaman hatırlarız, yalnız böyle olduğu zamanlarda varmışsın sanırız. Yalvarıp yakarmalarımızın sonu gelmiyor. Sen 'Bir'sin. Biz ise çoğuz. Şu anda Sen'den bir şey dilemiyorum, sadece aklıma gelenleri söylemek istiyorum. Bizim için çok değerli olan ve Nayman Ana'nın yattığı kutsal mezarlığın artık bize kapalı oluşuna, oraya girmemizin yasak oluşuna çok üzülüyorum. Onun için öldüğüm zaman, mankurt oğulun ayak bastığı, üzerinde çok yürüdüğü bu malakumdıçap vadisinde, Kazangap'ın yanına gömülmek isterim. Ve eğer insan ruhunun ölümden sonra başka bir yaratığın bedenine geçtiği doğru ise, ben, bir karınca olmak yerine, akkuyruklu bir çaylak olmak isterim. O zaman şu tepemizde süzülen çaylak gibi ben de yükseklerde uçup bu vatan toprağını seyrederim, gözlerimi bu topraklardan hiç ayırmam. İşte benim dileğim budur.

Vasiyetime gelince, onu bugün benimle buraya gelen gençlere bırakıyorum. Beni buraya gömmek suretiyle vasiyetimi yerine getirmek onlara düşüyor. Ancak bir mesele var: Cenaze duamı kim okuyacak? Çünkü bunlar ne Allah'a inanıyorlar, ne dua biliyorlar! Allah'ın var olup olmadığını kimse bilemiyor. Bazıları var, bazıları yok diyor. Ben Sen'in

varlığına, düşünce ve hareketlerime yön verdiğim zaman, Sen'in aracılığıyla kendime hitap etmiş oluyorum. Ve aklıma gelen fikirler Sen'in fikirlerinmiş gibi geliyor bana ey Yüce Yaradan! İşte gerçek bu. Gençler bunu anlamıyorlar ve duaları küçümsüyorlar. Ölüm saati gelince bunlar kendilerine ya da başkalarına ne diyecekler? Bu gençlere acıyorum. Bir insan, ruhunu Allah katında ulaştırmanın yolunu bilmiyorsa, kendini kendi gökyüzünde Allah gibi yüceltemiyorsa, insan olmanın sırrını, yüceliğini ve kutsallığını nasıl anlar? Allah'ım, küfür sayılabilecek, kutsal varlığına saygısızlık sayılacak sözlerimden dolayı beni bağışla. Onların hiçbiri Allah derecesine yükselemez, böyle olunca da Sen var olmazsın! Eğer bir insan Sen'in yaptığın gibi, herkesin derdiyle meşgul olup herkesi kayırma ve koruma görevini üslenmezse, herkesi esirgeyen Allah gibi olduğuna kendini inandırmazsa, o zaman Sen de varlığını koruyamazsın ay Allah'ım!.. Oysa ben Sen'in yok olmanı asla istemiyorum.

Benim derdim, üzüntüm, Sen'den dileğim, işte bunlardır. Hatalarımı, kusurlarımı bağışla. Ben basit bir insanım ve içime doğduğu, aklıma geldiği gibi konuşuyorum. Sözlerimi kutsal kitaplardan alınmış ayetlerle tamamladıktan sonra cenazemizi gömeceğiz. Rahmetini esirgeme... Amin..." (Aytmatov 2007: 382-384).

Yazarın din konusunu en belirgin işlediği eseri ise *Dişi Kurdun Rüyaları*'dır. Yazar ilk kez bir eserinde dini odak noktası olarak almıştır. Yazar romanda yatılı papaz okulundan atılan Abidas'ın kendi tanrısını aramasını anlatıyor. Romanda kahramanın adının bile dini dayanağı vardır.

"... İçlerinden yalnız birinin, en genç olanının özel bir durumu vardı. Adı Abidas idi bu gencin. Tuhaf bir ad! Eski Ahid'den alınmış. Pskov civarında bir diyakosun (papaz çömezinin) oğlu olan bu delikanlı, kilisenin ileri gelenlerine göre, ilerisi için çok şey vaat ediyormuş; anasının ölümünden sonra papaz okuluna girmiş, iki yıl sonra da mezhepten saptığı gerekçesiyle kovulmuş..." (Aytmatov 1990: 38).

Yazar, *Gün Olur Asra Bedel*'de İslami unsurlara, *Dişi Kurdun Rüyalarında* ise Hıristiyanlığa yer vermiştir. Bu iki roman iki farklı dinden bahsetse de dua kavramı bu iki romanın ortak özelliği oluşturmuştur. Yazar, *Yedigey*'e dua için söylediklerini bu kez de Peder Dimitri'ye söyletmiştir.

"... Bu dünyada var olduğum günden beri, Tanrı'nın lütuf ve bağışlamalarını hergün bir hayranlıkla hissettiğimi söylemeliyim. Buna dua yoluyla ulaştığımızı, duanın bizi biraz kendimizin dışına götürdüğünü anlamaktan da mutluluk duyuyorum. Tanrı'nın mağfireti, bağışlaması sınırsızdır, Onun bize olan sevgisi sonsuzdur. Dualarımız belki onun için çocuk cıvıltısı gibidir ama bunlar bizim onun kişiliği ile şaşmaz şekilde birleştiğimizin göstergeleridir.

...

... Bize Tanrı'yı anlama yetisi verilmemiştir. O bizim anlayabileceğimizden daha uzakta, dışımızdadır. Materyalistler bile bizim kavrama gücümüzün dışında bir alem olduğunu kabul ederler. Yüce Tanrı söz konusu olunca bu hüküm daha da doğru olur." (Aytmatov 1990: 88-89).

Yazar, Dişi Kurdun Rüyalarıyla Abidas'ın şahsında Hz. İsa'yı sembolize etmiştir. Abidas, uyuşturucu tacirliği yapan gençleri doğru yola döndürmek için uğraşmış, canı uğruna bu amaçtan vazgeçmemiştir. Kendini kurtaracak sözleri söylememiştir. (Aytmatov 1990: 145-152) Yazar, Abidas'ın bu halini H. İsa'ya benzetmiştir:

" Gerçekte Yüce Yaradan'ın paradoksları da sınırsızdır... Yüzlerce yıl önce bir defa daha tuhaf bir adam, susması gerektiğine inanmış ve bu yüzen hayatını yitirmişti. Kendini kurtaracak sözleri söylemeyi reddettiği için yitirmişti hayatını. O günden bu güne bin dokuz yüz elli yıldan fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen, bu olayı tartışmaktan, sayısız yorumlar yapaktan ve kendi kendimize böyle bir şeyin nasıl olabileceğini sorarak yanıp yakınmaktan vazgeçemedik. Ve bu olay bize dün olmuş gibi geliyor, çünkü meydana şok dağılıp yok olmadı. O zamandan beri her nesilden pek çok kişi (ki sayısını bilemiyoruz) 'olay sırasında Golgotha Tepesinde olsaydım, Nasıralı'nın çarmıha gerilmesini engelledim' demiştir. Bugün, böyle bir engellemeyi yapabileceğine inanmak birçok kimsenin hoşuna gidiyor. Ama o tarihte bu basit infazın muazzam sonucunu kim tahmin edebilirdi? Asırlar boyu her şeyin unutulacağını ama o günün unutulmayacağını kim söyleyebilirdi...

O gün de bir Cuma günüydü ve o adam da, hayatını kurtarmak için onların istediği şekilde konuşmayı, istenen kelimeleri söylemeyi reddetmişti..." (Aytmatov 1990: 152- 153).

Aytmatov, insanların dini inançlarını da yargılamıştır. İnsanların artık ilahi dinlere inanmadığını, bunun yerine maddeye tapmaya başladığını söylemiştir.

" Evet, ne faydası var? Küçük çocuklar da dahil herkes her şeyi çok uzun zamandan beri bildiğine göre faydası ne? Maddeci bilim, bütün öteki dinler gibi Hıristiyanlığı da gömmeye, yok edilmeye çalışılmadı mı? Bunlar olanca gücüyle süpürüp atmaya, kuvvetli bir elle ilerlemelerin ve tek takip etmemiz gereken kültürün dışında bırakmaya çalışılmadı mı? Çağdaş insan, ilk bakışta hiçbir dini inanca ihtiyacı yokmuş görünüyor: Bu inanışları, uzun zaman öncesine ait basit işaretler gibi tarih bilgileri arasındaki yerine koymak yetiyor, çağımız insanına. Din eski bir etaptır ve modası çoktan geçmiştir onun için... Peki, böyle düşünerek nereye geldik? Konuya daha yakından bakalım: en gerçekçi teorilerde gülünç durumlara düşerek kaldırıp attığımız o eski fedakarlık, sadakat ve merhamet kavramlarının yerini alacak ne var elimizde? İman yerini alabilecek ne bulduk? Hiç şüphesiz son derece üstün bir şey olmalı, çünkü yeni daima eskiye tercih edilir! İşte, öyleyse, yeni din, yeni ve eşsiz kudretteki din, yakında bütün dünyaya hükmedecek yeni din: En müthiş silahlarla donatılmış askeri güç! İnsan böylesine bağımlı,

böylesine buyruk altında bulunmuş muydu hiç! İnsan hayatı her an, büyük devletlerin savaşı başlatmaları veya bundan sakınmaları şıklarına sıkı sıkıya bağlıdır. Böyle durumlarda atom silahlarına sahip devletler dışında hangi ilahlara bel bağlayacağız? Sunaklarında, insanların tapması için bomba marketlerinin sergilendiği ve duaların generaller portresi önünde yapıldığı bir tapınağın kurulması düşünülmezdi henüz... Ama çağımıza uygun kiliseler işte bunlar olacak!" (Aytmatov 1990: 189-190).

Aytmatov, romanda Hz. İsa'yı merkeze almış, onun Vali Pontius Pilatus tarafından yargılanmasına yer vermiştir (Aytmatov 1990: 154-184). Yazarın, İslam kültüründen gelmesine ve Müslümanlığı çok iyi bilmesine rağmen romanda Hz. İsa'ya yer vermesi eleştirilere neden olmuş, Aytmatov tanrısını arıyor yorumları yapılmıştır. Aytmatov, Hz. İsa'nın dini inançları uğruna canını feda ettiğini, inançlarını yaymak için çarmıha gerilmeyi göze aldığını söylemiştir. İnançları uğruna bu kadar çok acı çeken birinin İslamiyet'te bulunmadığını bu yüzden Hz. İsa'nın verilmesi gereken mesaj için daha uygun olduğunu söylemiştir. Aytmatov, dünyanın sonunun Hz. İsa'yı çarmıha geren ve Abidas'ı öldüren insanların elinde olduğunu göstermeye çalıştığını söylemiştir. (Cumhuriyet, 1987).

Cengiz Han'a Küsen Bulut'ta Tanrı inancına çok güçlü bir şekilde yer verilmiştir.

Abutalip Kuttubayev, Orenburg'a doğru yola çıktığında Boranlı'dan geçerken karısı ve çocuklarını son bir kez göre bilmek için Allah'a sıkça dua etmiştir.

" Bir yandan her şeyin iyi geçmesi, talihin yüzüne gülmesi için dua ederken, bir yandan da geçtiği istasyonları, istasyonlar arasındaki mesafeyi ve trenin hızını hesaplayarak, yolda gördüğü ve tanıdığı yerleri de dikkate alarak, bazı tahminlerde bulunuyordu

...

"Abutalip şimdi Allah'a bir tek şey için dua ediyordu: İki yavrusu Ermek ve Dual ile karısı Zarife'yi, vagonun penceresinden bir an için görmesine hiçbir şeyin engel olmamasına" (Aytmatov 1991: 90- 91).

Eserin bir diğer kahramanı Cengiz Han'ın Tanrı inancına da eserde belirgin bir şekilde yer verilmiştir. Cengiz Han, Gök Tengri'nin onu desteklediğine ve koruduğuna inanmıştır.

" Bütün bunlar Asyalı bu hanın, Gök-Tanrı'nın lütfünü kazandığını gösteriyordu ve şimdi de bunu doğrulayan söz götürmez bir kanıt daha vardı! O gezici kahinin haber verdiği harika bulut, işte orada, başının üzerinde durup duruyor, onu hiç terk etmiyordu! Oysa bunu muştulayan kahin az daha canından olacaktı... Ama söyledikleri olmuştu, doğrulanmıştı. O beyaz bulut, ' Gök'ten, ' Göğün Oğlu'na bir mesaj idi. Rızasını, lütfünü belirten bir işaret, gelecekte büyük zaferler kazanacağını bildiren bir vaad idi" (Aytmatov 1991: 39).

Hem Abutalip Kuttubayev'in hem de Cengiz Han'ın kaderlerini Tanrının eline bırakmaları toplumcu gerçekçilik kuramıyla çelişmektedir. Sovyet rejiminin temsilcileri Tanrıyı yok sayarlar. Onların bu durumunu da yazar esere yansıtmıştır.

“... Ben hiçbir zaman Tanrı'ya inanmadım. Bir komsomolda büyüdüm ben. Bükülmeyen katı bir Bolşevikim yani. Ve böyle olmaktan gurur duyuyorum. Benim için ‘Tanrı’ kelimesi boş bir sözcüktür, anlamsızdır yani. Herkes biliyor, Sovyet okullarındaki bütün öğrenciler biliyor ki Allah yoktur” (Aytmatov 1991: 14).

Yıldırım Sesli Manasçı'da yazar eski Türk inancı olan Gök Tanrı inancına yer vermiştir. Eserin kahramanı Eleman'ın annesi Kertolgo-Zayıp düşmanlarından kurtarması, kocası ve çocuklarının geleceği için Gök Tanrı'ya dua etmiştir.

“ Ey Isık-Göl, yeryüzünün gökyüzüne bakan gözü! Sana sesleniyorum ey suları buz tutmayan göl! Ey kutsal ebedi Varlık! Kadere hükmeden Kök tengri (Gök Tanrı) gözünü köpüklerine çevirdiği zaman, duamı O'na ulaştırın diye, sana sesleniyorum!

Ey Tengri, şu korkulu felaket günlerinde, düşmanımız Oyratlara karşı dayanma gücü ver bize. Bu atalar yurdunu, dağlarında verdikleriyle yaşayan, hayvanlarını orada otlatıp besleyen Kırgızları koru!..

...

Ey Tengri, çok şey bilen usta babamızı koru. Bu yörede onun usta elinden çıkmamış bir tek tüten baca, bir tek dam yoktur.

...

Eğer yurtçu olamazsa, ağabeyi Koyçuman gibi bir Manasçı, Manas ozanı olmak istiyor. Bari ondan bunu esirgeme...

...

Beni dinle Tengri, sesimi işit!..” (Aytmatov 1999: 15-18).

Cengiz Aytmatov, *Kassandra Damgasını*'nda ise dini görmemezlik bir yana kitabın adından başlayarak eseri din ve inanç teması üzerine kurmuştur. Yunan mitolojisindeki *Kassandra* imajı ile romandaki gerek uzay rahibi *Filofey* ve gerekse gelecek bilimci *Robert Bork* paralel özellikler taşımaktadır. *Troya* kralı *Priamos* ile karısı *Hekabe*'nin kızı olan *Kassandra*'nın trajik bir hayatı vardır. Yunan mitolojisinde Tanrı *Apollon*, kendisinin olmak şartıyla *Kassandra*'ya geleceği görme gücü verir. Gücü aldıktan sonra *Apollon* ile birlikte olmayı reddeder. Buna karşılık *Apollon* da kimsenin ona ve gelecekle ilgili söylediklerine inanmamasını sağlar. *Kassandra* ise aldığı güç ile felaketleri önlemeye çalışır fakat sözünü kimseye dinletemez. Ayrıca “ sözünü geçiremediği için başına gelen belalardan iki misli etkilenip üzülen bilincin dramını” simgeler (Söylemez 2002: 37).

Yazar, Filofey'in görüşlerini de dini temellere oturtmaya çalışmıştır.

“ Bunun için de, Katoliklerin arkasından biz de kürtajın ilahi düşünceyi doğrudan ihlal ettiğini hatırlatmak istiyoruz. Kürtajın, katletmekle eş değer bir şiddet olayı olduğu ve ayrıca On Emir'in ilki olan “ Öldürme” emriyle, Kutsal Kitap'taki “ Doğurun ve çoğalın!” buyurusu ile zıtlık teşkil ettiği defalarca söylenmiştir” (Aytmatov 2009: 27).

Filofey mektubu Papa'ya yazmış olmasına rağmen bu sorun sadece Hristiyanları değil tüm dinlere mensup insanları ilgilendirmektedir. Yazar, Robert Bork'un iç düşünceleriyle dine bakışını da açıklar. Ona göre hangi dine mensup olursa olsun bütün insanlar için Tanrı tektir fakat herkesin Tanrısı kendisine aittir.

“ Robert Bork, Kassandra embriyoları probleminin geniş bir tartışma konusu olması durumunda dünyadaki çeşitli dinler içinde ne kadar akıl almaz heyecanların baş gösterebileceğini düşündü. Filofey'in teorisinin tehlikeli yönlerinden birisi buydu.

Çünkü insan ruhunun Tanrı'yla erişilmez vahdetine yönelik ebedi heyecanları ve azapları kendi bünyelerinde birleştiren dinler, aynı zamanda yalnız kendileri için vardılar; yani Tanrı Tanrı'dır ve hatta Tanrı herkes için tektir; fakat kendimin olan kendimindir, yabancı olan ise yabancıdır, kendiminki ile yabancı aynı şey olamaz. Çeşitli dini öğretilerin gerçeğin sadece kendi tekellerinde olduğu yönündeki taraflı, kibirli ve bencil tutumları buradan kaynaklanıyor ve tüm bunlar da dünya ruhban teşkilatlarının karşı karşıya gelmesine, sonuç olarak ise inanan kitlelerin birbirlerinden nefret etmesine, yabancılaşmasına sebep oluyor. Robert Bork'un fikrinde, işte bu sebepten dolayıdır ki her bir dinin içerisinde Filofey'in buluşunu kendi çıkarları için kullanacak güçler bulunacak ve bunlar ya uzay rahibini aforoz ederek politik akapital toplayacak, ya da Kassandra damgası hakkındaki buluşu kendi doktrinlerine uydurarak: kültlerin sınırlarını genişletecek ve inananlar üzerindeki tesirlerini kuvvetlendirecekler” (Aytmatov 2009: 96-97).

Aytmatov'a, göre bu durumun çözümü insanların birbirlerinin inançlarına saygı duyması, diğerlerinin inançlarına veya dinlerine de inanmasıdır:

“ O, yine önceleri çok ender, sonra ise ısrarla aklına gelen, çeşitli ülkelerde düzenlenen uluslararası bilimsel kongrelerde üzüntüyle tespit ettiği fakat hiçbir zaman açıklayamadığı şeyleri düşünmeye başladı. Eğer yeryüzündeki her bir insan dünyadaki tüm dinlere eşit olarak inanma hürriyetine sahip olabilseydi; her bir insan -eğer Tanrı'ya inanıyorsa- hiçbir kısıtlama getirilmeden, aynı derecede ve aynı statü ile tüm dinlere ait olsaydı; tüm diğer dinleri reddeden özel bir tarikatın veya ayrı bir grubun değil de, dünya dinleri asamblesinin üyesi olsaydı ve herkes tarafından kayıtsız şartsız kabul edilseydi; aynı zamanda hem Hristiyan, hem Müslümanı, hem Musevi, hem Budist vs. olsaydı; tüm dinlere saygılı olarak onların tarikatçı ve bölücü fikirlerini değil de, insani, genel dini

fikirlerini kabul etseydi, o zaman acaba her bir ferdin hayatı hangi yönde değişirdi? Belki de o zaman insanlar arasındaki dinden kaynaklanan saklı ve açık engeller kalkar ve bu durum özellikle çeşitli dinlere ait insanların yaşadığı büyük şehirler ve kalabalık nüfuslu ülkeler için çok önemli olurdu. Belki bu durum insan hayatını da çok rahatlatır, dengelerdi. Acaba tüm dünya dinlerinin birbirini iterek değil, el birliği ile insana doğru gideceği tarihi bir dönem gelmiş midir? O zaman yirminci yüzyıl sonunun insanı diğer nesillerden farklı olarak şunları söyleyebilecek: Tüm dinler benimdir; tüm dinlere tapıyorum ve tüm mabetlere, tapınaklara girebiliyorum ve hepsinde arzu edilen bir ziyaretçiyim. Ben Hristiyan olarak doğdum, haç suyuna çekildim, ama Kur'an ayetleri ile defnedileceğim; bugün Ortodokslar içinde bir Ortodoks'tum; dün Müslümanlar arasında bir Müslüman'dım; Japonya'da Buda'ya taptım, İsveç'te Lüter tezlerini okudum... Tanrı'ya inancımda kimseye yabancı değilim ve çeşitli dillerde yaratıcımıza dualar eden hiç kimse de bana yabancı değil. Bu dualar hepimizi aynı derecede dinleyen, kötülüklerimizden aynı ölçüde azap çeken, zeka ve iyiliklerimiz orantısında kainat kapılarının hepimize aynı derecede açan yaratana yönelmiştir.

Dini asamble mevcut dinlerin hiçbirinde Tanrı fikrini zayıflatmaz, tam tersi bunlara evrensellik, açıklık, dinamiklik kazandırır ve en önemlisi, başlangıçta dinlerin temelini oluşturan insan sevgisini güzel teorilerde değil, pratikte ortaya çıkarıyor.

Bork bunun garip, belki de tuhaf bir fikir olduğunu anlıyor ve hayata geçeceğine inanmıyordu. Bu konuda ancak düşünebilirdi ve bunun gibi küreselci fikirler inançlı insanları kalbinden vuracağı, yaşam kurallarını paramparça edeceği ve hatta şok etkisi yaratacağı için çok dikkatli olmak gerektiğini biliyordu. Asıl bu düşünceler, Fütürolog Bork'u içinde gizli gizli oluşan fikirleri açıklamaktan alıkoyuyordu. Hatta dini kozmopolitizmin aranılan bir gerçek, insanlar ve dinlerin manevi birliği yolunda yeni zaruri model olarak güncelleştiği dönemlerde bile bunu açıklamaktan kendini zor tutuyordu. Bu yol, Tanrı arayışlarında rakip dinlerin birbirinin önüne geçmek için her birinin ayrı olarak yaptıkları çaba değil, bir iş birliği yoluydu. (Aytmatov 2009: 97-98).

Aytmatov, Müslüman bir ailede yetişmiştir ve eserlerinde çoğunlukla Müslüman Kırgız ve Kazakları anlatır. Yazarın hiçbir kahramanını- Abidas hariç- dinine bağlı inançlı bir insan olarak göstermez. Onun kahramanlarının hayatında din bir alışkanlık bir gelenektir. İhtiyaç duyunca dua ederler ama bu duaları da kısadır sürekli Allah'a yalvarıp yakarmazlar. Yazar, dine olumlu anlamda yer vermese de incelenen hiçbir eserinde dine, kutsal kitaplara, dini öğelere hakaret etmez.

3.8. Tarihsellik İlkesi İle İlgili Bulgular ve Yorum

Cengiz Aytmatov'un eserlerinde tarihsellik ilkesi fazlasıyla yer bulmaktadır. Özellikle yazar, İkinci Dünya Savaşı sırasında cephe gerisindeki insanların yaşamına eserlerinde yer vermiştir.

Yazar, Yüz Yüze'de tarihselcilik ilkesini kullanmıştır. Hikaye de yer alan bir çok olay ve kişiler yazarın hayatında yer almıştır. Yazar "Çocukluğum" adlı eserinde hikayenin kahramanı İsmail'den şöyle bahseder:

" O, savaştan kaçan bildiğimiz bir askerdir. Bunun nasıl ve niçin olduğunu bilmiyorum ama bir şeyler onu ve başka birçok insanı kaçmaya zorlamıştı. İsmail'in bir asker kaçağı olduğunu ve dağlarda saklandığını daha genç yaşında biliyordum. ' Bütün erkekler cephede savaşıyor ama İsmail saklanıyor.' derlerdi" (Ocakbeği 2009: 58)

İsmail, hikayede olduğu gibi yakalanır ve hapse atılır. Hikaye burada biter ama gerçekte İsmail on yıl hapiste yatar daha sonra da beş yıl sürgüne yollanır. İsmail yaptıklarından hiçbir zaman pişman olmaz ve sürekli şöyle der: " Ben hayatımı kurtardım. Ne istediğinizi bir düşünün. Evet, askerden kaçtım, on yıl hapiste yattım, ama gördüğünüz gibi sağlık ve afiyet içinde geri döndüm" (Ocakbeği 2009: 58)

Yine hikayede geçen inek çalma olayı da Aytmatov'un on üç- on dört yaşlarında iken bizzat başından geçen olayla benzerlik göstermiştir. Ailenin bir tek ineği vardır ve yemeyip içmeyip bu ineğe yedirirler. Ancak bir gece inek çalınır. Aytmatov bu duruma çok kızar ve hırsızın peşine düşer. Amacı hırsız bulup öldürmektir. Hırsız ararken yaşlı bir adamla karşılaşır. Yaşlı adam ona nereye gittiğini sorar ve Aytmatov'da ona olanı biteni anlatır. Hırsız bulunca öldüreceğini söyler. Bunun üzerine yaşlı adam hayatta hiçbir şeyin insan hayatından daha kıymetli olmadığını hem ona hem de öldürmek istediği insana yazık olacağına ve geri dönmesi gerektiğini söyler (Ocakbeği, 2009: 58). Hatta üç çocuğu ile ortada kalan Totoy'un da hasta kız kardeşi ve dört çocuğuna bakmak zorunda olan yazarın annesi Nagima Aytmatov ile ilişkilendirebilir.

Eserde açlık, yoksulluk, savaş, ölüm gibi İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği olaylara da yer verilmiş, tarihe not düşülmüştür.

" Bir gün öğleden sonra, Seyde el değirmeninde taklan öğütürken, Asantay geldi. Çocuk şu son zamanlarda iyice zayıflamıştı. Geniş geniş halkalar belirmişti gözlerinin etrafında. Babasının kalan eski, delik deşik ceketinin sıyrılmış yenlerinden incecik iki kol uzanıyordu.

- Annem biraz ateş istiyor, dedi çocuk. Ağırlığını bir ayağından öbür ayağına vererek orada duruyor, gözünü değirmen kenarındaki taklandan ayırmıyordu.

Çocuk çocuktur. Onun imrenerek ve aşıktan kıvranarak bakışı kimi etkilemez! Sedyeye ona bir avuç verdi. Çocuk da hemen başını eğip taklan dolu avucunu ağzına götürdü. Mıtlı mutlu soludu.

....

Asantay, yarısı sönmüş tezek parçasını alıp gittikten sonra, Seyde'nin eli ayağı kesilmiş, değirmenin başında öylece kalmıştı. Çocuğun iç çekişi pek dokunmuştu ona. Parmak kadar çocuk her şeyi hissediyor olmalı. Totoy da anlıyordu ama belli etmemeye çalışıyor. Başka ne gelir zavallının elinden. Üç çocukla kalakalması İnsan! Kolhoz belki biraz yardım eder, zaten o yüzden sürdürebiliyorlar varlıklarını. Geçen gün depodan yarım çuval yulaf getirdi, hiç yoktan iyidir. Şimdi tek umutları inekte, ineğin doğurmasında. Şu günlerde doğurması gerekirdi ama gecikti. Geçen yaz, işi biraz ağırdan almış galiba. Sabahları Totoy'un kızgın sesi duyulur hep 'Doğuracaksan doğur artık lanet hayvan! Çocuklara süt gerek, senin umurunda değil, niçin besliyoruz seni!' diyor. Gerçekten süt gerek çocuklara. Böylece daha az olur ıstırapları. Yaa, ne olacak bu çocukların hali? Bir süredir sık sık hasta oluyor Totoy..." (Aytmatov 2006: 44-46).

Cemile'de tarih olarak İkinci Dünya Savaşının üçüncü yılı kullanılmıştır. Yazar, hikayede savaş yıllarında halkın çektiği sıkıntılara da yer vermiştir. Savaş yıllarında arkada kalanların çektiği sıkıntılar henüz on beş yaşında olan Seyit'in ağzından şu şekilde anlatılmıştır:

" Hala unutamıyorum. Omuzlatıp taşıdığım çuvalar pek ağırdı. Aslında bu işer büyük ve güçlü erkeklerin harcıdır. Gıcırdayan tahta merdivenin basamaklarında sendeleyerek, çuval düşmesin diye bir kenarını dişlerimle sımsıkı tutarak, titreye titreye yukarı çıkıyordum. Tozdan boğazım gıcıklanıyor, ağırlığın altında belim eziliyor, gözlerimin önünde kıvılcıklar oynayıyordu. Kaç defa yarı yola geldiğim zaman kuvvetim iyice tükenmiş, çuvalın sırtımdan kaymasına engel olamayacağımı anlamış ve çuvala beraber aşağıya yuvarlanmayı istemişimdir. Ama, arkamdan gelenler vardı ve onlar da çuval taşıyordu, onlar da benim yaşında olan çocuklar ya da benim gibi çocukları olan asker karılarıydı. Eğer savaş olmasaydı, bunlara böyle ağır yükleri taşıtırlar mıydı? Kadınlar da bu ağır işleri yaptıklarına göre benim isyan etmeye hakkım yoktu" (Aytmatov, 2008: 32).

İlk Öğretmen'de iki zaman söz konusudur. İlk Duyuşen'in öğretmenlik yapmak için köye geldiği zamandır. Eserde, bu zaman Altınay'ın ağzından şu şekilde veriliyor:

"1924 yılıydı. Evet, tam o yıldaydı..." (Aytmatov 2009: 16).

Eserde verilen bu yıl devrim sonrasını kapsayan bir dönemdir. Yazar eserde devrim sonrasında köylünün hayatında yer alan değişikliklere eserde yer vermiştir. Çarlık döneminde köylüler okul nedir bilmemektedir ve devrim ile beraber okul kavramıyla ilk kez karşılaşmışlardır. Eserde köylülerin okul kavramına olan uzaklığını yazar şu şekilde vermiştir:

“... O zamanlar ‘okul’, ‘ öğretim’ kelimelerini bilmediğinden kimse anlamını anlamıyordu. Kimi ne söylense inanıyor, kimi de dedikodu sanıyordu” (Aytmatov 2009: 16).

Çarlık döneminde yer alan kumalık durumunun da devrim ile beraber insanların hayatından çıktığı ve kimsenin bir başkasıyla rızası olmadan evlenemeyeceği şartına da eserde yer verilmiştir. Yazar, Duyuşen’in ağzından bu durumun artık son bulduğunu şu sözlerle anlatmıştır:

“ - Sen taze çimenlere basar gibi bu kızı çiğneyip kuruttuğunu sanıyorsun değil mi? Aldanıyorsun, çok aldaniyorsun. Senin çağın geride kaldı, şimdi onunki başlıyor!” (Aytmatov 2009: 48).

Eserde, kullanılan ikinci zaman ise köyde kolhozun kurduğu yeni okulun açılışının yapıldığı zamandır. Devrimin üzerinden yıllar geçmiş ve artık Sovyet devletini oluşturan halklar devrimin getirdiklerini benimsemiş ve yeni rejime göre yaşamaya başlamışlardır. Yıllar önce Duyuşen okul yaparken ona yardım etmeyen köylüler daha sonra ortaklaşa bir okul yapmışlardır. Önceleri köyde okul bulunmazken şimdi köyde ortaokul bile vardır. Yazar, Kurkuruğ köyü üzerinden aslında bütün Sovyet köylülerinin geçirdiği değişimi anlatmıştır. Yazar bu değişimi bir köylünün ağzından şu şekilde vermiştir:

“- Bugün insanların nasıl yetiştiklerini görüyoruz. Altınay Süleymanovna, bütün ülkede tanınıyor. Hemen hepimiz orta öğrenim gördük, yüksek öğrenimlilerimiz de var. Bugün köyde bir ortaokul açtık. Bütün bunlar hayatın ne kadar çok değiştiğini gösteriyor. Kardeşlerim, Kurkuruğ köyünün kız ve erkek çocuklarının yaşadıkları çağın en önünde olmaları için kadeh kaldıralım” (Aytmatov 2009: 14).

Savaş yıllarının anlatıldığı bir başka eser olan Toprak Ana’da da cephe gerisinde halkın çektiği sıkıntılara yer verilmiştir.

“ Evet toprak ana, insan istemeden düşüyor o hallere. Bari o dayanılmaz acıları çeken yalnız ben olsaydım, başkaları çekmeseydi! Diyorum. Ama savaşın kanlı pençesini boğazına geçirmediği bir tek aile, bir tek insan yok! Hele o kara haberi, ölüm haberini bildiren o kağıtlar

yok mu, insanı can evinden vuruyor, öfke ve kin bakışlarını donuklaştırırken, yüreğini parça parça ediyordu. Bir günde iki-üç kara haber birden geliyordu köye. İki-üç hanedan birden hıçkırıklar, kargışlar, yürek paralayan ağıtlar yükseliyordu. İşte öyle zamanlarda, o kara günlerde, ekipbaşı olduğum için bugün gurur duyuyorum. Kendi felaketimi, kendi acılarımı, halkın acılarıyla bir tutup, acıyı, açlığı, dondurucu soğukları paylaşıyordum köydeşlerimle. Ben bunun için dayanabildim, bunun için ayakta kalabildim. Başkaları için de dayanmam gerekiyordu. Öyle olmasa, çoktan eriyip gider, çığneyip gider, toza toprağa karışmış olurdu. Bir savaşın haklısı, galibi olabilmek için sonuna kadar savaşmak ve yenmekten başka çare olmadığını ben işte o zamanlar anladım. Ya savaşacak, yenecektik, ya da ölecektik!..” (Aytmatov 2001: 65-66).

Elveda Gülsarı’da ise yazar kolhoz sisteminin geldiği son duruma yer vermiştir.

Binbir umutla kurulan kolhoz sistemi artık bir başka hal almıştır.

“ Tanabay dolaşmalarını stepe doğru genişletti, derin düşüncelere daldı, kuşkularına hiçbir cevap da bulamadı. Kolhoz işine girişirken bir zamanlar halka neler, nasıl da mutlu hayatlar vaat ettiğini, onların nasıl düşünceler olduğunu ve gerçekleştirmeleri uğruna da nasıl mücadeleler ettiklerini hatırladı. Her şeyi kafalarında tasarlamışlardı, yaşlılara da sırt çevirmişlerdi. Ve işin garibine bak ki, başlangıçtaki hayatları pek o kadar kötü de değildi. Bu kahrolası savaş gelip karşılıklarına dikilmeseydi, birçok işleri de düzeltmiş olacaktı. Ya şimdi? Savaştan bu yana birçok yıllar geçmişti ve biz hala eski yurtlara yaptığımız gibi ekonomik deliklerini tıkamakla meşgulüydük: Bir yerdeki deliği örüp tıkadık mı, öte yandan bir başkası açılıyordu. Neden böyle oluyordu? Eskiden olduğu gibi kolhozun bize ait duygusuna neden dolayı ulaşıp birleşmiyorduk acaba? Bugün bize o kadar yabancı bir şeymiş gibi görünüyordu ki. O zamanlar toplantı kararları kanun gibiydi. Bu kanunları biz koyuyor, biz yerine getiriyor ve uyguluyorduk. Bugünkü kolhoz toplantıları artık boş gevezelikten başka bir şey değildi. Kimse başkaları için tasalanmıyordu. Bunun nedeni de kolhozun kolhoz köylülerince değil de, dışarıdan idare edilmeleriydi. Sanki bu işleri dışarıdan görmek mümkünmüş, nasıl çalışacağını, işlerin en iyisinin ne olduğu, işletmelerin nasıl düzene konulup yürütüleceğini başkaları daha iyi bilecekti. Bir bu kulpundan tutuyor, bir de öteki kulpundan, böylece işletmeler bir türlü düzene giremiyordu. Üstelik insanlarla karşılaşmak şimdi artık çetin ve tatsız bir iş olmaya başlamıştı. Seni şu soruları sorarak sıkıştırırlarsa, kolaylıkla yakayı sıyırmak nasıl mümkün olurdu: Hele söyle bakalım, sen partidensin, kolhoz işine girişildiği sırada sen herkesten çok esip savurmuş, çenenen alabildiğince açmıştın, bize açıkla bakalım, bütün yanlışlıkların sebebi nelerdir? Onlara ne cevap verilecek?

Hiç olmazsa bizleri arada bir toplasalar da, şunu ya da bunu neden yaptıklarını açıklamak zahmetinde bulunsalar. Kalbimizi yakan şeyleri ayrı ayrı sormalydılar, hangi düşünce ve tasalarla hareket ettiğimizi araştırmalydılar. Lakin hayır, bölgeden gelen amirler de eskisinden farklıydılar. Eskiden amirler de halkın arasından seçilirdi, herkesin

ulaşabileceği bir yerdi oraları. Şimdi ise böyle birisi geldi mi, kolhoz başkanına idare merkezinde sövüp sayıyor, köy meclisiyle görüşmenin gereğini bile duymuyor, böyle birisi parti meclisine gitti mi, hepsinden çok uluslar arası durum üzerine konuşuyor, kolhozdaki durum şöyle bir kenara bırakıyor. Durmadan hep aynı şeyleri söylüyor: Çalışmak ve planı uygulamak” (Aytmatov 2005: 113-114).

Asker Çocuğu’nda savaşta kocasını kaybeden Cihangül ile yetim kalan Avalbiyek’in acılarının dışında savaşın gerçekliği de okuyucuların gözlerinin önünde adeta canlanmışır. Yazar, savaş gerçekliğini sinemayı kullanarak ortaya koymuştur. Hikayenin geneline yayılan savaş sahnelerinden biri şu şekildedir:

“ Projeksiyon aygıtı çıtır çıtır ses çıkararak çalışıyor, savaş sürüyordu. Derken, ekranda topçularda göründü! Bunlar, yaylım ateşi altında ve toz-duman ararsında, bir tanksavarı bir vadinin yamacından yukarı doğru sürüklüyor, görerek ateş etmek için mevzie sokmaya çalışıyorlardı. Ama yamaç dik ve yüksekti. Göğün yarısına ulaşıyordu neredeyse. Bu geniş, yüksek yamaçta, bir avuç topçunun çevresine ard arda mermiler düşüyor, koyu kara bir toz bulutu kaldırıyordu. O topçuların canlarını dişlerine takarak hareketlerinde, insanın yüreğini oynatan, gururla dolduran, aynı zamanda acı veren bir şey vardı ve korkunç, büyük bir olay bekleniyordu sanki. Tanksavarı yukarı çıkarmaya çalışanlar yedi kişi kopardı ve elbiseleri yırtılmış, lime lime olmuştu. Bu yedi kişiden biri Rus’a benzemiyordu...” (Aytmatov 2000: 64,65).

Yazar, dul bir kadın ile yetim bir çocuğun üzerinden verir savaşın getirdiği yıkıntıları. Cihangül, savaş sonrasında her yerde karşılaşılabilecek kocası askerde ölen dul bir kadındır. Kendinin ve oğlunun geçimini sağlamak için bütün gayretiyle çalışmaktadır. Cihangül’ün bu çabası esere şu şekilde yansımaktadır:

“ Ağıla, annesi Cihangül’le gelirdi. Sovhoz Postahanesi’nde telefoncu olan annesi, her yıl koyun kırkma zamanında yardımcı işçi olarak çalışırdı orada. Bunun için yıllık iznini kırkma zamanına rastlatır, ekin ekme ve koyunların kuzulama dönemlerinde yaptığı mesailerini de yıllık iznine ekler, böylece kırkma işinin son gününe kadar çalışırdı. Tabii bu iş için ek ücret alırdı ve bu da az sayılmazdı. Onun gibi asker dulu için, fazladan kazanılmış her kapık çok değerliydi. Gerçi ailesi kalabalık değildi, oğlu ve kendisinden ibaretti ama yine de bir aileydi ve bu ailenin de ihtiyaçları vardı: Kış bastırmadan yakacak odun, fiyatlar artmadan un tedarik etmesi, üstlük-başlık, ayakkabı ve daha birçok şey alması gerekiyordu” (Aytmatov 2000: 62)

Yazar, babasını savaşta kaybeden Avalbiyek’in de acısına yer vermiştir. Onun öncülüğünde babasını kaybeden bütün çocukları anlatmıştır aslında. Çocuk filmdeki babası

ölünceye kadar bir yakını kaybetmenin acısını anlamamıştır. Yazar asker çocuğunun sinemada yaşananlardan sonra hissettiklerini şu şekilde verir:

“ İşte o sırada ve hayatında ilk kez, çocuk, bir yakını yitirmenin acısını duydu birdenbire. Babası cephede vurulup öldüğü için, haksızlığa uğramışlığın isyanı, mutsuzluğu, dinmez üzüntüsü kapladı içini” (Aytmatov 2000: 71)

Savaş yıllarının anlatıldığı Sultan Murat'ta yazar bu dönemde halkın çektiği sıkıntıları ve yoksullukları esere gerçekçi bir şekilde yansıtmıştır.

“ Sultanmurat için o hafta pek zorlu geçti. Evde annesi hastalandı. Önce biraz rahatsızlandı, sonra şiddetli bir ateşle yatağa düştü. Hafta boyunca evde kalarak annesine ve küçük kardeşlerine bakmak da Sultanmurat'a düştü. Evlerinin ne kadar yoksul duruma düştüğü de işte o günlerde çarptı gözüne. Babası askere gittiği zaman on kadar koyunları vardı, oysa şimdi sadece bir tane kalmıştı. İkisini eti için kesmişler, ötekileri de savaş vergisini ve borçlarını ödemek için satmışlardı. Bereket versin inekleri duruyordu. Yakında buzağılayacağı belliydi ineğin. Memeleri iyice dolmuştu. Bir de Hacımurat'ın eşiği Karayele vardı. Avlunun dışında dolaşıp duruyordu. Bütün hayvanları bu kadardı işte. Üstelik bunlara verecek yem de yoktu. Ambarda biraz mısır sapı saklamışlardı. Eğer kış uzun sürmezse, hayvan doğuruncaya kadar bu saplar yeterdi. Ama kış uzarsa ne yapacaklarını bilen yoktu. Eşek, kendi yiyeceğini bulmak zorundaydı. Avlunun etrafında, çalı, diken ne bulursa otliyordu. Yakacakları da kalmamıştı: Tezek bitmişti, kuru çöğenotları sa birkaç gün idare ederdi. Sonra ne yapacaklardı? Köpekleri Aktoş da bir deri bir kemik kalmıştı” (Aytmatov 2005: 59-60).

Kırgızlar ve Sovyet Rusya egemenliği altında yaşayan diğer Türk Cumhuriyetlerinin alfabeleri Sovyet Rusya'nın isteğiyle değiştirilmiştir. Bu durumun siyasi bir boyutu vardır. Eserde bu durumun siyasi boyutuna değinilmemiş sadece Kırgız alfabesinin değiştirildiği söylenmiştir.

“ Yazı kağıdı büyüklüğündeydi. Kenarlarında doğu süsleri, çiçekler, yapraklar işlenmişti. Bir köşesinde, süslerin arasında ‘S, c. M.’ Harfleri vardı. Bunun anlamı, ‘ Sultan Murat cana Mırzagül’ idi. Kırgız alfabesinin değiştirilmesinden önce kullanılan bu Latin harfleri onun uzun mektubuna ve dizelerine bir cevaptı” (Aytmatov 2005: 94).

Cengiz Aytmatov, SSCB'nin son devlet başkanı Gorbaçov'un danışmanlarından biriydi. Onun başlattığı politikaların edebiyattaki temsilcisi durumundaydı. Devrim sonrası Gorki'nin, Lenin döneminde oynadığı rolü Aytmatov, Gorbaçov döneminde oynamıştır (Cumhuriyet 1987). Gorbaçov iktidara geldiğinde aşırı alkol kullanımı, uyuşturucu ve yolsuzluklara savaş açmıştır. Mihail Gorbaçov ile eski ABD Başkanı Ronald Reagan arasında 8 Aralık 1987'de Washington'da imzalanan ve sonu gelmeyen silahlanma yarışına

bir nokta koymayı hedefleyen Nükleer Güçler Anlaşması, Soğuk Savaş'ın dönüm noktalarından birini oluşturmuştur. Yazar, Dişi Kurdun Rüyalari ya da asıl adıyla Kıyamet romanıyla Gorbaçov'un bu çabalarını desteklemiştir. Yazar, maddenin dini inançların önüne geçtiğini ve insanların yakında maddeye tapacaklarını söylemiştir.

“Evet, ne faydası var? Küçük çocuklar da dahil herkes her şeyi çok uzun zamandan beri bildiğine göre faydası ne? Maddeci bilim, bütün öteki dinler gibi Hıristiyanlığı da gömmeye, yok edilmeye çalışılmadı mı? Bunlar olanca gücüyle süpürüp atmaya, kuvvetli bir elle ilerlemelerin ve tek takip etmemiz gereken kültürün dışında bırakmaya çalışılmadı mı? Çağdaş insan, ilk bakışta hiçbir dini inanca ihtiyacı yokmuş görünüyor: Bu inanışları, uzun zaman öncesine ait basit işaretler gibi tarih bilgileri arasındaki yerine koymak yetiyor, çağımız insanına. Din eski bir etaptır ve modası çoktan geçmiştir onun için... Peki, böyle düşünerek nereye geldik? Konuya daha yakından bakalım: en gerçekçi teorilerde gülünç durumlara düşerek kaldırıp attığımız o eski fedakarlık, sadakat ve merhamet kavramlarının yerini alacak ne var elimizde? İman yerini alabilecek ne bulduk? Hiç şüphesiz son derece üstün bir şey olmalı, çünkü yeni daima eskiye tercih edilir! İşte, öyleyse, yeni din, yeni ve eşsiz kudretteki din, yakında bütün dünyaya hükmedecek yeni din: En müthiş silahlarla donatılmış askeri güç! İnsan böylesine bağımlı, böylesine buyruk altında bulunmuş muydu hiç! İnsan hayatı her an, büyük devletlerin savaşı başlatmaları veya bundan sakınmaları şıklarına sıkı sıkıya bağımlıdır. Böyle durumlarda atom silahlarına sahip devletler dışında hangi ilahlara bel bağlayacağız? Sunaklarında, insanların tapması için bomba marketlerinin sergilendiği ve duaların generaller portresi önünde yapıldığı bir tapınağın kurulması düşünülmezdi henüz... Ama çağımıza uygun kiliseler işte bunlar olacak!” (Aytmatov 1990: 189-190).

Cengiz Han'a Küsen Bulut'ta da yazar tarihsellik özelliğine uygun hareket etmiştir. Aytmatov, hikayede yer verdiği “Sarı-Özek Kurbanları” ile ilgili efsanede Cengiz Han ve onun dönemine ait gerçekçi bilgiler verilmektedir.

Cengiz Han'da Gök Tanrı inancı vardır. Cengiz Han, Tanrı'nın büyüklüğüne ve yüceliğine inanır.

“Ama ‘GÖK’ başka idi. Zaman zaman Himalayalı bir din adamının ya da kitap satıcısının, ‘Gök’ için, öncesiz ve sonrasız olan Gök-Tengri için söylediklerini dinlemişti. Evet, büyük Han'ın ulaşamadığı gücünün yetmediği tek varlık ‘Gök’ idi. Tanrı'yı simgeleyen Göğü, hiçbir şey kokutamaz, hiçbir kuvvet, hiçbir ordu onu yenemezdi. Öyleyse ona tapılır, ona dua edilirdi. İnsanların yazgısını, alemlerin hareketini belirleyen o idi. Himalayalar'dan gelen ve büyük kitaplar satanlar da böyle diyorlardı. İşte bunun için, bu ölümlüler gibi Cengiz Han da, insanlığı demir yumrukla yönetmesine yardım için yalnız Gök-Tanrı'ya yakarıyor, yalnız ondan yardım diliyor ve ona kurbanlar sunuyordu” (Aytmatov 1991: 36-37).

Burada görüldüğü gibi Cengiz Han'ın kendinden üstün gördüğü tek varlık Gök-Tengri'dir. " 1206 yılındaki kurultayında koyduğu yasaların ilkinde ' Kainatın yaratıcısı tek bir Tanrı'dır, bu Tanrı'ya tapılacaktır' emir vererek Tanrı inancının ne kadar güçlü olduğunu gösterir "(Neagoe 1994: 169 akt. Atnur 2000: 137).

Cengiz Han ile ilgili eserde verilen bir başka bilgi de karısı Börte'nin Merkitler tarafından kaçırıldığıdır.

" ... Çocukluğundan beri ona vaat edilen genç karısı Börte ile balayılarını yaşarken, komşu kabile olan Merkitler'in baskısına uğramış ve Merkitler onun güzel karısını kaçırmışlardı.

.....

O andan itibaren Temuçin dövüşe katılmadı. Karısını arabaya bindirdi ve geri döndü. Aklına gelen ve içini köz köz yakan sözleri söylememek için kendini zor tuttu. Sonra bu kuşku hayatı boyunca içini kemirdi durdu. Düşman eline düşmüş olması karısının suçu değildi ama yine de o kuşku yiyip bitiriyordu onu... Karısı sağ kalmasının bedelini nasıl ödemişti? Çünkü kılına bile dokunmamışlar, canını yakmamışlardı. Hiçbir acı çekmediği, işkence görmediği belliydi. Ama bu kuşku içinde kaldı. Hiçbir zaman bu olaydan tek kelime bile etmediler.

.....

... Börte ilk çocuğu Cuci'yi dünyaya getirdiği zaman, bu çocuğun kendisinden olabileceği gibi başka bir erkekten de olabileceğini düşünmekten kendini alamadı. Belki bilinmeyen birinin çocuğu idi ve bilinmez olarak kalacaktı..."(Aytmatov 1991: 62-63-64).

Bu olay Cengiz Han'ın hayatında yaşadığı gerçek bir olaydır. Karısı Börte (Burta) Merkitler tarafından kaçırılmış ve ilk çocuğu Cuci'nin kendi çocuğu olup olmadığını anlayamamıştır. Bu durum kaynaklarda şu şekilde aktarılmaktadır.

" Vakanüvis (zamanın olaylarını tespit etmek ve yazmakla görevli devlet tarihçisi) sahneyi şöyle tasvir ediyor: Temuçin, kaçırılan karısının ismini bağırarak atını perişan çadırların etrafında koşturuyor. Burta, onun sesini duyunca koşarak kendini dışarı atıyor ve kendini tanıtmak için atının dizginlerini yakalıyor. Genç Moğal yere atlıyor ve arkadaşlarına ' aradığımı buldum!' diye bağırıyor.

Temuçin hiçbir zaman, Burta'nın ilk çocuğunun kendi oğlu olup olmadığını kesin olarak anlayamadı. Bununla birlikte karısına bağlılığı açıktı ve bu çocukla Burta'nın doğurduğu diğer evlatları arasında hiçbir fark gözetmedi" (Lamb 2006: 29-30).

Yazar, Cassandra Damgası'nda sadece Stalin ve Hitler'i eleştirmekle kalmamış yakın tarihte dünyada yaşanan olaylara da yer vermiştir. Yazar, eserde yer alan gerçek olaylar ile tarihe not düşmüştür.

“ Karabağ’da, Ermenilerle Azerbaycan Türkleri arasında kaç yıldır süren kanlı savaşta saha komutanları olarak adlandırılan kişilerin, cesetleri ölenin yakınlarına sattığını duyunca ister istemez Tanrı’nın bizi niçin yarattığını düşünüyorsun.

Ölenin yakınları ve akrabaları cesedi defnedebilmek için satın almak zorunda kalıyorlar. Ve bu iş ticarete dönüşmüş! Bazen cesedi para ile satmak için kendi askerlerini bile arkadan vuruyorlar. Bunu gazetede okuduğum zaman fenalık geçirdim. Böyle kötülükler insanların ruhunu ve vücudunu etkilemez mi; zamanla genetik yapıyı değiştirmez mi; gelecek nesillerde kendini belli etmez mi?

İşte akıl almaz bir şiddet örneği daha. Türkiye’nin bir şehrinde edebiyat sanatçılarının Selman Rüştü’yi destekleyen toplantısının yapıldığı otel yakılıyor. Orada sadece toplantıya katılanlar değil normal misafirler de yanarak can vermişti. Televizyoncular bunların hepsini filme almış, cayır cayır yanan bina, yanan insanlar bir şeyler yapmaya çalışan itfaiyeciler, bunun yanında ise meydanda coşan kalabalık kökten dinci gençler... Gençler yangın çıkaranları alkışlıyor, zıplıyor, dans ediyor, yumruklarını havaya atıyor, seviniyor ve bu korkunç olaydan erotik bir zevk alıyor. Gençlerin coşkulu, kinci yüzleri ateşin ölüm dansı ile aydınlanıyor. Ve her şey filme alınıyor. Ama bu bir sinema filmi değil ki...

Biz nerdeyiz, neler oluyor? Almanya’da canlı canlı yakılan Türk ailelerini duyunca kendimize bu soruları sormalı değil miyiz?” (Aytmatov 2009: 148-149).

Yazarın Filofey aracılığıyla tarihe not düştüğü başka bir nokta ise 20. yüzyılın sorunlarıdır. Yazar 20. yüzyılın dünyasında yer alan bu sorunları şöyle sıralamıştır:

“ İşte müstakbel annenin düşünmeden edemeyeceği tehlikeler zinciri:

- açlık,
- varoşlar,
- hastalıklar ve bunların içinde AIDS,
- savaşlar,
- ekonomik krizler,
- sosyal patlamalar,
- cinayetler,
- fuhuş,
- uyuşturucu bağımlılığı ve uyuşturucu mafyası,
- etnik çatışmalar,
- ırkçılık,
- ekolojik ve enerjik felaketler,

- nükleer denemeler,
- kara delikler vs.” (Aytmatov 2009: 41-42).

Yazar son romanı Ebedi Gelin’de ise köylerinde yaşayan insanların yoksulluğuna değinmiş ve gelir adaletsizliğine vurgu yapmıştır.

“ Taşafgan, biraz susarak cevap verdi:

- Biliyor musun, mekikçilik yapanları hayat nerelere atmıyor ki... Bir yerlerde duymuş olmalı Saksan bu hikayeyi, şimdi de yorumluyor kendi aklınca. Her nedense şu Arap ülkelerini, şu petrol üretenleri, pek sevmiyor; şu Emirliklerden, şu cennet hayatı yaşayanlardan nefret ediyor. Ona göre, onlar petrolden dolayı asalak hayatı yaşıyor ve kazandıkları paralarla çıldırıyorlar. Saksan onların toprağın kanını emdiklerini ve bedavadan zenginleştiklerini söylüyor.

- Ee, bu, herkesin bildiği bir durum, tüm dünya biliyor. Zafer petrol dolarlarınınadır! diye Arsen Samançin ekledi.

- Öyle de, Arap zenginlerinin yapabildiklerini ancak rüyada görürüz. Onlar en pahalı arabalarla yarışlar düzenliyorlar, hem de nerde biliyor musun? Sahra Çölü’nde.

- Sahra’da mı? (Arsen şaşırıldı.) Böylesine de ilk defa duyuyorum. Dağlarda ekstrem yarışlarını sevenler var. Kumlar arasında belki de daha da heyecanlı.

- Sadece bununla kalsa! Kendi gözleriyle görenler bizim Saksagan’a, o da bize anlatmış; televizyonda gösterilirken şaşırarak kaldık. Gözlerimiz fal taşı gibi açıldı. İşte bu ciplerle yarışanlar; sana şunu da söyleyeyim, böyle cipler bizim buralarda yok, hatta bizim Şef’in Emirliklerden mi Kuveyttilerden mi oralardan bir yerlerden getirildiği cipinden bile güzeller. Sadece yarışmıyorlar, onlar kendi süper cipleriyle kum tepeleri arasında çılgınlar gibi hareket ediyor, aynen tahta parçası üzerinde okyanus dalgaları arasında olduğu gibi, bir iniyor bir havaya zıplıyor. Ha, şu acayip tahta parçasına ne diyorlar?

- Sörf tahtası galiba. Ee, sonra?

- İşte, en son gelen cip uğursuz sayılıyor ve onu cezalandırmak gerekiyor. Onlar da bunu yapıyor. Alıyor musun, onlar kahkaha atarak eğlence olsun diye uğursuz arabanın üzerine benzin döküp yakıyor, daha sonra da etrafında dans ediyor, eğleniyor, şampanyayla yıkıyorlar. Onlar rezillik yaptıklarını anlamıyorlar bile. Sabah olunca kendilerine yeni cip alıyorlar. Olanları umursamıyorlar bile. Önemli olan iyice eğlenmeleri ve artık bir zamanlar kötü develer üzerinde aynı kumlar arasında yorgalayan ve develerin ayakları kayıp da onları mahvetmesin diye Tanrı’ya yalvaran eski bedeviler olmadıklarını kanıtlamaları. Arsen, bütün bunlar, onların petrol kuyularından fişkırarak milyonlar ve milyarların hesabını bilmemelerinden kaynaklanıyor. Bu dünya niçin böyle? Birileri eğlence için cip yakıyor, diğerleri, örneğin bizler, çocuklarımız okula gidebilsinler diye onlara ayakkabı alamıyoruz. Bunun cevabını hiç kimse vermek istemiyor” (Aytmatov 2007:108-110).

Yazarın, eserlerinde tarihsellik ilkesinin yer almasının ana sebebi olarak yazarın savaş yıllarını bizzat yaşamış olması kabul edilebilir. Bu sayede yazar o dönemi gerçekçi şekilde eserlerinde yer vermiş ve sağlam bir tarihsellik oluşturmuştur.

BÖLÜM 4

SONUÇ

Türk Dünyası üzerinde 16. yüzyılda Çarlık Rusya döneminde başlayan Rus etkisi 20. yüzyılın başlarında Bolşevik Rusya ile devam etmiş ve Sovyet Rejimi adını almıştır. S.S.C.B. egemenliğinde bulunan Türkler siyasi ve kültürel olarak Sovyet rejiminin baskısı altında kalmıştır. Sovyet rejiminin amacı egemenliği altında bulunan Türklerin bir bütün olmasını engellemek ve onlardan Sovyet halkı oluşturmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için uygulanan politikalarından birisi de edebiyat alanında olmuştur. 1934 Sovyet Yazarlar Birliğinde alınan kararlar devlet resmî sanat politikası toplumsu gerçekçilik kuramı olarak belirlenmiş ve devletin egemenliği altında bulunan bütün yazarların bu sanat anlayışı doğrultusunda eserler vermesi istenmiştir.

SSCB’de doğup büyüyen ve sosyalizmle yetişen bir yazar olan Cengiz Aytmatov’un eserlerinde, devletin resmî sanat anlayışı olan toplumsu gerçekçilik kuramının izleri şu şekilde tespit edilmiştir.

Yazarın özellikle ilk yıllarda verdiği eserlerinde ideoloji ilkesi daha fazla yer almaktadır. Yazarın bu dönemde ele aldığı eserlerden bazıları Yüz Yüze, Cemile, Toprak Ana, Oğulla Buluşma, İlk Öğretmen, Deve Gözü, Sultan Murat’tır. Genellikle İkinci Dünya Savaşı’nda cephe gerisindeki halkın yaşadıklarının anlatıldığı eserlerde sıkıntı çeken halk durumundan şikâyet etmemiş ve sabır göstermiştir. Yakınları savaşta ölmesine rağmen devlete baş kaldırmamış, yapılan savaş kendi savaşları olarak görmüşlerdir. Bu savaştan asla devleti suçlu tutmamışlar tek sorumlunun faşistler olduğunu düşünmüşlerdir. Genç, yaşlı, kadın, çocuk herkes kolhozda kendilerine verilen zor görevleri hiç şikâyet etmeden var güçleriyle yapmışlardır. Yazar, Elveda Gülsarı ile birlikte sistemi eleştirmeye başlamıştır ama hala umudu vardır. Yazarın devrimi tam olarak eleştirdiği ilk eseri Gün Olur Asra Bedel’dir. Yazar, mankurt tipiyle Sovyet ideolojisinin insanları robotlaştırdığını ve geçmişiyile, milletiyle bağlarını kopardığını savunmuştur. Dışı Kurdun Rüyalari’nda yazar uyuşturucu, içki gibi insanın hayatını mahveden olgulara savaş açmıştır. Yazarın eserinde böyle olgulara yer vermesinin nedeni Sovyet devletinin değişen politikalarıdır. Yazar, uyuşturucu ve alkole savaş açmıştır. Çünkü Aytmatov’un danışmanlığını yaptığı devlet başkanı Gorbaçov da savaş açmıştır. Dışı Kurdun Rüyalari ideolojiyi eleştiren bir eser değil devletin politikalarını destekleyen bir eserdir. Yazar son eserleri Kassandra

Damgası ve Ebedi Gelin ile evrensel sorunlara eğilmeye başlamıştır. Ayrıca yazar Ebedi Gelin’de devletin aldığı ekonomik önlemlerini eleştirmiş, serbest piyasa ekonomisinin halkı daha da yoksullaştırdığını savunmuştur.

Aytmatov’un eserlerinde sömürü kavramına fazlaca yer verilmemiştir. Bunun başlıca sebebi kolhoz sistemidir. Bu sistem sayesinde her şey kolhozun malıdır ve herkes kolhozun verdiği görevi yapmalıdır. Yaşlı, kadın, erkek, çocuk fark etmeksizin herkes çalışmak zorundadır. Bu da sömürüyü ortadan kaldırır. Rejim emek sömürüsünü ve maddi sömürüyü ortadan kaldırmıştır fakat kadına yapılan cinsel sömürü devrime rağmen değişmemiştir. Yazar İlk Öğretmen’de, Altınay’ı bir kulağın ikinci karısı olmaktan kurtarmış ve devrim ile kadına olan sömürünün de ortadan kalkacağı sözünü vermiştir. Ama devrim sonrası eserleri olan Toprak Ana ve Deve Gözü’nde kadına olan cinsel sömürü devam etmektedir. Ayrıca yazarın, Yüz Yüze, Beyaz Gemi, Toprak Ana ve Sultan Murat adlı eserlerinde emek sömürüsü vardır. Ama sömürü ana tema olarak alınmamış üzerinde ısrarla durulmamıştır.

Yazarın eserlerinde bulunan en temel ilke olumlu kahramandır. Yazarın Cemile hariç bütün eserlerinde olumlu kahraman vardır. Üstelik bazı eserlerinde (Toprak Ana, Sultan Murat, Gün Olur Asra Bedel) tek olumlu kahramanla yetinmemiş birden fazla olumlu kahramana yer vermiştir. Eserlerin başkahramanı aynı zamanda olumlu kahramandır. Bu bir mecburiyet gibidir. Çünkü olumlu kahramanın yer almadığı tek eseri Cemile’nin başkahramanı Cemile askerdeki kocasını bir başka adama kaçarak terk ettiği için eleştirilmiştir. Toplumcu gerçekçilere göre bu davranış bir başkahramana uygun değildir. Başkahraman, ideal davranışları gerçekleştirmelidir. Yazarın eserleri toplumcu gerçekçilik kuramının olumlu kahraman ilkesine uymaktadır.

Devrimci romantizm ilkesi Cengiz Aytmatov’un eserlerinde yer almaz. Devrimci romantizm gelecekteki ideal sosyalist gerçeğin anlatılmasıdır. Yazar eserlerinde bulunduğu zamana ya da geçmiş zamana (İkinci Dünya Savaşı yılları) yer vermiştir.

Devrimci romantizmin ortaya çıkmasındaki amaç devrimin ilerde getireceklerini edebi eserlerde göstererek halkın devrimi desteklemesini sağlamak ve devrimi güçlü temellere oturtmaktadır. Devrim 1917 yılında yapılmış, yazar ilk eserim dediği Yüz Yüze’yi 1958 yılında yazmıştır. Yazarın ilk eserini verdiği yıllarda devrimin hayal ettiği şeyler zaten gerçekleşmiştir. Bunun için yazarın eserlerinde devrimci romantizmin izleri görülmemiştir.

Emek, kavramı devrimin ana temellerinden biridir. Komünist demek emekçi demektir. Bu nedenle bu kavram toplumcu gerçekçilik kuramının da ana temasını oluşturur. Aytmatov'un eserlerinde de emek teması kendine yer bulur. Zaten her olumlu kahraman bir emekçidir. Kadın, erkek, yaşlı, çocuk herkes ihtiyaç duyulduğunda kolhozda canla başla çalışmaktan geri kalmaz. Aytmatov'un eserlerinde her birey en zor şartlarda gücünün yettiğinden fazla işlerde çalıştırılır ama hiçbir halinden şikayet etmez ve bunun görevi olduğunu düşünür. Yazarda eserlerinde bu emekçi insanları yüceltir. Aytmatov'un eserleri emek ilkesini destekler niteliktedir.

Yazarın toplumcu gerçekçilik kuramıyla çelişkili olduğu tek ilke folklordur. Toplumcu gerçekçilik kuramı folkloru kullanarak rejime olan bağlılığın güçlendirilmesini ister. Cengiz Aytmatov ise folklorik unsurları (Sarı-Özek Kurbanları, Raymalı Ağa'nın Kardeşi Abdilhan'a Yalvarması, Nayman Ana, Yaşlı Avcının Türküsü, Altı Adam ve yedincisi) hep rejimi eleştirmek için kullanmıştır. Toplumcu gerçekçilik kuramının ya da başka bir deyişle rejimin istediği folklorik unsurlarla bir Sovyet halkı oluşturmaktır. Ama yazar eserlerindeki folklorik unsurlarla (Yıldırım Sesli Manasçı, Boynuzlu Maral Ana, Nayman Ana) insanlara kim olduklarını, nereden geldiklerini unutmamalarını telkin etmiştir. Yazar, evrensel boyutta olan son romanı Dağlar Devrildiğinde- Ebedi Gelin de ise Ebedi Gelin efsanesiyle evrensel bir kavram olan kıskançlık duygusunu eleştirmiştir.

Din, Aytmatov'un eserlerinde gelenek olarak kendine yer bulur. Müslüman Kırgız ve Kazak Türklerinin hayatlarının anlatıldığı eserlerde din de hayattan bir parça olduğu için dine yer verilmiştir. Yazar, ilk yıllarında yazdığı bazı eserlerinde yalnızca dini terimleri kullanmış bunların üzerinde durmamıştır. Eserlerinin bir kısmında ise dine yer vermemiştir. Yazar ilk olarak 1980 yılında yazdığı Gün Olur Asra Bedel romanıyla dine ayrıntılarıyla yer vermeye başlamıştır. Yazar bu romanda çoğunluğu Müslüman olan Kırgız halkının bir ferdi olan Yedigey'in arkadaşı Kazangap'ı gömerken yaşadıklarını anlatmış, devrimden sonra insanların dini konusunda geldiği noktayı göstermiştir. Yazarın Dişi Kurdun Rüyaları adlı eserinde de Abidias karakteriyle İsa sembolizasyonu yaptığı görülmüştür. Bu eserde de kendi din öğretisini savunmak için önsezilerini değerlendiren insanın kaderi işlenmiştir. Cassandra Damgası'nda yazar aslında farklı din mensuplarının, kendi iman ve ibadetini savunurken bir diğerinin Tanrı'ya ulaşma biçimine saygı göstermeyişlerini eleştirir. Yazar hiçbir eserinde dinsizliğin propagandasını yapmamıştır ama Dişi Kurdun Rüyaları haricinde hiçbir eserinde dinin de propagandasını yapmamıştır.

Dişi Kurdun Rüyaları, yazarın Gorbaçov'un politikalarını desteklemek için yazdığı bir romandır. Din konusunun altının çizilmesi de değişen politikaların bir yansımasıdır.

Toplumcu gerçekçilik kuramının bir başka ilkesi de tarihselliktir. Yazar bu ilkeye eserlerinde fazlasıyla sadık kalmıştır. Savaş yıllarında cephe gerisini anlattığı eserlerde (Yüz Yüze, Toprak Ana, Sultan Murat gibi) halkın sıkıntlarına yer vermiştir. Yazarın bu eserlerinde kendi hayatının izleri de bulunmaktadır. Çünkü onun çocukluk yılları da İkinci Dünya Savaşı'na denk gelmiştir. Yazarın gerçekte yaşadığı ya da şahit olduğu olaylara (İsmail karakteri, hırsızlık olayları) eserlerinde yer vermesi tarihsellik ilkesini güçlendirmiştir. Yazar, Cassandra Damgası ile Sovyetlerin dışına çıkmış ve dünyada işlenen insanlık suçlarını belgelemiştir. Son olarak Ebedi Gelin ile devletin yeni ekonomik politikalarını eleştirmiştir. Serbest piyasa ekonomisiyle halkın ne kadar fakirleştiğini kayıt altına almıştır. Yazar sadece günümüz olaylarına değil tarihi olaylara da gerçekçi bir şekilde yer vermiştir. Cengiz Han'a Küsen Bulut'ta Cengiz Han'ın hayatındaki gerçek bilgilere yer verilmiştir. Yazarın eserleri tarihsellik ilkesini kapsamaktadır.

Cengiz Aytmatov'un eserleri olumlu kahraman, sömürü, emek ve tarihsellik ilkeleriyle toplumcu gerçekçilik kuramına uymaktadır. İdeoloji ve din ilkeleri ise yazarın, Gün Olur Asra Bedel, Cengiz Han'a Küsen Bulut, Dişi Kurdun Rüyaları, Cassandra Damgası ve Ebedi Gelin, Fuji Yama eserleri haricinde toplumcu gerçekçilik kuramını desteklemektedir. Folklor ilkesi toplumcu gerçekçilik kuramıyla çelişki içerisindedir. Yazarın incelenen eserlerinde devrimci romantizmin izleri ise görülmemiştir.

Yazar eserlerini her ne kadar Stalin döneminde vermese de çocukluğu ve edebi yaşamı onun baskıcı yönetimi sırasında şekillenmiştir. Bu yüzden yazarın ilk dönem eserlerini onun politikalarının etkisiyle yazması doğaldır. Stalin'in ölümü ardından Sovyet politikalarındaki gevşeme yazarın rejimi eleştirmesine fırsat olmuştur. Yazar bu sayede, Elveda Gülsarı, Gün Olur Asra Bedel, Dişi Kurdun Rüyaları ve Cengiz Han'a Küsen Bulut gibi rejim ve getirdiklerini eleştiren eserler yazabilmiştir. 1990 yılında SSCB'nin dağılması ile ülkenin üzerindeki kalkanlar da kalkmış ve SSCB'de küreselleşmenin etkisi altına girmiştir. Yazar da Cassandra Damgası ve Ebedi Gelin'de küreselleşmenin getirdiklerini irdelemiştir.

KAYNAKÇA

Akgönenç, Oya. *Aytmatov Dosyası: Cengiz Aytmatov'un Hayatı Eserleri ve Etkileri*, Türk Yurdu Dergisi, Eylül 2008, Cilt 28

Aktaş, Şerif. *Milli Romantik Duyuş Tarzı ve Cengiz Aytmatov'un Gün Olur Asra Bedel Romanı (Yapı- Kültür- Anlatma Tarzı)*, Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Uluslar arası Bilgi Şöleni, Ankara 1999.

Atnur, Gülhan. *Cengiz Aytmatov'un " Cengiz Han'a Küsen Bulut" Adlı Romanı Üzerine*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 15 Erzurum 2000.

Atsız, Yağmur. *Bozkırda Bir Eşkin At*, Türk Edebiyatı Aylık Fikir Ve Sanat Dergisi, Sayı 418, Ağustos 2008.

Aydeniz, Hüsnü. *Engels'in Materyalizmi ve Din Eleştirisi*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 33, Erzurum 2010.

Aytmatov, Cengiz. *Beyaz Gemi*, (Çev. Refik Özdek), Ötüken Yayınları, İstanbul 1991.

Aytmatov, Cengiz. *Cemile*, Elips Yayınları, Ankara, 2008.

Aytmatov, Cengiz. *Cengiz Han'a Küsen Bulut*, (Çev. Refik Özdek), Ötüken Yayınları, İstanbul 1993

Aytmatov, Cengiz. *Deve Gözü Selvi Boylum*, Elips Yayınları, Ankara, 2005.

Aytmatov, Cengiz. *Dişi Kurdu Rüyaları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1990.

Aytmatov, Cengiz. *Ebedi Gelin*, (Çev. Ahmet Pirverdioğlu) Elips Yayınları, Ankara, 2007.

Aytmatov, Cengiz. *Elveda Gülsarı*, (Çev. Tahir Alangu), Elips Yayınları, Ankara, 2005.

Aytmatov, Cengiz. *Gün Olur Asra Bedel*, Elips Yayınları, Ankara, 2007.

Aytmatov, Cengiz. *İlköğretmen*, Elips Yayınları, Ankara, 2009.

Aytmatov, Cengiz. *Kassandra Damgası*, (Çev. Ahmet Pirverdioğlu), Elips Yayınları, Ankara, 2009.

Aytmatov, Cengiz. *Kızıl Elma*, Elips Yayınları, Ankara, 2009

Aytmatov, Cengiz. *Kızıl Elma, Oğulla Buluşma, Beyaz Yağmur, Asker Çocuğu, Deve Gözü*, (Çev. Refik Özdek), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000.

Aytmatov, Cengiz. *Sultan Murat*, Elips Yayınları, Ankara, 2005.

Aytmatov, Cengiz. *Toprak Ana*, (Çev. Refik Özdek), Ötüken Yayınları, İstanbul 2000.

Aytmatov, Cengiz. *Yıldırım Sesli Manasçı, Yüz Yüze, Deniz Kıyısında Koşan, Ala Köpek*, (Çev. Refik Özdek), Ötüken Yayınları, İstanbul 1990.

Aytmatov, Cengiz. *Yüz Yüze*, Elips Yayınları, Ankara, 2006.

Bayraktar, Seza. *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Halk Edebiyatı ve Folklorik Unsurlar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 2002.

Beşik, Yusuf. *Geleneksel Eğitimimiz Açısından Cengiz Aytmatov'un Eserlerindeki Kıssalar (Efsaneler) Üzerine Bir İnceleme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi, 2011

Bilgi, Levent. *Düşünmek İçin Sıradışı Bir Bilmece: Cassandra Damgası*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış-2012, Cilt 11, Sayı 39

Buran, Ahmet. *Kırgızistan'da Sovyet-Rus Katliamı Ve Cengiz Aytmatov*, Türk Edebiyatı Aylık Fikir Ve Sanat Dergisi, Sayı 418, Ağustos 2008.

Cumakunova, Gülruza. *Al Oğlunu Koynuna, Toprak Ana!*, Kardeş Kalemler Aylık Avrasya Edebiyat Dergisi, Haziran 2008, Cengiz Aytmatov Özel Sayısı.

Cumhuriyet Gazetesi, 17 Kasım 1987.

Çakmakçı, Selami. *Cengiz Aytmatov'un Hikayelerinin Tematik Bakımdan İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2001.

Çetin, Mustafa. *Cengiz Aytmatov'un Eserleri ve Eserlerinden Sinemaya Uyarlanan Filmler Üzerine Bir İnceleme*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, 1994.

Dağlar, Nuran. *1990-200 Dönemi Edebiyat Dergilerinde Roman*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, 2007.

Erbay. Kübra. *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Tabiat*, Kültür Bakanlığı, Ankara 2002.

Erbay. Kübra. *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Tabiat*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Ercilasun, Bilge. *Aytmatov Dosyası: İlk Yayınlar ve Düşünceler*, Türk Yurdu Dergisi, Eylül 2008, Cilt 28, S 253.

Erçelik, Çağdaş. *Toplumcu Gerçekçilik ve 20. Yüzyıl Heykel Sanatı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2008.

Gariper, Cafer. *Cengiz Aytmatov'un Gün Uzar Yüz Yıl Olur Romanında Düzenin Yabancılaşması ve İnsanın Kendisi Olması Problemi*, I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 25-26 Mayıs 2006 Hacettepe üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Gorki, Maksim. *Edebiyat Yaşamım*, (Çev. Şemsa Yeğın), Payel Yayınları, İstanbul 2007.

Kagan, Moisiç. *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik*,(Çev. Feyyaz Şahin), Parşömen Yayıncılık, İstanbul 2011.

Kalenderoğlu, İhsan. *Sovyetler Birliği Döneminde Bolşevik Rejiminin Türkmen Folkloruna Etkileri*, Turkbilig 2008/16, 113-123.

Kara, Ömer Tuğrul. *Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk Ve Dünya Edebiyatında İzleri*, The Black Sea Journal of Social Sciences, Yıl 2, Sayı 2, Bahar 2010.

Karakaş, Şuayip. *Sosyalist Realizm (Toplumcu Gerçekçilik) ve Sovyet Edebiyatı Hakkında Resmi Bir Yazı*, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Temmuz 2009, c. 29, Özel sayı: Prof. Dr. Reşat Genç Armağanı, Ankara.

Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2008.

Kızılkaya, Buğra. *Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Kadın*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 2011.

Kolcu, Ali İhsan. *Cengiz Aytmatov Üzerine Yazılar*, Salkımsöğüt yayınları, Erzurum 2008.

Komatsu, Hanako. *Cengiz Aytmatov'un "Samançının Colu" Romanında Fiiller*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Korkmaz, Ramazan. *Aytmatov Anlatılarında Aşkın Eriştirici ve Dönüştürücü Gücü*, Bilig, Yaz 2008, Sayı 46, 1-8.

Korkmaz, Ramazan. *Cengiz Aytmatov Armağanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009.

Kunitsin, Georgi. *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik*, (Çev. Feyyaz Şahin), Parşömen Yayıncılık, İstanbul 2011.

Lamb, Harold. *Moğolların Efendisi Cengiz Han*, (Çev. A. Göke Bozkurt), İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, Mart 2007.

Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Morris, Pam, *Realizm*, (Çev. Emir Bozkırlı), Sitare Yayınları, Ankara 2003.

Nerimanoğlu, Kamil Veli. *Sovyet ve Dünya Edebiyatı Bağlamında Cengiz Aytmatov Fenomeni*, Türkoloji Çalışmaları, Yaz 2011.

Ocakbeği, Mustafa. *Aytmatov'un "Yüz Yüze" Adlı Hikayesinde Biyografisi, Tarihi Gerçeklik Ve Çocuk İzleği*, Kardeş Kalemler Aylık Avrasya Edebiyat Dergisi, Haziran 2009, Yıl 3, Sayı 30.

Oktay, Ahmet. *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*, Everest Yayınları, İstanbul 2003.

Özher, Sema. *Beyaz Gemi Adlı Romandaki Yüce Birey Arketipi*, Bilig, Bahar 2006, Sayı 37, 81-90.

Özkırımlı, Atilla. *Türk Yazın Tarihinde Akımlar*, Türk Dili Dergisi, S. 349, 411-435.

Parkhomenko, M; A. Myasnikov. *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik*, (Çev. Feyyaz Şahin), Parşömen Yayıncılık, İstanbul 2011

Plehanov, Georgi. *Sanat ve Toplumsal Hayat*, (Çev. S. Mimoğlu), Sosyal Yayınlar, İstanbul 1987.

Pospelov, Gennadiy. *Edebiyat Bilimi*, (Çev. Yılmaz Onay) Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2005.

Sagınbekov, Bakıt. *Kırgız Tenkidinde Cengiz Aytmatov*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Soğukömeroğulları, Mehmet. *Reşat Enis'in Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, 2006.

Söylemez, Orhan. *Kassandra Damgası'nda Önsezi/Hiss-i Kablelvuku ve Kader*, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 41 Erzurum 2009.

Söylemez, Orhan. *Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Kader ve Kadercilik*, Gazi Türkiyat, Güz 2009, Sayı 5.

Söylemez, Orhan. *Cengiz Aytmatov Hayatı ve Eserleri Üzerine İncelemeler*, Karam Yayıncılık, Ankara 2002.

Suçkov, Boris. *Gerçekçiliğin Tarihi*, (Çev. Aziz Çalışlar), Doruk Yayınları, İstanbul 2009.

Şan, Mustafa Kemal. *Edebiyatta Sosyolojik Bakmak: Edebiyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar*, Hece Yayınları, Ankara 2004.

Tagızade, Leyla. *Sosyalist Realizm: Kökeni, Oluşum Süreci ve Kavramı*, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt:3, Sayı: 4, Aralık 2006, 7-24.

Telci, Memmedova. *Amerika Birleşik Devletleri Eğitim Sistemi İle Türk Eğitim Sisteminde Denetim Alt Sistemlerinin Karşılaştırılması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011

Temur, Nezir. *Folklor- İdeoloji Bağlamında Sovyetler Birliği Dönemi Folklor Politikaları Ve Bu Politikaların Kırgız Folkloruma Etkileri*, Bilig, Bahar 2010, Sayı 53, 219-232.

Tunalı, İsmail. *Marksist Estetik*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003.

Uzun, Gülsine. *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Falcılık, Kehanet ve Rüya Motifi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, İlkbahar 2008.

Uzun, Gülsine. *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Yaratılış ve Türeyiş Sembolizmi*, Türkoloji Çalışmaları, İlkbahar 2007.

Uzun, Gülsine. *Cengiz Aytmatov'un Türkçeye Çevrilmiş Eserlerinde Mitolojik Unsurlar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı, 1998.

Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008.

Yılmaz, Ayşe. *Bozkırda Yetişen Sevda Türküleri Aytmatov ve Eserleri Üzerine*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007.

Zal, Ünal. *Kırgız Türkçesinde Edatlar _ Cengiz Aytmatov'un "Cemile" Romanındaki Edatlar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.